

Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола
Педагошки факултет – Битола
Македонско научно друштво – Битола



**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
ОД ТРКАЛЕЗНАТА МАСА**

ДЕЛОТО НА КОНЕСКИ

*ПОСТОЈАН ИЗВОР НА
ИСТРАЖУВАЊА ВО
НАУКАТА ЗА ЈАЗИКОТ,
ЛИТЕРАТУРАТА И
КУЛТУРАТА*

*Ноември, 2021
Битола*



Универзитет „Св. Климент
Охридски“ - Битола



Македонско научно
друштво – Битола



Педагошки факултет –
Битола

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

ОД

ТРКАЛЕЗНАТА МАСА

**„ДЕЛОТО НА КОНЕСКИ – ПОСТОЈАН ИЗВОР НА
ИСТРАЖУВАЊА ВО НАУКАТА ЗА ЈАЗИКОТ,
ЛИТЕРАТУРАТА И КУЛТУРАТА“**

Ноември, 2021

Педагошки факултет – Битола
Македонско научно друштво – Битола

За издавачот

проф. д-р Добри Петровски
проф. д-р Невена Груевска

Уредници на Зборникот

проф. д-р Силвана Нешковска
проф. д-р Виолета Јанушева
проф. д-р Даниела Андоновска-Трајковска

Техничко средување

д-р Јосиф Петровски

Лектура

д-р Миме Тасеска-Китановска

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

821.163.3.09Конески,Б.(082)
811.163.3Конески,Б.(082)

ЗБОРНИК на трудови од тркалезната маса: "Делото на Конески -постојан извор на истражување во науката за јазикот, литературата и културата" [Електронски извор] / Силвана Колевска-Нешковска,[и др.]. - Битола : Педагошки факултет : Македонско научно друштво, 2021

Достапно и на: <http://www.pfbt.uklo.edu.mk/>. - Текст во PDF формат, содржи 151 стр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 10.11.2021. - Фусноти кон трудовите. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-9989-100-64-2 (Педагошки факултет)
ISBN 978-608-4919-03-2 (Македонско научно друштво)

а) Конески, Блаже, 1921-1993 -- Зборници

COBISS.MK-ID 55421445

Меѓународен организациски одбор

проф. д-р Силвана Нешковска (РС Македонија)

проф. д-р Игор Мавер (Р Словенија)

проф. д-р Даниела Андоновска-Трајковска (РС Македонија)

проф. д-р Хасан Салиу (Р Косово)

проф. д-р Виолета Јанушева (РС Македонија)

проф. д-р Звонко Танески (Р Словачка)

проф. д-р Милена Касаповска-Чадловска (РС Македонија)

проф. д-р Десислава Чешмеџиева-Стојчева (Р Бугарија)

Предговор

По повод 100-годишнината од раѓањето на Блаже Конески и прогласувањето на 2021 година за година на Конески, Педагошкиот факултет од Битола во соработка со Македонското научно друштво од Битола на 1.6.2021 година организира Тркалезна маса со наслов „Делото на Конески – постојан извор на истражувања во науката за јазикот, литературата и културата“. Со организирањето на оваа Тркалезна маса двете институции реализираат две основни начела: чествување на Конески и афирмација на македонскиот стандарден јазик.

На Тркалезната маса со свои излагања учествуваат 20 учесници, професори по македонски јазик од сите три нивоа на образование – основно, средно и високо, како и други истражувачи и почитувачи на делото на Блаже Конески. Тркалезната маса ја отвори проф. д-р Димитар Пандев од Филолошки факултет – Скопје со своето пленарно излагање со наслов „Поетиката на Конески на фонот на филологијата и лингвистиката“.

Зборникот на трудови од Тркалезната маса содржи истражувања кои се презентирани на Тркалезната маса, а се директно поттикнати од богатото творештво на нашиот македонски великан, академик Блаже Конески, во областа на јазикот и книжевноста. Поконкретно, во еден дел од трудовите се прави обид да се откријат педагошките импликации од творештвото на Конески; се дискутираат акциски истражувања на корпусот на Конески во училишната библиотека со цел поттикнување на алтернативно учење кај учениците; потоа, се поставува прашањето за степенот до кој во пишаната практика денес се почитуваат препораките што ги дава Конески за зачувување на македонскиот стандарден јазик; влијанието на другите словенски јазици врз македонскиот јазик, но и се предочува колку е почитувана научната мисла на Конески во другите земји во светот. Еден дел од трудовите се проучувања и толкувања на моќната поетска реч на Конески, останатите се фокусирани на анализа на преводите на поезијата на Конески на другите светски јазици, а секако, осврт се прави и на преведувачките активности на Конески на светски познати поетски имиња на македонски јазик. Дел од трудовите, секако, насочени се и кон прозното творештво на Конески и неговото значење за развојот на современата македонска проза, воопшто. Посебно место во овој Зборник имаат и личните сеќавања на професор д-р Људмил Спасов од Филолошки факултет – Скопје за неговото пријателство и професионална соработка со неговиот почитуван професор и ментор, Блаже Конески.

Ваквата разноликост на трудовите што се дел од овој Зборник само ја потврдува големината на делото што Блаже Конески ни го остави во аманет, но и фактот дека децении по неговото заминување од овој земен свет, Конески претставува непресушен извор на инспирација за нови истражувања во науката за јазикот, литературата и културата.

Од Организацискиот одбор на Тркалезната маса

**Обраќање на проф. д-р Добри Петровски, деканот на Педагошки факултет –
Битола**

Почитувани,

На почетокот би сакал да ве поздравам и да ви се заблагодарам за вашето учество на оваа тркалезна маса која ја организираа Педагошкиот факултет од Битола и Македонското научно друштво од Битола. Во таа насока ја поздравувам и претседателката, проф. д-р Невена Груевска.

Дозволете ми посебно да ги поздравам моите ценети колеги, проф. д-р Људмил Спасов и проф. д-р Димитар Пандев.

Посебна благодарност и до носителите на овие активности моите колеги од Педагошкиот факултет, професорките Виолета Јанушева, Силвана Нешковска и Даниела Андоновска-Трајковска.

Секој обид да се направи макар и кратка ретроспектива на научното и на поетското дело на големиот Блаже Конески претставува огромна одговорност за тој што е задолжен да го направи тоа, во случајов одговорноста е моја, одговорноста е наша...

Блаже Конески е колосална личност на македонската култура на 20 век. Тој е лингвист од светски размери, поет, есеист, литературен историчар, професор, прв претседател на Македонската академија на науките и уметностите, член на Комисијата за изработка на македонскиот правопис и за кодификација на македонскиот литературен јазик, Конески, пред сè, е родољуб, кој целокупното свое дело го заснова врз чувството што се буди во него, љубовта кон земјата Македонија. Историјата на Македонија ја оживува, тешкото минато и традиција ги опева и воспева и, на таков начин, ги поттикнува родољубивите чувства и слободниот дух во секој читател.

Делото на Конески ги исполни и ги продлабочи вековните идеи и заложби на неговите предци, меѓу другите идеите на Крчовски, Пејчиновиќ, Прличев и Мисирков за македонскиот јазик и за македонската државност. Самиот Конески, во една негова песна истакнува: *Какви порази сме морале да издржисме, какви срамови, какви поруги, Боже умот дури ми се свртува...* Со ова покажува дека Македонецот мора да истрае пред сите предизвици. Со златно слово го запишува аманетот за Македонците и најзначајната улога што ја има македонскиот јазик за нив: *Послушајте Македонци! Јазикот е единствената наша татковина. Сè додека го чуваме, го негуваме, го вардиме, го гледаме јазикот наш македонски – ќе може да сметаме дека ја имаме и татковината. Како куќа, како дом, како огниште.*

Ние си одиме, земјата останува, ќе рече во една пригода. Така тој си замина и ни ја остави земјата побогата за неговото дело, но и заветот секоја наредна генерација да се грижи и да го негува македонскиот јазик оти тој е „*како куќа, како дом, како огниште.*“

Уште еднаш, упатувам срдечен поздрав до сите учесници и гости.

Да си посакаме пријатни моменти во ова наше заедничко дружење и чествување!

проф. д-р Добри Петровски,
декан на Педагошки факултет – Битола

Обраќање на доц. д-р Невена Груевска, претседател на МНД—Битола

Почитуван декане на Педагошкиот факултет—Битола, професоре д-р Петровски, почитувани учесници на оваа виртуелна тркалезна маса, се надевам дека нема да звучи нескромно ако кажам дека се гордеам со овој настан затоа што го подготвија членовите на Македонско научно друштво—Битола.

Зошто го нагласувам ова? Тоа го правам од едноставна причина што деканот е член на МНД—Битола, модераторките се членови на највисоките тела на МНД—Битола, а и најголем дел од учесниците (колку што забележав 11 или 12), кои со свои трудови се претставуваат на тркалезната маса, се членови на Македонско научно друштво—Битола.

Се разбира, дополнителниот квалитет на овој академски настан го обезбедуваат вашите и наши гости. Упатувам голем поздрав и до почесните говорници Људмил Спасов и Димитар Пандев.

Делото на Конески е постојан извор на научни истражувања. Јас би додала — и врукот од кој бликаат инспирации, храна која го јакне организмот, па и имунитетот ако сакате.

Оние кои ме познаваат, знаат дека јас сум љубител на планината и на природата. Често се искачувам на Пелистер, по истата патека, а секогаш различна, имагинарна, незаборавна. Такви се и делата на Блаже Конески. Познати насекаде, лесно достапни во секоја библиотека, а кога ги читате, секогаш се различни, имагинарни и незаборавни. Но, во оваа пригода нема да зборувам за делата, туку за делото, како збир од делата на Блаже Конески.

Како што е познато, академик Блаже Конески е првиот избран претседател на Македонската академија на науките и уметностите, а одлуката е донесена на 9 октомври 1967 г. во Скопје. Календарски, тоа се 7 години по формирањето на Научното друштво во Битола, кое денес со задоволство потсетува дека во своите редови имало дури 16 членови на МАНУ. Впрочем, врската меѓу МАНУ и МНД—Битола е толку навезена колку и неговата „Везилка“ во која, како што е познато, опишува како да се роди строга македонска песна.

Без лажна скромност, би сакала да кажам дека трудовите на денешната тркалезна маса предизвикуваат дополнително вдибочување и анализа на митот во поезијата на Конески, за мотивите околу препевот на неговата „Стерна“ на англиски и на француски јазик, но и преводот на неколку негови поетски дела на италијански јазик. Тоа, уште еднаш го потврдува опфатот на публиката, на читателите од Европа кои уживале, а (не се сомневам) и денес уживаат во поезијата на Конески.

Ние во Македонско научно друштво—Битола не застануваме со активностите посветени на Блаже Конески и токму од денеска се подготвуваме за посета на неговата родна куќа во Небрегово каде што со задоволство ќе подариме дел од издавачката дејност на нашето Друштво.

Почитувани учесници на тркалезната маса, ви посакувам пријатна работа и ви честитам за вашиот придонес кон големиот јубилеј – 100-годишнината од раѓањето на Блаже Конески.

Ви благодарам за вниманието,

доц. д-р Невена Груевска, претседател на МНД—Битола

СОДРЖИНА

Димитар Пандев

ПОЕТИКАТА НА КОНЕСКИ НА ФОНОТ НА ФИЛОЛОГИЈАТА И
ЛИНГВИСТИКАТА.....9

Људмил Спасов

МОИТЕ СЕЌАВАЊА ЗА КОНЕСКИ 14

Виолета Јанушева, Марија Стојаноска

КОНЕСКИ, МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И ПИШАНАТА ПРАКТИКА.....20

Анита Ангелевска

ЛУЃЕ НА „НОВОТО ВРЕМЕ“ Конески vs. св. Климент.....30

Звонко Танески

ТРЕТМАНОТ НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ ВО СЛОВАЧКАТА СЛАВИСТИКА.....36

Весна Продановска-Попоска, Мирјана Пачовска

ВЛИЈАНИЕТО НА СТРАНСКИТЕ ЈАЗИЦИ ВРЗ МАКЕДОНСКИОТ
ЈАЗИК СПОРЕД КОНЕСКИ42

Лили Бошевска, Александра Упале

ИСТРАЖУВАЊА ВО УЧИЛИШНА БИБЛИОТЕКА: ДЕЛОТО НА КОНЕСКИ –
ИЗВОРНИК НА ИЗВОНРЕДНОСТА НА МАКЕДОНСКИОТ СТАНДАРДЕН ЈАЗИК
.....50

Миме Тасеска-Китановска

УТВРДУВАЊЕ НА СОДРЖИНИТЕ ПО ПРАВОПИС ВО НАСТАВАТА ПО
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ПРЕДМЕТНАТА НАСТАВА ОД ОСНОВНОТО
ОБРАЗОВАНИЕ И ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА
ВО СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ56

Лидија Павловска, Марија Пискачева

МОЖНОСТИ ЗА КОРЕЛАЦИЈА МЕЃУ НАСТАВНИТЕ ПРЕДМЕТИ И
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ.....69

Виолета Китановска

ПЕДАГОШКОТО ВЛИЈАНИЕ ВО ПОЕЗИЈАТА НА КОНЕСКИ73

Светлана Јакимовска

ПОЖИВОТОТ НА КОНЕСКИ79

Златко Жоглев

МАКЕДОНСКИОТ ФОЛКЛОР И ПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ91

Даниела Андоновска-Трајковска

МЕТАПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ И ЗА РАЃАЊЕТО НА ПЕСНАТА ЗА
„СТЕРНА“98

Милена Касапоска-Чадловска, Силвана Нешковска, Лела Ивановска

АНАЛИЗА НА АНГЛИСКИОТ И НА ФРАНЦУСКИОТ ПРЕПЕВ НА „СТЕРНА“ ОД
БЛАЖЕ КОНЕСКИ..... 105

Стела Босилковска

ПРЕПЕЛУВАЊЕТО НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ... *оти поезијата помага да се откријат
прозодиските елементи на јазикот...* 117

Ана Динковска-Божиновска

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА СИМБОЛИЧКИТЕ АСПЕКТИ НА ПЕСНАТА
„ДЕТЕ ЗАСПАНО КРАЈ ЕЗЕРО“ ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ 127

Иван Антоновски

„ЛОЗЈЕ“ НА КОНЕСКИ КАКО (НЕ)СЛУЧАЕН НАСТАН
ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ..... 132

Зоран Николовски

ЗА НЕКОЛКУ ЛЕКСИЧКИ ГАЛИЦИЗМИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК 140

Димитар Пандев
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
РС Македонија

ПОЕТИКАТА НА КОНЕСКИ НА ФОНОТ НА ФИЛОЛОГИЈАТА И ЛИНГВИСТИКАТА

Апстракт: Оваа статија ја анализира поетиката на Конески на фонот на филологијата и лингвистиката како поезија која отвора нова димензија и во стилска и во хуманистичка смисла.

Клучни зборови: Конески, поетика, филологија, лингвистика.

Кога Конески во 1979 година ни го предаваше на час по историја на македонскиот јазик текстот на Станиславиот пролог од 1330 година, и од филолошки аспект (пред сè, на правописно рамниште), но и од лингвистички (од позициите на контактната лингвистика), во стихозбирката „Стари и нови песни“, објавена истата година („Стремеж“, Прилеп, 1979), го помести циклусот „Проложни житија“. Имено, сознајбите од студиозното проучување на житието како особен литературен жанр, специфичен за средновековната книжевност, изложени во студијата „За Станиславиот пролог, објавена во 1977 г. творечки ги актуализира во својата поезија и отвори нова димензија во неомеѓениот простор на неговата поетика, и во стилска и во хуманистичка смисла. Стилски, се потпре врз разговорниот јазик, зашто сета негова управеност во проучувањето на старите текстови, беше меѓу другото откривање на народнојазичните елементи во старите текстови (во протег на сиот црковнословенски период од словенската писменост во Македонија, што ќе рече од Добромировото евангелие па сè до текстовите во кои црковнословенскиот јазик му го отстапува местото на македонскиот народен јазик, имено во текстовите на Крчовски и Пејчиновиќ), а хуманистички ја прошири панорамата на малите луѓе во литературата, тема започната во „Лозје“, палимсестно на широкото платно на житието како жанр во кое заслугата доаѓа потем физичкото заминување на маченикот, со неговото посветување. И ги заокружи своите пролошки житија за видени или само чуено за нив но блиски и мили нему личности литературносно, со сказот за „Свети Спиридон Нови“, со целосно подведување на строфичноста на песната според параграфската структура на житието како затворена форма која завршната формула предвидува бесконечна семиоза чудеса, создавајќи современ поетски оформен текст според нормите на старите добри составувачи на средновековните житија, но со народска интонација гротескно зачинета со малку иронија, причудлива фантазија и застрашувачко мрморее: „Јочмен и ’рж – така им велеше – / не мелет свети Јовановата воденица“. За да си остане верен на својата историскојазична потрага во иновациите во старите македонски ракописи, изневерата во текстот ја надополни со верноста на исказот според строгата санкција на мијачката разговорна реч.

Своите, пак, филолошки знајби од фолклористиката Конески ги преточи во циклусот „Марко Крале“, повторно ќе истакнеме, потем филигрански беспрекорната лингвистичка експертиза на јазикот на македонската народна поезија, во која особено место заема статијата „Димни Марко и Димна гора“ (1971). Во оваа статија, Конески го проследува ликот на Крале Марко во радиус од средновековен аристократ до кафеански пијаница (Марко пијаницата), а во својата поезија го поставува во радиус меѓу ренесансната проекција на богочовекот (Одземање на силата) до бескруполозен тиранин

(Песја брдце). И сето тоа на фонот на македонската народна поезија и антифонот на револуциите што романтичарски го потресуваа светот, за што подоцна самиот ќе си најде аналогија во ликот на Симон Боливар и современ пандан во Че Гевара. И се разбира, сето тоа ќе го преточи во есеистика (Совпаѓања) и поезија (Че Гевара). И притоа, нема да се воздржи да не го апострофира Иво Андриќ во спомнатиот есеј, но и да им се наврати на своите боливиски доживелици во Кочабамба, од на едно од многубројните пропатувања низ светот исполнети со суштински литературни реминисценции (Манилов).

Поетиката на Конески е длабоко проткаена со неговите филолошки знајби од антиката преку средновековната литература до современите процеси во светската литература

Во истата книга „Стари и нови песни“ во предговорот Конески ги наведе оние излезни линии на неговата поетика што се засновани врз лингвистиката. Универзално најлингвистичкиот дел од нив, третиот, „Иднината на поезијата“, инаку реферат прочитан на Симпозиумот на Струшките вечери на поезијата“ во 1976 година одржан на тема „Искушението на поетот пред иднината“ и претходно го имаше објавено во Годишен зборник на Филолошкиот факултет, 1978 г, а на темите од претходните две се имаше искажано во интервју објавено во весникот „Комунист“, што го водеше тогаш полетно младиот поет, но и искусен новинар од школата „Млад борец“ – Ристо Лазаров, како и во други списанија, некои од нив и на српскохрватски јазик („Идеје“, Белград, 1971; Зоран Секулиќ, „Марксистичка мисао, 1979, бр. 2; Милош Јевтиќ. преведени на македонски во: Современост 1/1981).

Дополнуваме, во август 1976 година, спроти „Струшките вечери на поезијата“, Конески на Семинарот за македонски јазик, литература и култура во Охрид одржа предавање посветено на животот и делото на Крсте Петков Мисирков. А од тоа предавање можеме да извлечеме дека „(Мисирков...) – нагласуваме – веруваше во иднината“, и да цитираме: „Мисирков сметаше дека особено голема штета за македонските интереси е произлезена од тоа што навреме не е извршено разграничување наспрема Бугарите и бугарската држава, што не е поставена една јасна демаркација и во национална смисла. Тој го сметаше тоа за национална потреба, ако се сака да се обезбеди иднината на македонскиот народ и на Македонија“. Конески, впрочем, никогаш не работеше само на една тема, туку ги вкрстуваше една со друга, по принципите на семиотичкиот четириаголник од формалната лингвистика на Луис Јелмслев, откривајќи ја меѓузависноста меѓу нив, како што некоја година претходно ја откри меѓузависноста на различните текстови на Јоаким Крчовски. Впрочем, истото лето работел и врз Станиславовиот пролог и подготвувал реферат за Партениј Зографски, што ќе го говори на 22 ноември 1976 година. А десет години претходно исто во Охрид, на прославата на 1050-годишнината од смртта на свети Климент Охридски, Конески на свечена академија во преисполнетата сала на Домот на културата, истакнува: „Очевидно дека Методиј веруваше во иднината“. А Конески веруваше во иднината на македонскиот јазик уште во победоносната 1945 година, зашто уште тогаш ги имаше елаборирано контурите на историскиот развој на македонскиот јазик и литература, погодната почва и поволната клима за развојот на македонскиот литературен јазик, ги знаеше делата на своите претходници, Мисирков и Рацин, со кои судбински се беше разминал, при сè што некои од неговите професори и блиски соработници беа родени речиси во исто време како Мисирков (Степан Куљбакин и Александар Белиќ) и Рацин (Харалампие Поленаковиќ, Крум Тошев, Васо Томановиќ...). А меѓу нив и стаменитите личности на Христо Зографов, Ристо Проданов и Стале Попов. И со секого од нив Конески размени знаења

за историјата на словенската писменост во Македонија, за македонската дијалектологија, за македонската книжевност, за современиот македонски јазик и за споредбената граматика на словенските јазици. Би го нарекле тоа и усно (разговорно) пренесување на филолошки знајби меѓу најмалку три генерации во хетерохрониска смисла...

Но, да им се вратиме на „Стари и нови песни“, на хетерохрониски пренесената фоклорна традиција, најмалку меѓу три генерации. (Според наша пресметка Блажевата баба Дунавка би била од времето на Крсте Мисирков и Степан Куљбакин.). Тоа е книга особено интересна и од текстолошки, т.е. кодиколошки аспект, според инвентивниот творечки однос кон прегрупирањето на неговиот дотогашен поетски опус, но и од самиот воведен текст „Еден опит“ во кој Конески ја образложува својата поетика, што ја опфаќа со изразот „работни погледи за својата уметничка постапка и за својата уметност, или просто речено занает“.

Сега слободно можеме да истакнеме дека работните погледи за личната поетика се резултат на неговите филолошки и лингвистички проучувања во претходниот период, според самиот Конески, од „Јазикот на македонската народна поезија“, од неговата упатеност во современите текови на лингвистиката (особено во областа на функционалната лингвистика: формализмот на Јакобсон, функционизмот на Мукаржовски...), но и од актуелната општествена клима во тоа време во светот, исполнета со мрачни предвидувања за човековиот род, при што се создала дури и една посебна дисциплина – футурологија. Овие работни погледи се оформени во време на изразита творечка активност на Конески на планот на науката и уметноста, но и на засилено присуство во научната и во уметничката средина и, воопшто, во јавноста. Впрочем, тоа е време, кога симпозиумите, семинарите и поетските манифестации беа настани што предизвикуваа општ интерес меѓу народот. Тоа се однесува и на „Струшките вечери на поезијата“ и на „Рациновите средби“, „Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура“, на одбележувањата на значајни јубилеи од македонската историја и култура, на кои Конески беше редовен учесник во тоа време, меѓу другото и во својство на беседник, како и на бројните книжевни промоции и ликовни изложби.

Тука, бездруго, лежи и причината за иницијалното откривање на Конески на себеси и на својата поетика во тоа време, токму во есејот насловен „ЕДЕН ОПИТ“, во кој рамностојно се вклучени и есеите „За откривањето на песната“ и „Иднината на песната“. Овој есеј бил и останува предмет на бројни книжевни и лингвистички интерпретации од неговото објавување до денес и, чинам, ниту една статија на Конески не предизвикала толкав интерес како овој триделен есеј во кој Конески ја образложува својата поетика.

Своите погледи и ставови за поетиката на фонот на филологијата и лингвистиката, Конески постојано ќе ги освежува во бројните есеи објавувани низ периодиката во периодот од 1979 до 1993 година, давајќи им завршна форма во „Светот на песната и легендата“ (1993).

Во истиот овој период, од „Стари и нови песни“ до „Светот на песната и легендата“, Конески интензивно твори особено на планот на поезијата („Чешмите“, 1984; „Послание“, 1987; „Црква“, 1988; „Златоврв“, 1989; „Сеизмограф“, 1989; „Небеска река“, 1991; „Црн овен“, 1993), но и на прозата (Дневник по многу години, прво издание 1988), ја заокружува својата „Историја на македонскиот јазик“ (1982 г.), го преведува „Тиквешкиот зборник“ (1988), реминисцентно им се навраќа на голем број теми од областа на македонскиот литературен јазик, но и од историјата и дијалектологијата на македонскиот јазик, особено на македонскиот 19 век, на македонската ономастика и топономастика, на фолклористиката и митологијата, мунициозно и суптилно обработува теми и од најстарите страници на словенската писменост во Македонија (свети Климент

Охридски), но и теми кои се предизвик на современата лингвистика (автоматизацијата во јазикот, од аспект на лингвистичката прагматика, и тоа врз примери од јазикот на стратегот на југословенската револуција, Коча Поповиќ, инаку битолчанец по род), заокружувајќи својата лингвистичка теорија во есејот „Стилски синтези“ (1992), и својата јазична експертиза заснована врз богата ексцерпција во статијата „Македонскиот литературен јазик“ (1993). И дава свое видување на она на што сиот свој работен век го работел, создавајќи притоа индивидуална поетика заснова врз сопствена филолошка елаборација поткрепена со солидна теорисколингвистичка подготовка.

Во творештвото на Конески меѓусебно се испреплетуваат неговото поетско и прозно творештво со филолошкото и лингвистичкото, како и со беседничкото и есеистичкото

Неговата поетика не се развила независно од неговата филолошка дејност, од првата негова збирка поезија во која ги проследуваме фолклорните обрасци од Збирката народни песни (1945) преточени во „Илинденски мелодии“, па сè до последната негова збирка во кои одзвонува Физиологот од Тиквешкиот зборник (носорогот од „Црн овен“ е всушност „хинејот“ од Физиологот), исто како што неговата поетика е заснована во дијапазон од филозофијата на јазикот („Татковина“...) до концептуалната лингвистика („Утро“...). Притоа, не е мал бројот на песните со библиски и/или апокрифни мотиви и елементи, како и на песните со историски реминисценции од подалечното и поблиското минато (во радиус од „Антониј и Клеопатра“ (интервенција во индексен знак) до условно кажано, завчерашниот ден – „Епитаф за војникот во Сплит“, напишана на 8 мај 1991 г.

Во тоа огромно јазикотворечко пространство Конески се пројавува со индивидуална поетика заснована врз јасно нагласено хипостасно јас, се јавува имено на преминот од колективната кон индивидуалната поезија зацврстувајќи ја својата поетика токму со неговата стамена теорија за стилски синтези, врз чијашто подлога ги синтетизира одделните форми во своја лична уметничколитературна стилска формација по принципот соодветен на семиотиката (три во едно) што подразбира интеграција на поетското (семантичко-поривното), наративното (функционално-синтаксичкото) и есеистичкото (прагматично-хуманистичкото) во една интегрална целина, но и проектира стилистичкото вмрежување на функционалните стилови во изразит идиолект со своја стратегија и тактика за издигнување на личниот израз на „повисоко рамниште, на подлабоко созвучје“, како што истакнува во „Штурци“ – најрепрезентативната, според него, песна од стихозбирката „Записи“, доволно моќна да ја долови поривта на невербалната комуникација, во која излишна е смислата, а формата на комуникацијата се доловува преку урамнотежување на односите меѓу природата и човекот: „Цело лето ја штуркаме нив својата проста мелодија / со скрита надеж да ѝ обрнеш внимание.“. Синтезата на функционалните стилови кај Конески, од една страна, ја следиме преку преточување на научниот стил во поетски (!Трактат за зачетокот на песната“) и обратно (статијата „Факторот време во јазичните промени“, во која повеќето научни констатации се поетски интонирани).

Современа актуализација на поетиката на Конески на фонот на современите универзитетски пристапи во филологијата и лингвистиката

Од многумина сфатено малку несериозно, но Конески имаше необична желба да ги чита своите песни пред публика, особено пред студентите на Филолошкиот факултет, на познатите „Средби на генерации“. И не само Конески, туку и Гане Тодоровски, па и

Георги Сталев и Бистрица Миркуловска, Матеја Матовски и многу други. Во тоа време нам ни изгледаше тоа сосема обично, зашто литературниот живот бил и остануваше дел од нашето универзитетско живеење. Се читаа дури и необјавени песни, или пак песни тукушто објавени во дневен весник или периодично списание, што не сме стигнале ни да го видиме, па потем нивната интерпретација можевме да останеме замислени сред ракоплескавата врева во амфитеатарот не само за пораката што извира од стиховите туку и за јазичните спреги во нив. Отпосле сфатив и сè уште сфаќам дека тоа бил идеал кон кој се стремеле и сè уште се стремат универзитетски центри чија цел е негување универзитетска поезија во прагматична функција на илустрација на теоријата на јазикот и литературата (овде и сега) или поинаку кажано филолошка поезија во функција на збогатување и подновување на јазикот (во јазичното времепространство), и освежување на јазичниот израз во творечката комуникација, нешто што одамна се негувало на престижните англоамерикански универзитети во форма на креативно пишување, а во последниве децении одново се вратило во руската универзитетска средина во која било присутно уште од студентските денови на Роман Јакобсон и Владимир Мајаковски, од чиешто поетски средби произлегол Московскиот лингвистички кружок, речиси истовремено кога во петроградскиот се јавило ОПОЈАЗ (Друштвото за проучување на поетскиот јазик). И кога ја споделувам сега со моите виртуелни руски содружници во филологијата и во поезијата универзитетската и/или филолошката поезија што се создава денес на руските универзитети, од една страна, сè повеќе му се навраќам на Мисирковото Другарство „Свети Климент“, и на менторските инсистирања на Петар Лавров кој барал од македонските студенти да пишуваат песни на македонски јазик и јавно да ги изложуваат на часовите, а од друга страна живо го сообразувам Конески со двајца од врвните руски лингвисти, чиешто книги сум ги читал уште во она време кога сум студирал, – Сергеј Сергеевич Аверенцев и Вјачеслав Иванов, чие сеприсуство не сум можел да не го сретнам низ аулите на Филолошкиот факултет во Москва, без да знам дека не само што биле поети туку ја одржале и ја продолжиле традицијата на филолошката поезија во руската универзитетска средина и лингвистичката страст за текстолошка анализа не само на современата поезија туку и на само што напишаната и прочитаната песна пред тесниот круг професори и студенти.

Можеби само затоа што ние сето тоа сме го имале, во времето на Конески. Едноставно, одиш во тоа време во неговиот работен кабинет, го покануваш на литературно читање, и ете ти го Конески, во големиот амфитеатар, ги отвора редовните средби на генерации со свои стихови, скандира и тактира со бастунот, повторува некои зборови, од оние што се учат по современите пристапи во граматиката, омилената негова лекција по општа лингвистика, толку ти се познати што не им обраќаш внимание на *сите*, но ете ја привршува песната со стих што не се заборава: „чувај се, насилниче, од силата на врзан човек“!

А во тој стих, историја што не се заборава и јазична игра, и можност за текстолошка анализа од која зрачат и Прличев и Рацин, – национална поетика на фонот на светската филологија и лингвистика.

Колку што ми е познато, го има тоа и денес, овде и сега, на Педагошкиот факултет во Битола!

Користена литература

Конески, Б. (1979). *Стари и нови песни*. Прилеп: Стремеж.

Конески, Б. (1986). *Македонскиот 19 век: јазични и книжевно-историски прилози*.

Скопје: Култура.

Конески, Б. (1987). *Послание*. Скопје: Култура.

Конески, Б. (1988). *Црква*. Скопје: Мисла.
Конески, Б. (1989). *Сеизмограф*. Скопје: Мисла.

KONESKI'S POETICS IN THE AREA OF PHILOLOGY AND LINGUISTICS

Abstract: This study analyses Koneski's poetics in the area of philology and linguistics as poetry which creates a new dimension both in a stylistic and humanistic sense.

Keywords: Koneski, poetics, philology, linguistics.

Људмил Спасов
Филолошки факултет – Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
РС Македонија

МОИТЕ СЕЌАВАЊА ЗА КОНЕСКИ

Воведни размислувања

Во нашата култура луѓето што имале допир со делата на Блаже Конески, со неговото творештво во целина или делумно, го доживуваат неговото творештво на свој начин, но и сите заеднички што сме го читале делото на Конески сме го доживувале и на заеднички начин.

Ова размислување бара и соодветно објаснение, па еве како јас си го толкувам:

1. секој го доживува неговото творештво на свој начин: ова значи дека поезијата, прозата, есеите, но и научните дела кај мене потврдуваат повеќе мои размислувања до кои сум дошол или преку сопствено доживување (сопствено животно искуство) или преку заклучоци од слични научни трудови што сум ги читал и сум извлекувал заклучоци од нив.

2. но и сите заеднички што сме го читале делото на Конески сме го доживувале и на заеднички начин: ова, според мене, значи дека Конески ги има допрено заедничките традиции на нашата култура, та затоа неговото уметничко или есеистичко дело одсвонува кај колективот на Македонците, но и кај другите заедници со кои заеднички го делиме нашиот простор. Во врска со ова, ми се чини дека, барем некои од песните на Конески кога се преведуваат, треба да се „преточат“ во некоја друга култура, а не едноставно да се препеат.

Од кога го познавам Конески?

Блаже Конески (роден 1921 г.) го познавам од најмали години, односно од годините кога детето го осознава светот околу себе. Тоа значи дека јас, роден 1952 г., грубо определено, Конески го знам од своите 6-7 години, или поточно пред земјотресот од 1963 г. во Скопје. Инаку кажано, земјотресот за нас скопјаните е мерка за време, а тоа значи дека времето го делиме на „пред земјотресот“ о на „по земјотресот“.

Ние, моето семејство и семејството на Конески, живеевме во близина, околу главниот парк во Скопје.

При пладневните прошетки тој често идеше кај нас, односно кај татко ми на гости. Тој веќе беше вонреден професор, додека татко ми, акад. Александар Спасов (роден 1925г.), негов поранешен студент, во тоа време беше „млад“ доцент.

Најчесто разговорите меѓу нив двајцата се одвиваа во работниот кабинет на татко ми. Најчесто вратите беа отворени, та јас од дневната просторија внимателно ги слешав нивните разговори. Темите беа различни: за литературата (во она време беше актуелен судирот меѓу т.н. реалисти и модернисти, во литературата и во уметноста воопшто); озборувања врзани со колегите од факултетот; за науката, за филологијата пошироко и слично.

Во она време, нагласувам – пред земјотресот, на училиште, значи јас сум бил на 9-10 години, ја проучувавме и ја учевме наизуст, неговата песна „Везилка“. Да бидам искрен, не сосема ми беше наполно јасно зошто „едниот конец е црвен“, а другиот „е црн“. Уште помалку ми беше јасно „зошто едниот буди светлина или желба „што штрека“, а другиот – „неизмерна тага“.

Ги барав овие две бои, црвената и црната, насекаде околу мене: на небото, кај цвеќињата, на куките, во училницата, на падините на Водно...

Веќе јас на 10 години, непосредно пред земјотресот, по повод 13 Ноември, празникот за денот на ослободувањето на Скопје, пред соучениците и наставниците, на приредбата по тој повод, ја избрав и ја рецитирав песната за Скопје од Конески. И денес ја паметам тогаш изговорената реченица: „Потомче чуј, и јас Скопје од овде сум го гледал...“ овде Конески мисли на факултетот чие седиште во педесеттите и раните шеесетти години на 20 в. се наоѓаше во областа викана Гази Баба и функционираше како Филозофски факултет со два отсека: Историско-филолошки и Природно-математички. Оттаму се шири убав поглед кон градот и околината.

Мене песната тогаш ми беше „многу скопска“. На ум не си ставав дека Конески во тоа време беше едвај петаесетина години скопјанец.

По земјотресот

Некаде од 1964 г., поточно од крајот на 1963 г., по земјотресот, заживеавме во населбата „Долно Водно“ и повторно бевме соседи. Во непосредна близина на куќата на Конески се наоѓаше куќата на Трајко Стаматоски. И, повторно – тој кај нас дома, а татко ми кај него.

Неколку сеќавања во врска со *Историјата на македонскиот јазик* на Блаже Конески

Беше обземен во тоа време со подготовката за издавање на неговата книга *Историја на македонскиот јазик* (за првпат излезна со наслов *Историја на македонскиот јазик*, Кочо Рацин; Просвета. Скопје, Белград, 1965). Паѓаа предлози кој да биде издавачот. Тој се залагаше за да има издавач и од Белград и од Скопје за да се привлече поголемо внимание во тогашна Југославија, но и во странство.

Подоцна се покажа дека имаше право: *Историјата* доби многу позитивни рецензии од сите славистички центри од тогашната Југославија како и од многу странски центри, но и, очекувано, беше остро напаѓана и обезвреднувана од лингвисти од Бугарија и од некои нивни експоненти од некои други земји. Во многу од рецензиите е посебно издвоено дека Конески покажал извонредна научна ерудиција при толкувањето на јазичниот материјал, како и дека неговиот балканистички приод при толкувањето на јазичните процеси од гледна точка на историјата на јазикот е многу смел, токму затоа што покажал дека македонскиот јазик од стари времиња (11-12 в.) е во постојан контакт на интеракција особено со балканските несловенски јазици од неговото непосредно соседство.

Натамошни мои средби со Конески на стручен план

- Во 1968 г., јас на 16 години, благодаревки на татко ми, акад. Александар Спасов, бев присутен на Меѓународниот конгрес на славистите што таа година се одржуваше во Братислава и Прага, тогаш – Република Чехословачка.

Иако Конгресот се одвиваше главно работно, над сите нас „висеше“ една мачна атмосфера. Имено, ситуацијата беше крајно напрегната бидејќи на политички и воен план се очекуваше вооружена инвазија на тогашниот СССР и на неговите сателитски држави, сè со цел да се запрат демократските политички промени во Чехословачка која ги отвори нивата владејачка комунистичка партија.

Но, таквата натегната политичка ситуација, за жал, беше искористена од страна на бугарските лингвисти остро да ги напаѓаат македонската култура и македонскиот јазик. Стана јасно дека македонскиот јазик станува „монета за поткусурување“ на политички план бидејќи тогашна Југославија се спротивставуваше на можната воена интервенција. Нападите врз македонскиот јазик и македонската култура воопшто главно од страна на бугарските филолози всушност беа резултат на опозицијата меѓу тогашниот СССР и тогашната Југославија.

Блаже Конески беше претседател на македонската делегација на научници. Се сеќавам како иташе од сесија до сесија низ зградата каде што се одржуваше Конгресот бранејќи ги и објаснувајќи ги македонските позиции.

Подоцна, есента 1968 г. ја издаде малата, но многу важна книга на неколку јазици со наслов: *Makedonski jezik u razvoju slavenskih književnih jezika*, Stvarnost, Zagreb, 1968.; *Македонскиот јазик во развојот на славјанските литературни јазици*, Култура, Скопје, 1968.; *Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици*, Култура, Скопје, 1968.

Подоцна, кога ги презедов неговите предмети од областа на историјата на македонскиот јазик, оваа книга ја ставив во задолжителна лектира за моите студенти.

-Во 1969 г. имав можност да патувам од Скопје до Охрид со службениот Мерцедес на МАНУ, односно со Конески, кој тогаш беше претседател на оваа институција. Беше некаде втора половина на август, па Конески имаше закажано предавање на Семинарот за македонски јазик, литература и култура за странските слависти што се одржуваше во Охрид. Поканата да патувам со него, беше од негова страна, а за мене ова претставуваше особена чест. Тој го замисли патувањето по подолгата насока, односно: Скопје – Велес – Прилеп – Битола – Охрид. Подоцна сфатив дека ова патување тој го беше замислил како еден семинар за мене, идниот негов студент, а тогаш ученик со завршена втора гимназиска година.

Оние што го паметат Конески во текот на животот се сеќаваат дека сакаше гласно да зборува, да објаснува и, сето тоа, беше придружено со гласна смеа од негова страна. Како што патувавме ми држеше предавања со долги објаснувања за секој град, за секое село низ кое минувавме.

Тогаш го посетивме и неговото родно село Небрегово.

Ова патување ми остана во целосно сеќавање и подоцна го опишав во еден свој труд.

-Татко ми, акад. Алескандар Спасов во 1967 г. издаде една многу значајна антологија на современата македонска поезија на македонски и на српски јазик во превод на Влада Урошевиќ (*Савремена македонска поезија*, СКЗ, Београд, 1967). Оваа антологија многу придонесе за афирмацијата на нашата уметничка поезија низ цела Југославија во тоа време.

Во неа, се разбира, беше застапен со повеќе песни и Конески.

Ја читав и ја препрочитував оваа книга. Ме обземаа песните на Конески врзани со легендите за Марко Крале, за Болен Дојчин, песната „Стерна“ и другите.

Од друга страна, ме обземаа и неговите интимни песни инспирирани од неговиот личен живот. Композиторот Славе Димитров, подоцна, компонираше дел од нив.

-Во 1971 г. Блаже Конески ја објави книгата за јазикот на македонската народна поезија (*Јазикот на македонската народна поезија*, МАНУ, Скопје, 1971) каде детално го опиша јазикот и стилот на македонскиот народен поетски стих на сите јазични рамништа.

Оваа книга многу ме привлече, ме воодушеви, така што го замолив да ми биде ментор на магистерскиот труд од таа тематика. Заеднички го избравме насловот на трудот *Лексиката на македонската народна поезија*, магистерски труд, Филолошки факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1976) и тој беше одбранет 1977 г. на тогашниот

Филолошки факултет во Скопје (подоцна – Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ – Скопје) под менторство на Блаже Конески.

Моето студирање на Групата за македонски јазик на Филолошкиот факултет во Скопје и Блаже Конески

Во моето сеќавање постои една слика на разговор со Конески на терасата од нашата куќа. Тој беше дојден на кафе кај татко ми, а јас му пријдов со прашање за совет што треба да студирам. Поточно, размислував да студирам општа лингвистика на Универзитетот во Загреб, теориска лингвистика и слично на тоа. Значи, јас завршен средношколец на летен распуст, 1971 г., но со мисли за следниот животен чекор, изборот на студирањето.

- Не, ако сакаш филологија, македонистика, ќе се запишеш кај нас, ние сме најдобрата славистика на оваа насока во Југославија! – рече.

Така и бидна: есента таа година се запишав на тогашниот Филозофски факултет, подоцна – Филолошки факултет на студиската група Македонски јазик на Катедрата за македонски јазик и балкански јазици (така се именувааше во она време). Моите родители се противеа на ваквата одлука...

Кога започнав со студирањето, совладувајќи различни предмето од областа, истовремено започнав од збор до збор, што се вели, да ги исчитувам неговите книжевни, јазични и стилски анализи, како и неговите научни трудови од потесната област.

Особено внимание ми оставија неговите стилски и јазички анализи на македонските текстови од 19 в. За разлика од анализите на други автори, домашни и странски, неговите се многу повеќе привлечни и подобри зашто знае да каже многу работи, но и да нештата во контекст, тоа што другите не умееја да го направат. Указателни се примерите со анализата на „Епитафот“ на К. Пејчиновиќ, анализата на песната „Г’га за југ“ на К. Миладинов, песната „Ленка“ на К. Рацин и други.

Ненадмината е неговата студија за фреската Седмочисленици, фреската создадена во Москополе, Албанија и подоцна раширена низ целиот Западен Балкан, во која се велича култот на св. Браќа, Кирил и Методиј и на нивните пет ученици, при што централна фигура е домашниот светец Климент. Блаже Конески во една пригода има нагласено дека во македонската куќа кандилцето гори за св. Климент.

Блаже Конески, мојот ментор и јас како наследник на неговите предмети од областа на историјата на македонскиот јазик

Освен што ми беше ментор на мојот магистерски труд (в. претходно), Конески ми беше коментор, а ментор ми беше проф. д-р Ружа Паноска, на мојот докторат *Преодноста на глаголите во македонскиот јазик*, Филолошки факултет на Универзитетот во Скопје, Скопје, 1981. Всушност, темата беше предложена од негова страна по извршените консултации со неговите колешки и колеги, а особено со проф. д-р Рина Усикова. Темата ја работев многу интезивно, многу често барав консултации од него и, се разбира од менторката, но незаборавна за мене беше реченицата што ја изрече објаснувајќи ми ја псевдотранзитивноста на глаголите во македонскиот јазик преку примерот: - Од тебе *се бара* многу работа.

Многу се зближивме преку оваа соработка.

Дојде времето кога јас како докториран асистент требаше да станам доцент преку конкурс што требаше да го распише Факултетот. Ме викна во МАНУ, во неговата канцеларија, таму беше присутен и акад. Божидар Видоески, исто така мој професор по дијалектологија, а таму бараше согласност од мене да ги прифатам неговите предмети

од областа на историјата на македонскиот јазик, затоа што во тоа време веќе беше повлечен од редовната настава на Факултетот. Се разбира дека се согласив, иако имав трема од прифатените обврски.

Што сè научив од него

Од него научив многу работи. Научив како да се предава со жар и сугестибилност. Научив да читам стари текстови, особено текстови од 19 век. Научив ваквите текстови да ги толкувам.

Ми беше постојана инспирација го работевме делото *Кониковско евангелие*: (коавтор со Jouko Lindstedt и JuhaniNuorluoto) *The Konikovo Gospel – Кониковско евангелие*, Bibl. Patr. Alex. 268, Commentationes Humanarum Litterarum, 125, Societas Scientiarum Fennica, Helsinki, 2008. што во светската славистичка наука стана многу познато.

Всушност, научив сè од него!

Затоа...

Се внесов со срце и душа да ја обновиме неговата родна куќа во село Небрегово, Долнени и да ја направиме негов спомен-дом, музеј.

Му ја посветив мојата книга *Ј•А•С / ГОДИНИ ПЛОДНИ*, Антолог, Скопје, 2021 каде е сè објаснето.

Почит за Блаже Конески!

Виолета Јанушева, Марија Стојаноска
Педагошки факултет – Битола
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола
РС Македонија

КОНЕСКИ, МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И ПИШАНАТА ПРАКТИКА

Апстракт: Имајќи ги предвид ставовите на Конески за насоките во развојот на македонскиот јазик, целта на оваа истражување е да го утврди односот на пишаната практика кон тие негови ставови денес. Истражувањето е описно, а примерокот го претставуваат две статии за македонскиот јазик објавени во книгата „За македонскиот литературен јазик“. Пишаната практика ја претставуваат бројни новинарски статии и други текстови. Во основата на обработката на податоците и донесувањето заклучоци се вбројуваат: споредбата, анализата и синтезата. Истражувањето покажува дека, за жал, пишаната практика, во голема мера, отстапува од ставовите на Конески, со што се создава почва за, како што вели Конески, „парализирање на волјата за свесен напор“ во развојот на јазикот.

Клучни зборови: Конески, македонски јазик, пишана практика.

Вовед

Првото заседание на АСНОМ (одржано на 2 август 1944 г.) е од исклучително значење за македонскиот јазик зашто тогаш се донесува Решението за воведување на македонскиот јазик како службен јазик во македонската држава, со што се зацврстува македонската државност и македонскиот народ има можност слободно да го развива својот сопствен јазик. Со официјалното усвојување на азбуката (5 мај 1945 г.) и на правописот (7 јуни 1945 г.) само се продолжува развојот на јазикот и на литературата, што особено се нагласува од страна на Конески во неговата книга „За македонскиот литературен јазик“. Во неа се изнесуваат ставови и размислувања што треба да послужат како поттик за идните генерации, да го чуваат и да го развиваат јазикот.

Конески е маркантна личност за македонскиот јазик. Тој се залага за јазик, строен и изразит, што ќе претставува основен белег на македонската нација. Неговата заложба е да се гради јазикот, да се твори, да се бараат и да се изведуваат зборови од веќе постојните народни форми за да се збогатува јазикот од своите можности, а не со преземање на туѓи зборови. Тој настојува својата мисла да ја пренесе на идните генерации за тие свесно да прават напори и да го развиваат македонскиот јазик.

Конески е свесен дека туѓите зборови, во голема мера, се присутни во развојот на македонскиот јазик и дека на почетокот од развојот на македонскиот јазик се преземаат зборови од бугарскиот, рускиот, турскиот. Но и денес, иако македонскиот јазик е развиен систем, оваа појава се согледува во сè помасовното преземање зборови, првенствено, од англискиот јазик, иако во голем број случаи нивната употреба не е соодветна со реалните потреби на македонскиот јазик.

Грижата за македонскиот јазик ги засега сите со цел да се зачуваат чистотата и уникатноста на македонскиот збор.

Преглед на претходни истражувања

Голем е бројот на македонски и странски истражувачи што посветуваат внимание на личноста и на обемното творештво на Конески. Во таа смисла, дел од истражувања ги нагласуваат: улогата на Конески како историска појава и како национален мислител

(Тодоровски, 2002), како стожерна личност што е белег на епохата (Ѓурчинов, 2002), неговите димензии во светот (Стојчевска-Антиќ, 2002) и неговиот влог за македонската култура (Мартиноска, 2012). Понатаму, бројни истражувања се однесуваат на поетското и на прозното творештво на Конески (Паноска, 1964, 1992, 2002; Спасов, 1985; Матевски, 1981; Старделов, 1994; 2002; Сталев, 2002; Пирузе-Тасевска, 2002; Ѓурчинова, 2002; Андреевски, 2002; Каранфиловски, 2002; Тодорова, 2002; Ристевски, 2002; Тантуровска, 2006; Младеноски, 2012; Тасевска Хаџи-Бошкова, 2012; Доровски, 2012; Мартиновски, 2013). За критичката мисла на Конески пишува Вангеловски (2002), а анализа на неговите лингвистички трудови вршат Тополињска (2002) и Стаматовски (2006). Поврзаноста на личностите на Конески и на Мисирков како автентични писатели што припаѓаат на две различни епохи на македонскиот 20 век ја анализира Ристовски, (2002), а придонесот во кодификацијата на македонскиот јазик го нагласува Стаматовски (2006). Стаматовски (2006) ги истакнува ставовите на Конески за тоа дека македонскиот јазик не е вештачка творба, Пандев (2012) укажува на ставовите на Конески за развојот на македонскиот јазик, а Спасов (2018) ги нагласува јазикот и стилот на Конески врз кои се темели неговата поетика. Меѓу истражувачите за јазикот на Конески, треба да се споменат уште и: Петковска (1996), Митева (2000), Чундева (2002) и Леонтиќ (2011). За личноста и делото на Конески пишуваат следниве странски истражувачи: Фридман (Fridman, 1999), Константиновиќ (Константиновиќ, 2002), Марковиќ (Марковиќ, 2002), Гошрон (Gaucheron, 2002), Ивановиќ (Ивановиќ, 2002), Усикова (2002), Пјанка (2002), Шешкен (2002 и 2012) и многу други.

Методологија на истражувањето

Истражувањето е описно, а примерокот го претставуваат две статии за македонскиот јазик објавени во книгата „За македонскиот литературен јазик“. Пишаната практика ја претставуваат бројни новинарски статии и други текстови (голем број резултати од пребарувањето на Google – „Гугл“). Во основата на обработката на податоците и донесувањето заклучоци се вбројуваат: споредбата, анализата и синтезата.

Резултати, анализа и дискусија

Книгата „За македонскиот литературен јазик“ е издадена во 1967 г. и во неа Конески ги изнесува своите видувања и ставови во однос на развојот на македонскиот јазик. Иако е издадена по кодификацијата на македонскиот јазик, пред 50 и повеќе години, размислувањата на Конески во однос на развојот на македонскиот јазик тогаш, се исто толку, ако не и повеќе, актуелни и денес. Оттука, неминовно, се наметнува потребата од споредување на одредени негови размислувања за македонскиот јазик со денешната состојба, особено во пишаната практика.

Во статијата „За македонскиот литературен јазик“, Конески го истакнува својот познат став за тоа дека изградбата на македонскиот јазик треба да се постави врз здрава основа, дека треба да се создаде јазик „строен и изразит“, што, според него, треба да биде „вистински белег на македонската нација“ и дека токму ова е целта кон која треба да се насочи развојот на нашиот јазик. Конески смета дека во „истакнување на оние радикални црти што го чинат неговиот скелет“ лежи решението за издигнување и унапредување на основата на нашиот јазик, што ја прават централните говори, а, секако, го истакнува и придонесот на другите наши говори. Тој особено го нагласува „свесниот напор“ во изградувањето на македонскиот јазик.

Како што истакнува Конески, секој што пишува и што преведува на македонски јазик може да се соочи со дилемата за изборот на одреден збор што ја нема својата основа во

народните говори, па, оттука, природно и неминовно е да се прими збор и од друг јазик и тоа е процес што не е специфичен само за македонскиот јазик туку за секој јазик во периодот на неговото оформување, но и во периодот на неговиот развој. Сепак, Конески го критикува ставот на оние што сметаат дека сите апстрактни изрази што му се неопходни на македонскиот јазик, тој треба да ги земе од рускиот јазик, нарекувајќи ја таа појава „јазична дембелана“ зашто со неа, како што вели, „се парализира волјата да се направи свесен напор“ во развојот на јазикот. Особено е важно неговото согледување за тоа дека во практиката воопшто не се води сметка за тоа дали има домашен збор за одреден поим, туку едноставно „се зема руската форма, научена преку бугарскиот јазик, па „се вели *доверие* покрај народното *верба*, *желание* покрај народното *желба*“ итн.

Сличности со овие ставови на Конески, денес, како што покажуваат истражувањата на Лазаревска и Јанушева (2019), Јанушева и Јуруковска (Janusheva & Jurukovska, 2015), Јанушева (Janusheva, 2015) и Јанушева (2018, во печат), се забележуваат во зголемената употреба на меѓународните зборови по потекло од грчкиот и од латинскиот јазик за кои има соодветен македонски збор. Исто така, тие се согледуваат и во зголемената употреба на зборови директно преземени од англискиот јазик што се само транскрибирани. Тоа значи дека англиските гласови се предаваат со соодветни букви од македонската азбука.

Факт е дека голем број меѓународни зборови по потекло од грчкиот и латинскиот јазик се веќе одамна навлезени во македонскиот јазик, впрочем, како и во другите светски јазици, дека не се чувствуваат како туѓи зборови и дека може да се третираат како еден вид трајни заемки зашто за нив нема соодветни домашни зборови. Она што пречи е употребата на овие зборови во случаи кога во македонскиот јазик има соодветен збор што целосно го покрива значењето на меѓународниот. На пример, во пишаната практика се забележува употребата на *девастира* наместо *уништува*: ...*со своето деструктивно и неодговорно делување и преку лаги и измислени конструкции се обидува да го девастира здравствениот систем* (12.3.2021, kanal5.com.mk); ...*корупцијата целосно го девастира образовниот систем од каде треба да се продуцира знаење* (29.1.2021, rabotnik.mk); Конкретно, во 100 резултати на пребарувачот „Гугл“ (Google), зборот *девастира* со значење *уништува* се јавува во над 50 од нив. На оваа група зборови, се однесува и зборот *импресионира*, што се употребува наместо домашната синтагма *остава* (*остави*) *впечаток*: *Пандев импресионира и заслужува да го видиме на Мундијалот* (23.3.2021, plusinfo.mk). Поточно, во 100 резултати на пребарувачот „Гугл“, зборот *импресионира* со значење *остава* (*остави*) *впечаток* се забележува во над 40 од нив. Овде, секако, треба да се спомене употребата на зборот *апел* наместо *повик*: *СЗО со апел верските собири да се одложат* (1.4.2021, novatv.mk). Во 100 резултати на пребарувачот „Гугл“, *апел* се забележува дури во 80 резултати. Овие резултати недвосмислено покажуваат дека употребата на голем број меѓународни зборови по потекло од грчкиот или од латинскиот јазик не е во согласност со објективните потреби на македонскиот јазик, што значи дека нема потреба да се употребува меѓународниот збор кога во македонскиот јазик има соодветен домашен збор.

Во однос на влијанието на англискиот јазик, состојбата е уште позагрижувачка зашто пишаната практика покажува низа отстапувања од стандарднојазичната норма, токму како резултат на ова влијание, што, исто така, не е во склад со објективните потреби на јазикот затоа што и за преземените англиски зборови има соодветни домашни зборови. Во оваа смисла, тешко е да се зборува за свесен напор во развојот на македонскиот јазик и се чини дека во случајот со англискиот јазик, можеме слободно да ја искористиме мислата на Конески: *Кај нас навидум најлесно го нашле тука крајот оние што велат дека сè што ни треба за апстрактен израз, ќе си го земеме од руски* (во случајот од англискиот јазик). На пример, се употребува *фан* наместо *следбеник* или *обожавател*: *Гарванлиев ќе пее најмногу пред 3500 фанови* (2.4.2021, lider.mk) (од 100 резултати на

пребарувачот „Гугл“, зборот се употребува дури во 84 од нив); понатаму *пик* наместо *вре*: ...најголемиот *пик* беше во ноември, сега состојбата е стабилна (5.4.2021, mtsp.gov.mk) (од 100 резултати на пребарувачот „Гугл“ *пик* е употребен во над 20 од нив); *локдаун* наместо *карантин*: *Македонски локдаун* (6.4.2021, dw.com) (од 100 резултати на пребарувачот „Гугл“, овој збор разделено се пишува како *лок даун* во 16 од нив, а слеано во 55 од нив).

Идејата на Конески јазикот „да се развива од своите можности, преку живите наставки и начини за зборообразување што ги има во нашиот народен говор“ може да дојде до израз во однос на новообразуваните зборови во македонскиот јазик (за тоа сведочи и истражувањето на Јанушева и Јурукоска (2015), а особено во однос на оние поврзани со светската пандемија. Според Јанушева и Стојаноска (2020, во печат), ако се има предвид дека зборот *корона* потекнува од латинскиот јазик (Белчев, 2002: 337; Микуновиќ, 2005: 256) и дека е присутен во Тритомниот речник, тогаш тој може да се смета за заемка уште од почетоките од развојот на македонскиот јазик. Заемката, со ова значење, е дел од пасивниот речник (освен во медицинскиот жаргон) и не се употребувала во денешен контекст зашто не била позната или активна појавата на која таа се однесува. Значи, всушност, станува збор за актуализација на еден збор од пасивниот речник. Тоа значи дека од средината на декември 2019 г. овој збор, што веќе постоел, почнува да се актуализира и масовно да се употребува. Оттука, не е спорно дека се работи за нов збор, *корона-вирус*, што во македонскиот јазик е создаден како полусложена именка со актуализација на формата *корона*. Оваа полусложенка е нов вид неологизам, во однос на класификацијата на Јанушева и Јурукоска (2015) и е составена од две заемки од латинскиот јазик: *корона* и *вирус* што означуваат еден поим, во кој првата именка атрибутски ја дополнува втората и не се менува граматички (Правопис 2017: 62). И наместо да се земе предвид ова правило за полуслеан правопис на оваа сложенка *корона-вирус* (што е правилно), таа во Дигиталниот речник на македонскиот јазик е забележана како именка од машки род (значење: *вирус од групата на РНК-вируси што предизвикува заболувања кај луѓето и животните*), а според правописот даден во овој Речник, се сфаќа како сложена именка што се пишува слеано: *коронавирус* (слеаното пишување е преземено од англискиот јазик). Погрешното слеано, разделено и полуслеано (со црта) пишување на сложенката *корона-вирус*, како и на сите сложенки со прва компонента *корона* е речиси масовна појава во пишаната практика: *Коронавирус* (6.4.2021, dw.com); *Плавшиќ хоспитализирана поради корона вирус* (19.3.2021); *корона криза, корона – кризата, корона тест, корона пик, корона пандемијата, корона права, корона бран* и др.

Во статијата „Одживеаните речнички елементи во нашиот јазик“, Конески повторно истакнува дека доразвивањето на нашиот јазик лежи во областа на апстрактното, односно во поимите за предавање на апстрактната мисла. Оттука, тој смета дека голем број турски елементи се веќе одживеани и дека тие постепено им отстапуваат место на домашните зборови, а како примери употребени токму во тогашниот весник „Нова Македонија“, ги споменува: *кандиса, башка, комшија, комшииски, гајле и загајленост*. Секако, Конески не зборува за оние турски зборови што се одамна навлезени во македонскиот јазик, што денес и не се чувствуваат како турски зборови и што, всушност, имаат статус на трајни заемки во нашиот јазик. Побудата за употребата на овие зборови, Конески ја наоѓа во стремежот да се најде, како што вели „посебен збор во однос на другите јужнословенски јазици“. Како причина поради која голем број турски зборови не можат да најдат место во нашиот јазик, Конески ја наведува нивната смисловна содржина, што нив ги поврзува со времето на турскиот феудализам, а тој, пак, според Конески, е „една епоха помината, победена во развојниот пат на нашиот народ“. Конески уште смета дека неупотребата на овие одживеани турски елементи е сосема природна,

зашто, како што вели, „произлегува... од оној правилен стремеж да се разгрнат вистински животворните изразни средства, заложени во структурата на нашиот јазик, и понатаму да дојдат до полн израз словенските и интернационалните апстрактни зборови.“ Во оваа смисла, особено е значајно следново согледување на Конески: „Така на пример тешко би го употребил *кандиса* и тој што ја превел цитираната погоре реченица, во еден ваков... случај: Черчил *не кандиса* да го потпише тој договор“. Комичноста на таков израз лесно се сеќава од секој.“ Ако употребата на *кандиса* во ваков контекст за Конески има „нијанса на насмешливост“, што да се каже за употребата на истиот турски збор, денес, 54 години по објавувањето на книгата, токму во статиите што го претставуваат новинарскиот потстил: *Македонија очекува Меркел да го кандиса Макрон за датум* (13.10.2019, denesen.mk); *Цафери си се кандиса: Ако нема цензус на изборите...* (27.2.2019, infomax.mk); *Реал го кандиса и Ериксен* (1.5.2019, sportmedia.mk). *Челси го кандисува Азар* (5.12.2018, ekipa.mk); *Владата ќе ги кандисува административците да си дадат отказ* (18.4.2019, tri.mk). Понатаму, во новинарските статии се употребуваат и другите зборови, што, според Конески, се одживеани речнички елементи: *Битолчанка пријавила измама од комшиевка* (19.2.2021, bitolanews.mk); *Ќерка на српски политичар ја убила и запалила комшиевката* (14.1.2020, republika.mk); *Првите комшиевки отворено за Северина и нејзиниот однос кон детето* (8.12.2019, glamur.mk); *Судот потврди Ивица Конески е „Комшија“* (8.3.2021, republika.mk); *...само се однесувам како добар комшија*, кажа Вучиќ (2.3.2021, sdk.mk); *...малолетник нападнал комшија* (30.3.2021, bitolanews.mk); *Како може сосед да дава приватни информации за комшија* (13.2.2021, express.mk); *Прв комшија – Новак Ѓоковиќ* (10.2.2021, maskimagazin.faktor.mk); *Комшииски и супер гест на Реал Мадрид* (Поповски, 13.1.2021, sportmanija.mk); *Судовите во Австрија се затрупани со тужби зарад комшииски расправи* (20.2.2017, 365.com.mk); *Ми е гајле ако не соработувам повеќе со Манчестер Јунајтед* (30.3.2020, sportski.mk); *На Меланија не ѝ е гајле?* (22.6.2018, fashion1.mk); *Не ми е гајле што се случува во Барселона* (2.3.2021, topsport.mk); *На опитините не им е гајле за УНЕСКО* (19.3.2021, slobodenpecat.mk); *Владата го севтоса првото владино кадро на чело со премиерот Зоран Заев* (31.8.2020, narodenglas.com); *Последното кадро од Коби и неговата ќерка Цина* (27.1.2020, 24info.mk); *Сефте кадро од новородената ќеркичка на Роналдо* (15.11.2020, sportski.mk); *Е. Пелистер го сефтоса плејофот* (5.3.2021, sport1.mk); *Металург го сефтоса отвореното игралиште* (11.8.2020, 24rakomet.mk); *...руската вакцина ќе се сефтоса во старечките домови* (8.3.2021, plusinfo.mk); *Тачи прв ќе го сефтоса Специјалното јавно обвинителство* (24.6.2020, republika.mk); *Артан Груби го сефтоса Министерството* (4.1.2021, vesnik.com). Од примерите се гледа дека овие елементи што Конески ги сфаќа како одживеани 20 години по кодификацијата и што, според него, имаат своја улога во текстови во кои се обележува патријархалниот начин на живеење, се присутни во новинарските статии дури и по 70 години од кодификацијата (според Пандев, 2012, оваа комичност денес се наложува како составен дел од јазикот на колумните). Јасно е дека нивната употреба во новинарските текстови е намерна, односно се поврзува со желбата на авторот на текстот да употребува поголем број разговорни елементи, што се потврдува со истражувањето на Јанушева и Шашко (Janusheva & Shashko, 2016), за да го привлече вниманието на што поголем број читатели. Сепак, од определбата на Минова-Ѓуркова (2003) на новинарскиот потстил како формален, може да произлезе заклучокот дека вакви елементи не треба да се допуштаат.

Заклучок

Од анализата на материјалите што ја претставуваат пишаната практика на македонскиот јазик може да се заклучи дека многу малку се води сметка за заложбите на

Конески изразени во оваа книга. Оттука, многу малку се почитуваат ставовите на Конески, особено во однос на употребата на туѓите зборови, што се чини дека почнуваат да се употребуваат сè помасовно, помалку контролирано и без да се води сметка за реалните потреби на јазикот. Голема вистина е мислата на Конески: „во нашиот слух се имаат напластено многу туѓи звуци, често потсвесно туѓото ни се чини поарно од нашето“. Тоа се забележува од пишаната практика. Таа покажува дека е полесно да се преземе отколку да се најде домашен збор што ќе биде соодветен на контекстот. Останува да се заклучи дека во пишаната практика малку се согледува свесноста за убавината на македонскиот збор, за свесниот напор во развојот на јазикот и за негувањето на нормата.

Користена литература

Кирилица

- Андреевски, Ц. (2002). Некои актуелизирани теми од книгата Разговори со Конески. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Белчев, Т. (2002). *Речник на странски зборови во македонскиот јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Вангелов, А. (2002). Блаже Конески за критиката. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Гошрон, Ж. (2002). Големата личност на македонската поезија: Блаже Конески и народната поезија. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Доровски, И. (2012). Блаже Конески и Јозеф Добровски. *XXXVIII Научна конференција на XLIV Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура „Блаже Конески и развојот на современиот македонски јазик и литература“*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Дигитален речник на македонскиот јазик*.
- Ѓурчинов, М. (2002). Блаже Конески, стожерна личност – белег на епохата. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Ѓурчинова, А. (2002). Есејот Македонската поезија во медитеранската сфера како поттик за понатамошни проучувања на медитеранскиот контекст на нашата книжевност. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Ивановиќ, Р. (2002). О теорији спонтаности и сложеној једноставности лирских минијатура Блажа Конеског. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Јанушева, В., Стојаноска, М. Ондавотвор – дома: Новите зборови (неологизмите) во македонскиот стандарден јазик. *Зборник од Меѓународната научна конференција „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања (дома и надвор)*, октомври 2020. Скопје: Институт за македонски јазик „К. Мисирков“ (во печат).
- Јанушева, В. Влијанието на англискиот врз македонскиот јазик. *Зборник од*

- Меѓународниот научен собир „Денови на Благоја Корубин“*, мај 2018. Скопје: Институт за македонски јазик „К. Мисирков“ (во печат).
- Каранфиловски, М. (2002). Поезијата на Блаже Конески во препевите на руски јазик. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)“*. Скопје: МАНУ.
- Конески, Б. (1967). *За македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.
- Костантиновиќ, З. (2002). Блаже Конески у светским енциклопедијама. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)“*. Скопје: МАНУ.
- Лазаревска, А., Јанушева, В. (2019). Туѓите зборови и заемките во новинарскиот потстил на македонскиот стандарден јазик. *Меѓународно научно списание за лингвистички, книжевни и културолошки истражувања „Палимпсест“*, 4(7), 17–26.
- Леонтиќ, М. (2012). Блаже Конески и неговиот однос кон турцизмите во современиот македонски јазик. *XXXVIII Научна конференција на XLIV Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура „Блаже Конески и развојот на современиот македонски јазик и литература“*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Матевски, М. (1981). *За поезијата на Блаже Конески*. Литературен збор, кн. 5, 7–14.
- Мартиноска, А. (2012). Зошто Блаже Конески е врвно име на македонската култура? *XXXVIII Научна конференција на XLIV Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура „Блаже Конески и развојот на современиот македонски јазик и литература“*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Мартиновски, В. (2013). *Дијалогот на Блаже Конески со средновековниот фрескопис*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Марковиќ, С. (2002). Поезија Блаже Конеског и народно стваралаштво. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)“*. Скопје: МАНУ.
- Митева, Д. (2000). *Лексиката на „Лозје“ од Блаже Конески*. Современост, бр. 4–6, 213–226.
- Минова-Ѓуркова, Л. (2003). *Стилистика на современиот македонски јазик*. Скопје: Магор.
- Миќуновиќ, Љ. (2005). *Речник на странски зборови и изрази*. Скопје: Просветно дело.
- Младеноски, Р. (2012). Рациновиот дух во стиховите на Блаже Конески. *XXXVIII Научна конференција на XLIV Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура „Блаже Конески и развојот на современиот македонски јазик и литература“*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Пандев, Д. (2012). Заложбите на Блаже Конески за македонскиот јазик и литература. *XXXVIII Научна конференција на XLIV Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура „Блаже Конески и развојот на современиот македонски јазик и литература“*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Паноска, Р. (2002). Експликација на експресијата во песната Песна од Блаже Конески. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)“*. Скопје: МАНУ.
- Правопис на македонскиот јазик*. (2017). Скопје: Институт за македонски јазик „К. Мисирков“.
- Петковска, Б. (1996). *Еден пристап за стилистичка анализа за „Сеизмограф“ од Блаже Конески*. Литературен збор, кн. 1–2, 47–54.

- Пјанка, В. (2002). Народното и интелектуалното во Граматиката од Блаже Конески. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Пирузе-Тасевска, В. (2002). Блаже Конески за македонскиот романтизам (поттици, инспирации, иновации). *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*. (1986). Скопје: Графички завод „Гоце Делчев“.
- Ристески, Д. (2002). Светот на „малите луѓе“ кај Конески и Чехов. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Ристески, Д. (2012). Делото на Блаже Конески во руската книжевна наука. *XXXVIII Научна конференција на XLIV Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура „Блаже Конески и развојот на современиот македонски јазик и литература“*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Ристовски, Б. (2002). Мисирков во истражувачката визура на Конески (обид и за споредбено видување). *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Саздов, Т. (2002). За првиот преглед на македонската литература од XIX век (Околу книгата Македонската литература во XIX век – краток преглед и текстови, Скопје 1952 година). *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Стаматоски, Т. (1981). *Научната дејност на проф. Блаже Конески*. Разгледи, бр.1, 25–34.
- Стаматоски, Т. (2002). Кон македонскиот XIX век на Блаже Конески. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Стаматоски, Т. (2006). *Мислата на Блаже Конески*. Скопје: Фондација за македонски јазик „Небрегово“.
- Стаматоски, Т. (2006). *За „Историската фонологија на македонскиот јазик“*. Скопје: Фондација за македонски јазик „Небрегово“.
- Старделов, Г. (1994). *Последните две збирки на Блаже Конески „Небеска река“ и „Црн овен“*, Културен живот, бр. 6–7, 15–20.
- Старделов, Г. (2002). Имплицитната поетика на Блаже Конески. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Сталев, Г. (2002). Некои форми на стихот од Блаже Конески. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Спасов, Љ. (1985). *Аспекти врз поезијата на Блаже Конески*. Разгледи, бр. 9–10, 900–904.
- Спасов, Љ. (2002). Проучувањата на Блаже Конески на македонски писмен јазик. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Спасов, Љ. (2018). *Белешки за јазикот и стилот во првата збирка поезија на Блаже*

- Конески Земјата и љубовта (1948)*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Стојчевска-Антиќ, В. (2002). Димензиите на Блаже Конески во светот. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Тодорова, Л. (2002). Делото на Блаже Конески во македонско-француските лингвистички и книжевни релации. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Тодоровски, Г. (2002). Блаже Конески како национален мислител. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Толковен речник на македонскиот јазик*. (2003 – 2014, ред. К. Конески). Скопје: Институт за македонски јазик „К. Мисирков“.
- Тополињска, З. (2002). За историската граматика на македонскиот јазик. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Усикова, П. Р. (2002). Значењето и улогата на Граматиката на македонскиот јазик од Блаже Конески за кодификацијата и афирмацијата на македонскиот литературен јазик. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Фридман, В. (1999). Блаже Конески и северноамериканската лингвистика. *Меѓународен научен собир „Придонесот на Блаже Конески за македонската култура“*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Хаци-Бошкова, Т. И. (2012). Согледувањата на Блаже Конески за македонската култура во 19 век како форма на симболичното толкување на културата. *XXXVIII Научна конференција на XLIV Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура „Блаже Конески и развојот на современиот македонски јазик и литература“*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Чундева, Н. (2002). За третманот на морфолошките појави во Граматиката на македонскиот литературен јазик од Блаже Конески. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Шешкен, А. (2002). Блаже Конески и руската литература. *Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески „Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.
- Шешкен, А. (2012). „Везилка“ на Блаже Конески. *XXXVIII Научна конференција на XLIV Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура „Блаже Конески и развојот на современиот македонски јазик и литература“*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Латиница

- Janusheva, V., Jurukovska, J. (2015). Conceptual formulation of neologisms in various dictionaries and primary school Macedonian language course textbooks. *Journal of language and linguistic studies*, 11(2), 99–116
- Janusheva, V. (2015). Substitution of international words with domestic words in Macedonian standard language. *International scientific journal „Horizons“*, 17, 209–218.
- Janusheva, V., Shashko, A. (2015). Use of idiomatic expressions from the conversational style in the journalistic sub-style of the standard Macedonian language. *International journal*

„Teacher“, 8, 87–90.

Ексерпирани извори

2.4.2021: 20.2.2017. <https://bit.ly/39D3XVX>; 22.6.2018. <https://bit.ly/3ukrJhg>; 5.12.2018. <https://bit.ly/3cFyCnv>; 27.2.2019. <https://bit.ly/3rLbGaC>; 18.4.2019. <https://bit.ly/3wn75za>; Карев, Н. 1.5.2019. <https://bit.ly/3wtXWVF>; 13.10.2019. <https://bit.ly/3dllm6w>; 8.12.2019. <https://bit.ly/3dv8ef9>; 14.1.2020. <https://bit.ly/3wnsBUg>; 27.1.2020. <https://bit.ly/2QSWImg>; Андов, Д. 11.8.2020. <https://bit.ly/3ugoBTJ>; 24.6.2020. <https://bit.ly/3rIJl4L>; 31.8.2020. <https://bit.ly/3meDnHI>; 5.11.2020. <https://bit.ly/31EERS7>; 4.1.2021. <https://bit.ly/3dvyJBg>; 13.1.2021. <https://bit.ly/3sLQN0y>; 10.2.2021. <https://bit.ly/3ugOnr3>; 13.2.2021. <https://bit.ly/3ucvRA7>; 19.2.2021. <https://bit.ly/31Eth9A>; 2.3.2021. <https://bit.ly/2PjK9jH>; 2.3.2021. <https://bit.ly/31FbEH1>; 5.3.2021. <https://bit.ly/3sYgjiY>; 8.3.2021. <https://bit.ly/2PsmL3s>; 8.3.2021. <https://bit.ly/3wnYlsj>; Дуковска, Ј. 19.3. 2021. <https://bit.ly/3dw5ez9>; 30.3.2021. <https://bit.ly/3wIw2eg>; 30.3. 2021. <https://bit.ly/3sNmh6i>; 3.4.2021: 8.3.2019. <https://bit.ly/3sMrSK5>; 4.4.2021: 29.1.2021. <https://bit.ly/3cOf5RW>; 12.3.2021. <https://bit.ly/3dvSqch>; 23.3.2021. <https://bit.ly/2Ok1GHQ>; 1.4.2021. <https://bit.ly/3cOEMBY>. 6.4.2021: 19.3.2021. <https://bit.ly/31O9DIi>; 2.4.2021. <https://bit.ly/3fKaORx>; 5.4.2021. <https://bit.ly/3cQJeQE>; 6.4.2021. <https://bit.ly/3sVSXum>; 6.4.2021. <https://bit.ly/2OteZ94>.

KONESKI, THE MACEDONIAN LANGUAGE AND THE WRITTEN PRACTICE

Abstract: Bearing in mind Koneski's attitudes regarding the directions of the Macedonian language development, this paper aims to establish the relation of the written practice towards these attitudes. This research is descriptive, and the sample consists of two chapters about the Macedonian language published in his book „Za makedonskiot jazik“ (“For the Macedonian language”). Numerous journalistic articles and other texts represent the written practice. The basis for processing the data and reaching conclusion is the use of comparison, as well as analysis and synthesis. The research results show that, unfortunately, the written practice deviates to a large extent from his attitudes, and this, as Koneski says, contributes to the “paralysis of the will for conscious effort” in the development of the Macedonian language.

Key words: Koneski, Macedonian language, written practice.

Анита Ангелевска
Битола,
РС Македонија

ЛУЃЕ НА „НОВОТО ВРЕМЕ“ Конески vs. св. Климент

Апстракт: Овој труд е обид да воспоставиме споредбени релации на книжевно-просветителската дејност и заложби меѓу св. Климент Охридски и Блаже Конески, како два профила од два различни века, X и XX, кои делат една иста мисија. И едниот и другиот, со сите специфики на времињата во кои живеат и дејствуваат, се втемелувачи на писменоста, книжевни создавачи од несекојдневен и многу редок облик, вистински посветени учители на својот народ. И св. Климент и Конески, токму заради значајноста на мисијата пред која се исправени, точно ја осознаваат тежината на борбата со „тријазичната ерес“. Св. Климент со глаголицата создава книги за неучените. Тој, преку христијанизирањето, всушност, ја реализира својата мисија идентична со онаа на неговите учители, св. Кирил и Методиј, во Моравија (Туницкиј 1913: 175) – просветителска мисија. Конески, како најважна цел на таа мисија го определува изградувањето на писмениот словенски јазик (Конески 1981:11). А, речиси десет века подоцна, Конески, активно, директно и со високо развиено чувство на јазичен експерт, учествува во работата на Комисијата за азбука и правопис, која ги формулирала своите ставови во дефинитивна форма во Резолуција донесена на 3 мај 1945 година, а усвоена на 5 мај. Правописот е озаконет на 7 јуни 1945 година. Тој учествува и во сите активности околу правописот. И, откако е донесена Резолуцијата, продолжува улогата на Конески во нормирањето на јазикот. Резимето на овој труд ги потврдува книжевните, просветителските и мисионерските достоинства на овие две големи величини, св. Климент Охридски и Блаже Конески, односно нивната корелација во воспоставувањето на словенските, односно македонските цивилизациски придобивки.

Клучни зборови: *мисија, писменост, книжевни создавачи, учители, просветителство.*

Цикличноста е потврдена природа на животот и на настаните кои го сочинуваат, па така и во глобални и во потесни рамки, ќе се согласиме, за жал или за среќа, почетоците на новите времиња се осведочени.

Св. Климент и Конески не се само луѓе на „новото време“ туку, слободно може да се каже, и негови директни носители, но и луѓе чијашто дејност е поставена на иста вертикала, со простор меѓу нив од десет века.

Во однос на македонскиот јазичен, просветителски и творечки развој, природонесот и мисијата им биле идентични, со тоа што како напомена мора да стои дека во клучната 1903 година на тој пат се појавува многу значајната книга на Мисирков „За македонските работи“. Мисирков е оската околу која се обединуваат преродбениците, Прличев, учебникарите, собирачите на народно творештво, драмските автори и поетите меѓу двете светски војни.

„Секоја нација која има свој литургиски јазик и книжевност, поседува и своја одделна мисија и свое легитимно место во христијанската екумена. Се чини дека духот на културната пролет им носи радосен оптимизам на многу од раните дела од кирилометодиевската традиција: тој произлегува од свеста на Словените дека се здобиле со сопствен историски идентитет преку примањето на христијанските букви на својот сопствен јазик (Оболенски 2011: 12–13)... На крајот од деветтиот век, св. Климент Охридски, ученик на Методиј, ја пресадила писменоста од централна Европа на Балканот, каде што таа пуштила нови корени и се распутила на почвата на Македонија“ (Оболенски 2011: 15).

За Оболенски, ова е време на раѓање на третата словенска цивилизација, по распадот на Римското и на Византиското царство, нова средба на цивилизациите, што наспроти сите декаденции и заостанатост, неминовно продира и кај словенскиот свет – тој прецизно ја лоцира Источна Европа.

За византиско-словенската средба да вроди со вистински плод, било потребно нешто повеќе од царска дипломатија и мисионерска ревност или, пак, само источноевропска желба за култура. Било неизбежно таа да се случи во амбиент што на обата света им бил заеднички и што бил способен да дејствува како посредник и како катализатор. На ваквиот амбиент му била нужна творечка енергија доволно цврста за да остави белег на верските убедувања, на книжевноста и на општествените и политичките идеи. За тоа, исто така бил нужен и космополитски карактер, способен да ги премости државните граници и јазичните меѓи, којшто можел да се сфати како заедничка традиција на источна Европа. Тој морал да ги привлече и да ја контролира лојалноста на луѓето од различни нации и да ги поврзе меѓусебно, преку врски на заедничко учење и на пријателство. Два такви амбиента ја охрабриле средбата меѓу Византија и Словените: кирилородиевската традиција и верското и културно движење кое настанало во светогорските манастири (Оболенски 2011: 15).

Она што св. Климент го прави во Македонија е идентично со мисијата на св. Кирил и Методиј во Моравија, во која непосредно и активно учествувал и тој.

Од друга страна, по поразот на фашизмот и раѓањето на новиот свет и новата Европа, Блаже Конески, во настанатите нови социо-општествени прилики, ја зграбува активно шансата, директно и со високо развиено чувство на јазичен експерт, да учествува во работата на Комисијата за азбука и правопис, која ги формулира своите ставови во дефинитивна форма, во Резолуција, донесена на 3 мај 1945 година, а усвоена на 5 мај. Правописот е озаконет на 7 јуни 1945 година. Конески учествува и во работата и во вкупните активности околу правописот. И, откако е донесена Резолуцијата, продолжува улогата на Конески во нормирањето на јазикот.

Св. Климент со глаголицата создава книги за неучените. Преку христијанизирањето, всушност, ја реализира својата (идентична со мисијата на неговите учители, св. Кирил и Методиј во Моравија (Туницкиј 1895: 175) просветителска мисија. Конески, точно и прецизно, како најважна цел на таа мисија, го определува изградувањето на писмениот словенски јазик (Конески 1981: 11).

Ако св. Климент непосредно ја поставува конструкцијата на градбата на писмениот словенски јазик, Конески го составува „Правописот на македонскиот литературен јазик“, ја пишува „Историјата на македонскиот јазик“, го уредува „Речникот на македонскиот јазик“, ја пишува „Граматицата на македонскиот јазик“.

Св. Климент како учител – просветител ги постави темелите на Охридската книжевна школа или, како што обично денес се именува, „Охридски универзитет“, од кој, според житието, излегуваат 3 500 ученици, кои подоцна го продолжуваат нивното мисионерско дело во Македонија и кај соседните православни народи.

Конески е основач на студиите по македонистика на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, а во периодот од 1958 до 1963 г. бил ректор на Универзитетот. Тој, уште, е и прв претседател на МАНУ и основач и прв претседател на Друштвото на писателите на Македонија.

ПРОСВЕТИТЕЛСТВО ПРОСВЕТА – ПРОСВЕШТЕНИЕ

И Блаже Конески и св. Климент се обединуваат под поимот просветителство, просвета – просвештение.

Терминот просвештение („Просвештението во теологијата на Свети Климент Охридски“ – д-р Јован Таковски), кој во својата основа го има старомакедонскиот збор *светлина*, не фигурира во Речникот на македонскиот литературен јазик. Кај нас е во употреба зборот *просвета*, кој од времето на просветителството означува акумулирање знаења, најчесто со атеистичка содржина. Затоа, во нашата земја, во последните неколку децении, за просветен човек се смета учениот човек, односно атеистот. За св. Климент, пак, терминот *просвештение* има значење на просветлување на човековата мисла и ум, со божјата светлина, односно со светлината на богопознанието.

Св. Климент разликува три вида или степени на просвештение. Првиот степен е просветлувањето со писменост, со букви или со книги. Св. Климент, овие книги ги нарекува боговдахновени книги. Но, според него, интелектуалното просветлување, само по себе, не е доволно.

Првиот степен на поимањето на Светиклиментовото просвештение – просветлувањето со писменост, со букви или со книги, во суштина, е она што ги идентификува заложбите на св. Климент и заложбите на Конески, во текот на целата нивна творечка врвица.

Успехот на мисијата на св. Климент се должи, на прво место, што тој богослужеше, проповедаше, поучуваше и пишуваше на разбирливиот мајчин јазик за македонскиот народ, а не како дотогаш, на грчки јазик.

А, Конески работи на стандардизирањето и на кодифицирањето на македонскиот литературен јазик.

И во двата случаја, поучувањето им се доближува на Македонците – св. Климент преку христијанизацијата (со веропоука и проповеди) и отворање на Охридската книжевна школа, а Конески, преку овозможувањето македонските народни училишта во 20 век да изведуваат настава на литературен македонски јазик.

„ТРИЈАЗИЧНА ЕРЕС“

И едниот и другиот со сите специфики на времињата во кои живеат и дејствуваат, се втемелувачи на писменоста, книжевни создавачи од несекојдневен и многу редок облик, вистински и посветени учители на својот народ. И св. Климент и Конески, токму заради значајноста на мисијата пред која беа исправени, точно ја осознаваат тежината на борбата со „тријазичната ерес“. И двајцата, буквално, мораат да се изборат за македонскиот народен јазик, исклучиво преку неговата употреба – проучување, нормирање, развивање, обезбедувајќи ја неговата лингвистичка автономија. Така, со назначувањето на св. Климент за прв „епископ словенски“, се интензивира процесот на словенизирање на македонските цркви, односно силно протекува процесот на христијанизација на македонскиот народ – неговото покрстување и просветување. Преводната и оригиналната творечка дејност на св. Климент Охридски, св. Наум Охридски и на Константин Преславски, доаѓа како замена на кирило-методијевската литургиска практика од мисионерски тип, со непосредно организирање на парохиско богослужење на словенски јазик. Така, всушност, и започнува првата словенска литургиска реформа (Темчин 1999: 173–197).

Славистичката наука е исправена пред прашањето зошто св. Климент Охридски е еден од најпопуларните книжевници на православниот свет, низ целото средновековие. „Поучителното ораторство е еден од најсилните примери за тоа како христијанската религија го моделира човечкото мислење и однесување со помош на зборот (словото)“ (Велинова 1995: 90). Науката се согласува дека покрај неговата практична, функционална, апликативна функција, во центарот на вниманието се поставува и неговата книжевна вредност, како морално-дидактичка ораторска проза. (Велинова

1995: 90). Поуките и пофалните слова се основниот жанр на којшто св. Климент ги изразува своите творечки пориви. Исто така, тие се и темелниот жанр на времето во кое тој живее и работи. Во почетниот период на развој на христијанската култура, кога писменоста била многу малку распространета, а книжевноста не стигувала до пошироките општествени слоеви, усната проповед играла многу значајна улога. Св. Климент го знаел тоа многу добро. Оттаму е и вниманието кое ѝ го посветувал на проповедта... (Велинова 1995: 205). Св. Климент Охридски е името кое ја одбележува оригиналната средновековна словенска проповед. Тој, со полно право, е „истовремено и основоположник и првиот класик на жанрот“ (Грашева 1982: 13).

Блаже Конески го дава својот најголемиот придонес во кодификацијата на македонскиот литературен јазик и во стандардизацијата на литературнојазичната норма. Во периодот на кодификацијата на македонскиот литературен јазик, тој има значајна улога во директните процеси на функционирање на македонскиот јазик во практиката и тоа со повеќе трудови за различни прашања од литературнојазичната норма, со преводната литература и со поезијата која тој ја создава. Конески го афирмира и го етаблира македонскиот јазик во науката за јазикот, особено во славистиката. Како што спомнавме погоре, уште еднаш подвлекуваме, од големо значење е издавањето на македонскиот *Правопис*. Со издавањето на „Речникот на македонскиот литературен јазик“, чиј редактор е Конески, се прави суштински чекор во практичната примена на македонскиот литературен јазик. Со својата *Граматика*, Конески ја востановува, ја зацврстува македонската лингвистичка терминологија и ги поставува основите на македонската наука за јазикот. Тој ја пишува и „Историјата на македонскиот јазик“.

Решението на Комисијата за јазикот, азбуката и правописот од 1945 година, самиот Конески го формулира во три содржински пункта:

1. Во македонскиот литературен јазик треба да се установаат оние форми од централните говори што во најголем степен ќе ги поврзат сите наши говори и ќе бидат лесно приемливи за луѓето од сите наши краишта.
2. Во македонскиот литературен јазик треба, до најголема степен, да се изрази неговата народна основа. Речникот на литературниот јазик да се обогатува со зборови од сите наши дијалекти, да се изградуваат нови зборови со живи наставки и, само колку што е потребно, да се усвојуваат и туѓи заемки.
3. Македонската азбука да биде составена од толку букви колку што има гласови во литературниот јазик. Правописот да се изработи врз фонетскиот принцип. Всушност, нема никаква суштинска разлика меѓу принципите за изградбата на македонскиот литературен јазик во 1903 (Мисирков) и во 1945 година.

Но, Конески не е само научник туку и одличен поет, првиот лик на модерната Македонија во целиот 20 век. Со еден збор, без претерување, Конески поседува врвно поетско мајсторство.

Не можам да не се согласам со Милан Ѓурчинов (*Делото на Блаже Конески*, 2002: 46), дека во следниов цитат, од текст што Конески го објавува непосредно пред неговата смрт, најконцизно се фокусира генерацискиот, национално-историскиот и креативниот светоглед на Конески, од неговите најрани години до крајот на животот. Ѓурчинов го квалификува Конески како „вистинска стожерна личност на нашата понова историја во која се сублимираше македонската национална енергија и нашите духовни потенцијали и преку која се потврдија големите можности на македонскиот човек во поволни услови многустрано да ја изрази и да ја афирмира својата творечка сила: „Првите мои песни на македонски јазик датираат од 1939 година. Имав тогаш 18 години. Веќе во една од тие најрани песни јас ја искажувам горчината од реалноста, во која требаше да настапи нашата генерација. Рика во мене маката – напишав тогаш – дека сум роден во смачкано племе. Но, за жал, никој не избира кога и каде ќе се роди. Нашата земја Македонија беше

најрано христијанизиран словенски регион. Но, во XIX век тој регион остана периферен спрема центрите на националната диференцијација на Балканот. Ниеден од тие центри не беше доволно закрепнат во културен и економски поглед да може да ги привлече во својата сфера нашите краишта и да го модернизира животот во нив. Ние не можевме да чекаме дури тие да созреат. Кај нас почна самостојна акција. Така, по силата на историските околности се случи да станеме мал, оспоруван народ... Иако под постојана психичка пресија, јас ни најмалку не се чувствував како провинцијалец, исклучен од светскиот литературен процес. Јас ја гледав шансата на младите литератури во едно резултатно вкрстување на вредностите на локалната традиција со литературните струења што се шират од центрите на изразита културна радијација. Современата македонска поезија има постигнато забележливи резултати, имено, преку еден таков контакт“ (Ѓурчинов 2002: 47).

Во оваа прилика предлагам да ги одминеме дилемите околу Светиклиментовото авторство на „Панонски легенди“ и да го проследиме цитатот: „Не паѓа ли дождот од Бога еднакво врз сите, а не сјае ли сонцето за сите, не дишеме ли сите ист воздух? Како не се срамите да признавате само три јазици и на сите други народи и племиња да им велите да бидат слепи и глуви?“ („Панонски легенди“).

Конески ќе напише: „За нас, повеќе отколку за многу други во светот, јазикот претставува, со сè што е во него создадено како говорен така и пишан текст, најголемо приближување до идеалната татковина, тоа е, всушност, нашата единствена татковина“.

Свети Климент Охридски и Блаже Конески ја победија „тријазичната ерес“ зашто точно знаеја што се јазикот и писменоста и колку вредно треба да се работи над нив. Одговорот на новите ереси е, исклучиво, во посветената наука и истражувања, без никакво сомнение дека само со аргументи и со потврдени сознанија ќе реализираме барем малку од надежта и од стремежите на овие двајца вистински колоси.

Консултирана литература

- Велинова, Вася. Климент Охридски - учителот и творецот. Софија, 1995.
Грашева, Л. Поглед върху старобългарската ораторска проза.во: Ораторска проза. Съставителство и редакция Л. Грашева. Софија, 1982.
Делото на Блаже Конески, (Остварувања и перспективи), МАНУ, Скопје, 2002.
Конески, Б.За литературата и културата, Култура...Наша книга, Скопје, 1981.
Оболенски, Димитри. Шест византиски портрети.Скопје, 2011.
Темчин С.Ю., 1999. Состав дневных евангельских чтений в церковнославянских литургических рукописях, Slavistica Vilnensis. 1999.
Туницкий, Н. Л. Св.Климентъ, епископъ словенский. Москва, 1895.

PEOPLE OF “THE NEW AGE“ Koneski vs. St. Kliment

Abstract: This paper is an attempt to establish comparative relations of the literary-educational activity and efforts between St. Kliment Ohridski and Blaze Koneski, as two profiles from two different centuries, the tenth and the twentieth, which share the same mission.

Both of them, with all the specifics of the times in which they live and act, are the founders of literacy, literary creators of an unusual and very rare form, true and dedicated teachers of their people. Both St. Clement and Koneski, precisely because of the importance of the mission they face, exactly understand the weight of the fight against the "trilingual heresy".

St. Clement with the Glagolitic alphabet creates books for the uninitiated, through Christianization he actually realizes his identical with the mission of his teachers St. Cyril and Methodius in Moravia (Туницкий, 1913: 175) enlightenment mission.

Koneski determines the construction of the written Slavic language as the most important goal of that mission. (Koneski 1981:11).

And, almost ten centuries later, Koneski, actively, directly and with a highly developed sense of language expert, participates in the work of the Commission for Alphabet and Spelling, which in a definite form formulated its views in a Resolution, adopted on May 3, 1945, adopted on May 5th. The orthography was legalized on June 7, 1945. Koneski also participates in the work and overall activities around the Spelling. And after the adoption of the Resolution, Koneski's role in the standardization of the language continues.

The summary of this paper should confirm the literary, enlightenment and missionary dignities of these two great greats St. Clement and Koneski, i.e. their correlation in the establishment of the Slavic or Macedonian civilization benefits.

Keywords: mission, literacy, literary creators, teachers, enlightenment.

Звонко Танески
Филозофски факултет – Братислава
Универзитет „Коменус“ – Братислава
Република Словачка

ТРЕТМАНОТ НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ ВО СЛОВАЧКАТА СЛАВИСТИКА

Апстракт: Во оваа статија се нуди целосна слика за присуството и приемот на делото на Блаже Конески во словачката лингвистичка и книжевна наука. Авторот на статијата им ги проследува на читателите сите информации од неговото архивско истражување поврзани со третманот на Блаже Конески во словачките славистички (универзитетски, филолошки, академски) кругови. Освен тоа што Словаците објективно пишуваа за големата заслуга на Конески за кодификацијата на македонскиот јазик и за неговата афирмација во светското славистичко семејство, не пропуштија да преведат во неколку наврати и дел од неговото поетско и прозно творештво на словачки јазик. Сепак, како своевиден доказ за тоа дека симпатиите биле заемни, а научната етика на обете страни останала до крај професионална, и самиот Блаже Конески мошне фундирано го изложил и својот став за историјата и за посебните карактеристики на словачкиот јазик, поставувајќи го него во компаративна, корелативна врска и со историјата и со особеностите на македонскиот јазик. Тоа сведочи дека предметната рецепција била реципрочна, а најновиот продуктивен развој на македонско-словачките книжевни, културни и јазични врски само сведочи за тоа дека постигнатите резултати треба и уште повеќе да се развиваат и продлабочуваат во иднина.

Клучни зборови: Блаже Конески, македонски јазик, словачка славистика, рецепција.

Вовед

Името и делото на познатиот македонски историчар на јазикот, научник, литерат и книжевен преведувач, Блаже Конески (1921 – 1993), е добро познато во словачката академска јавност и неретко се случувало и самата презентација и афирмација на македонскиот јазик во бројните славистички студии пишувани и објавувани, по различни поводи, во Словачка во изминативе шеесетина години да биде толкувана и осветлувана токму низ призмата на неговиот обемен, пред сè, лингвистички книжен опус.

Нашиов текст ќе се обиде да ја прикаже целосната слика за присуството и за приемот на делото на Блаже Конески во словачката лингвистичка и книжевна наука. Со оглед на фактот што во филолошките кругови не е студиозно претставена досега комплетната слика за авторскиот лик на Конески во Словачка, истражувањето природно поприми и архивски карактер. Тоа е резултат и на нашето настојување во што е можно поголем обем да ги изнесеме на виделина достапните факти поврзани со елаборираниот феномен. Секако, како своевиден вовед во рецепцијата на творечкиот опус на Блаже Конески во Република Словачка, треба да се наведе и податокот дека, погледнато и реципрочно, македонскиот ерудит не пропусти да ги изложи во сопствените трудови, меѓу другото, и своите мошне прецизни и аргументирани видувања за историјата и за развојот на словачкиот јазик. Во тој домен е особено значајно и тоа што гледиштето на Конески за словачкиот јазик, речиси секогаш е поставено во корелација или во компарација со ситуацијата и со положбата на македонскиот јазик во историски рамки.

Тезите на Блаже Конески за словачкиот јазик

Како докажан славистички деец, Блаже Конески, разбирливо, не заборава да го искаже и своето гледиште за специфичниот развој и за карактеристичните црти на

словачкиот јазик согледан како посебен јазик во западната група на семејството словенски јазици. Така, на пример, во неговиот текст *Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици*, Конески со право ја повлекува и главната паралела во развојните патишта на словачкиот и на македонскиот јазик, кога образложувајќи ги детално и втемелено сите етапи од развојот, истакнува: „...новите словенски литературни јазици морале да совладуваат големи пречки и отпори во својот развојот. Тие не биле пречекувани со приветствија, ами до својата афирмација доаѓале постепено, често по долготрајни борби на политичкиот и културниот план. Сето тоа ни е добро познато и од историјата на нашиот литературен јазик во последниве сто и педесет години. За да не се задржуваме премногу ако даваме податоци за тешкотиите што ги минале одделните словенски литературни јазици на патот на својата афирмација, а од друга страна за да добиеме можност да повлечеме барем една паралела со нашиот развојот – ќе укажеме на главните фази од создавањето на литературниот јазик на еден друг мал словенски народ – словачкиот“ (1981: 209–210)¹. И откако ќе ги претстави непристрасно и објективно тешкотиите што ги имале Словаците во поглед на прифаќањето и на рецепцијата на посебниот словачки јазик во домашната и во меѓународната средина, Конески ќе продолжи: „словачкиот јазик се има наполно афирмирано и славистиката го третира веќе како посебен јазик, како и никогаш да не бил оспоруван тој негов статус. Меѓутоа, уште во првата чехословачка република официјалното становиште беше дека постои еден чехословачки јазик во две ‚звучења‘ – чешко и словачко. И тоа е една одмината фаза по патот на утврдувањето на словачкиот како посебен јазик на словачката нација. Паралелата што можеме да ја повлечеме со нашиот развојот покажува дека не во сè ние сме имале посложена ситуација од Словаците. Кај нас словенската писмена традиција не била никогаш прекината. Ние не сме употребувале во периодот на националното раздвигување еден таков изграден писмен јазик со престиж како што Словаците го употребувале чешкиот. Современите литературни јазици на соседните словенски народи, Србите и Бугарите, се наоѓаат самите во процесот на оформување во минатиот век и следствено допрва требаше да се здобиваат со престиж и во својата средина. Се разбира дека други историски околности пак го забавија нашиот развојот, но во тоа нема потреба повеќе да навлегуваме овде, каде што најглавното ни беше да покажеме дека секогаш му се поставуваат пречки на еден нов литературен јазик, но и дека тие се надвиваат резултантно со ефикасна културно-политичка акција на народот носител на тој јазик“ (1981: 211–212). Во тој дух и со акцент ставен дури и врз најновите состојби во балканскиот јазичен, општествено-политички и географски простор, Конески и ја привршува својата споредбена аргументација со тоа што недвосмислено ќе заклучи дека „на Словаците, на пример, веќе никој не им забележува дека во својата литературна историја ги вклучуваат Јан Колар и Павел Јозеф Шафарик, иако тие ја застапувале чехословачката кауза и не биле за создавање на посебен словачки јазик. И како би можело тие луѓе што го задолжиле целиот словенски свет да бидат исклучени од историјата на оној народ во кој се родиле? Нам, меѓутоа, сè уште ни се оспорува тоа право во однос на Миладиновци и на другите наши преродбеници и во нивните становишта, кои се прикажуваат едностранично, се бараат дури аргументи против нашиот самостоен развојот. Во оваа споредба е утешително што сепак некаде се одживуваат заблудите од ваков вид“ (1981: 216)².

Неколку реномирани словачки слависти, исто така, во повеќе наврати и во неколку децении наназад ќе му ја образлож(ува)ат на словачкиот читател неминовната потреба од јасно диференцирање и афирмирање на македонскиот јазичен идиом на територијата

¹ Овој текст од Блаже Конески е објавен првпат уште во 1968 г.

² Блаже Конески е, воедно, еден од многу ретките филолози во македонската средина кој пишувал поопширно и посветено за словачкиот јазик.

на денешна Словачка, за извесен пандан на ваквите транспарентни заложби на Блаже Конески во доближувањето на т.н. словачко јазично прашање во македонската стручна јавност. Сепак, стожерот во таквите нивни согледби за карактеристиките и за посебноста на македонскиот литературен јазик во семејството на словенските јазици е ставан, повеќе или помалку, и врз творечкиот и научниот профил на Блаже Конески. Словачката славистичка мисла, притоа, покажа дека е добро запознаена со неговото творештво, па затоа и на неговиот лик и дело им ја изразуваше нејзината восхитеност и искрена почит.

Словачките слависти за ликот и делото на Блаже Конески

Словачката славистичка наука веќе одамна го има регистрирано фактот дека, по завршувањето на Втората светска војна, за официјалната кодификација на македонскиот литературен јазик најголема заслуга има токму Блаже Конески. Словачкиот познавач на јужнословенските литератури и преведувач, Бранислав Хома, го нарекува Конески, меѓу другото, „напреден културен и уметнички деец на малиот, но затоа древен словенски народ – македонскиот. Тој беше научник од национално но и од светско значење (...) Како лингвист стана втемелувач на научните истражувања на сопствениот народ и на неговата основна егзистенцијална појава – јазикот. Беше уште и поет, прозаист, есеист и книжевен историчар. Беше, значи, исклучителен талент и затоа македонскиот и словенскиот свет имаат за што да му бидат благодарни“ (Choma, 2000: 92). Истиот автор во една своја претходна статија за македонската литература го означува Блаже Конески за „исклучителна сестрана личност. Како историчар на јазикот, но и како книжевен историчар. тој ја напиша „Историјата на македонскиот јазик“ и многу откривачки студии за старата и за поновата домашна литература. Неговата поезија израсна од егзистенцијалната врска со судбината на сопствениот народ, од навраќањата кон неговите традиции, кон големите ликови, легенди, фрески и митови“ (Choma 1998: 95). Тврдењата на Блаже Конески за посебноста на македонскиот литературен јазик беа објективно прифатени, впрочем, од повеќе словачки лингвисти и слависти кои во своите студии и осврти ги афирмираа македонскиот јазик и литература во нивната домашна културно-научна сцена. Еден од најревносниите афирматори на делото на Блаже Конески во Република Словачка е доц. д-р Емил Хорак, Тој е автор на повеќе аналитички споредбени студии за словачкиот и за македонскиот јазик во кои редовно ги споменува и придобивките од делата на Блаже Конески во целокупниот домен на славистиката³, но, исто така, е и еден од најголемите словачки познавачи на комплетниот научно-лингвистички опус на Конески. Хорак, пишувајќи за Блаже Конески, со кого го врзува и личното колегијално познанство, во една јубилејна пригода ќе заклучи: „Блаже Конески беше, всушност, личност на која ѝ припадна судбоносната улога не само да го кодификува и научно да го опише македонскиот литературен јазик – како основен атрибут на модерниот македонски народ – туку и улогата научно да ја образложи и да ја

³ Види на пример: HORÁK, E. (1966). Dvadsať rokov spisovnej macedónčiny. In *Slavica Slovaca*, 1 (1), 75-80; HORÁK, E. (1968). Macedónsko-slovenské kultúrne paralely (Б. Конески: Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици). In *Nový život*, 20 (1), 80-81; HORÁK, E. (1985). Konfrontácia spisovnej slovenčiny a spisovnej macedónčiny. In *Studia Academica Slovaca* 14 (Prednášky XXI. Letného seminára slovenského jazyka a kultúry). Red.: J. Mistrík. Bratislava: Alfa, 217-242; HORÁK, E. (2001). Spisovná bulharčina a spisovná macedónčina. In *Slavica Slovaca*, 36 (1), 54-63; HORÁK, E. (2001). Blaže Koneski 1921 – 1993. In *Slavica Slovaca*, 36 (2), 168-169; HORÁK, E. (2004). Slovensko-macedónske jazykové paralely. In *Slavica Slovaca*, 39 (2), 107-114; HORÁK, E. (2005). Princípy kodifikácie spisovnej slovenčiny L. Štúra v porovnaní s kodifikačnými princípmi spisovnej macedónčiny Krste P. Misirkova. In *Делото на Крсте Мисирков – зборник од меѓународниот научен собир по повод стогодишнината од излегувањето на книгата „За македонските работи“ одржан во Скопје на 27-29 ноември 2003*, Том II, Скопје: МАНУ, 41-53; HORÁK, E. (2010). Osobitosti kodifikácie spisovnej macedónčiny. In *Slavica Slovaca*, 45 (2), 124-128.

докаже неопходноста на неговата кодификација, па и да ги обезбеди институционалните предуслови за понатамошно истражување и спознавање на литературниот македонски јазик и неговиот иден развој. Тоа беше задача која кај другите словенски народи постепено ја извршуваше бездруго цела една генерација“ (Horák 2001: 168). Елаборирајќи го подетално сиот стручен ангажман и професионален влог на Б. Конески во развојот на македонистиката, Емил Хорак истовремено не заборава да посочи дека „дури е и неверојатно тоа што таквата задача – како императив на времето – почнал Конески да ја извршува веќе на дваесет и три годишна возраст со авторитативното учество во кодификациската комисија за изработка на македонската азбука (1944), при изработката на македонскиот правопис (1945), со првиот научен опис за граматичката структура на македонскиот јазик („Грамматика на македонскиот јазик“ 1 и 2, 1952, 1954) и со описот на развојот на македонскиот јазик во книгата „Историја на македонскиот јазик“ (1965). Особено важно е и учеството на Б. Конески при подготовката на првиот речник на македонскиот јазик („Речник на македонскиот јазик“ том 1, том 2, 1961, 1966 г.) со српско-хрватски еквиваленти, како и при подготовката на македонската лингвистичка терминологија (1977). Блаже Конески, како вистинска основоположничка личност, доследно ги извршувал сите тие задачи и ги завршил. Притоа, создал такво импозантно дело кое содржи околу 800 библиографски регистри (од нив стотина се посебни книги)“ (Horák 2001: 168). Заклучно, Блаже Конески, и според видувањата на Емил Хорак кој го споредува творечкиот профил на Блаже Конески со истиот таков профил на словачкиот културен деец Људовит Штур, оправдано (о)станува присутен во меѓународната славистичка перцепција како создавач на модерната македонистика. Хорак истакнува и дека Конески нашироко ги прескокнал и надалеку ги надминал границите на македонската народна култура.

Дел од поетското и од прозното творештво на Конески беше, исто така, преведувано и објавувано во неколку пригоди, почнувајќи од шеесеттите години на дваесеттиот век, на словачки јазик. Словачкиот интерес за поетското и за прозното творештво на Блаже Конески е забележлив во подеднаква мера и кај Словаците што живеат во Војводина (кои со оглед на тоа што во еден историски период живеела заедно со Македонците во рамките на југословенската федерација, ја вршеа успешно и функцијата на посредници во презентирањето на делата и од македонската литература на територијата на денешна Словачка) и кај словачките книжевни преведувачи од братиславскиот круг. Затоа и преводите на неколкуте песни и раскази на Конески на словачки јазик се направени од страна на повеќемина познати словачки преведувачи и се објавени и во просторот на Војводина, но и во границите на самостојна Република Словачка⁴. Во редот на најзначајните преведувачи и афирматори на литературното дело на Конески во словачкиот културен ареал, како што може да се забележи од приложените архивски

⁴ B. KONESKI, B. (1966). Pieseň (Próza). Preklad: Milan Odran. In. *Život*, 16 (35), 1; Koneski, B. (1968). Únava. Vyšivačka. In *Nový život*, 20 (2), 127. Preklad: Michal Babinka (pod spoločným názvom – Prebúdzanie slova – zo súčasnej macedónskej poézie. Výber urobil Vojislav I. Plič.); Koneski, B. (1974). Pieseň. Preklad: Ján Jankovič. In *Revue svetovej literatúry*, 10 (5), 32-34; Koneski, B (1980). Sterna – Bolan Dojčin. In. Damjan Antonijevič: Potok musí tiecť (Antológia z poézie juhoslávanských národov a národností. Domáce čítanie pre žiakov 2. ročníka spoločnej stredoškolskej výchovy a vzdelávania). Preklad: Miroslav Demák. Nový Sad: Ústav pre vydávanie učebníc, 71-74; Koneski, B. (1989). Везилка / Výšivkárka (úryvok). Preklad: Juraj Tušiak. In Samiel Dubovský: Čítanka s literárnoteoretickými pojmami pre tretí ročník stredných škôl. Nový Sad: Ústav pre vydávanie učebníc, 219-220; Koneski, B. (1990). Tri mocné ženy. Divé husi. Na hrobe Paula Eluarda. Odysseus. Pomsta. Nad vyschnutou studňou. Sterna. Preklad: František Lipka. In František Lipka: Nepokoj v krajine (Antológia súčasnej macedónskej poézie). Zostavil František Lipka. Preklad: Emil Horák, František Lipka, Štefan Moravčík. Bratislava – Nový Sad: Slovenský spisovateľ – Obzor, 13-20.

библиографски податоци, би можеле да се вбројат: Јан Јанкович, Франтишек Липка, Михал Бабинка, Јурај Тушиак, Мирослав Демак, Милан Одран и други.

За поетските дострели на Блаже Конески во словачкиот јазичен и културен контекст најпосветено пишувал поетот и преведувач Франтишек Липка, но и други автори⁵. Според Ф. Липка, „една од најзначајните задачи при формирањето на современата слика на македонската поезија одигра Блаже Конески, автор на богата, асоцијативна, често семантички непросирна поезија, која напати се реализира како автентичен говор на битието. Конески е автор и на повеќе епски компонирани песни чие сиже произлегува од богатите извори на народната митологија. Пишува, всушност, и кристално чисти минијатури“ (1994: 338–339).

Резултатите од творечкиот опус на Блаже Конески се непосредно (експлицитно или имплицитно) споменувани и речиси при сите посериозни разгледувања и научно-лингвистички просудби за македонскиот јазик напишани и публикувани во Словачка, почнувајќи од втората половина на дваесеттиот век, па сè до денес. Иако нивниот обем, можеби не е преголем, во споредба со рецепцијата на неговото дело во некои други држави, треба да се признае и да се валоризира фактот дека, погледнато и од стојалиштето на словачката научна мисла, претставувањето на Блаже Конески во словачкиот културен контекст е направено мошне прецизно и методолошки доследно.

Исто така, треба да се посочи и фактот дека постојат и словачки научници кои речиси никогаш не го истражувале систематски делото на Блаже Конески, но, сепак, редовно во нивните студии го вклучуваат со примери или во вид на споредба со другите словенски јазици со што безрезервно го потврдуваат неговиот авторитет и во словачкиот културен простор (Шимон Ондруш, Винцент Бланар, Павол Жиго, Мирослав Дудок, Рудолф Крајчович, Евгенија Бајзикова, Адријана Ференчикова, Јулија Дудашова, Јана Складана, Катарина Хабовштиакова, Штефан Липтак, Радмила Хоракова, Љубица Дворницка, Катарина Балекова и други)⁶.

Сакаме да веруваме дека словачката славистичка мисла и понатаму ќе го продлабочува интересот за инспиративното дело на македонскиот прочуен филолог и академик Блаже Конески со тоа што и во иднина ќе продолжи да ја истражува и да ја анализира неговата научна и уметничка оставина, во дослук со славистичките предизвици што ги носи и нашето ново време.

Користена литература

Choma, B. (1998). Macedónska literatúra. In *Cesta na slovanský juh*. Bratislava: T.R.I.

Médium, 91-99.

Choma, B. (2000). Blaže Koneski. In *Cesta na slovanský juh 2*. Bratislava: T.R.I. Médium, 92.

⁵ В., на пример: Antonijevič, D. (1980). Posúdenie tvorby autora B. Koneského. In *Potok musí tiecť – Antológia z poézie juhoslovanských národov a národností. Domáce čítanie pre žiakov 2. ročníka spoločnej stredoškolskej výchovy a vzdelávania*. Nový Sad: Ústav pre vydávanie učebníc, 75-76 или Kopeski, P. (1989). Hodnotiace postrehy o básnickej tvorbe Blaže Koneského. In Samuel Dubovský: *Čítanka s literárnoteoretickými pojmami pre tretí ročník stredných škôl*. Nový Sad: Ústav pre vydávanie učebníc, 221.

⁶ Види на пример: Blánár, V. (1993). Porovnávanie lexiky slovanských jazykov z diachrónneho hľadiska. Bratislava: Veda; Dudášová-Kriššáková, J. (2014). Fonologický systém slovanských jazykov z typologického hľadiska. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove; Dudok, M. (2007). Komunikatívne vedomie v slovenčine a blízkyh (južnoslovanských) jazykoch. In *Studia Academica Slovaca 36*. Bratislava: Stimul, 31-44; Žigo, P. (2006). Medzinárodný slavistický projekt Slovanský jazykový atlas. In *Studia Academica Slovaca 35*. Bratislava: Stimul, 423-434 итн.

- Конески, Б. (1981). Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици. *Во За македонскиот литературен јазик* (Избрани дела во седум книги – второ дополнето јубилејно издание – книга петта). Скопје: Култура – Македонска книга – Мисла – Наша книга.
- Липка, Ф. (1994). Богата, асоцијативна, често семантички непросирна поезија (Блаже Конески) – Александар К. Нејман (приредувач): Поезијата на Конески во спектарот на светската критика. In *Современост*, 44 (9-10), 338-339.
- Horák, E. (2001). Blaže Koneski 1921-1993. *Slavica Slovaca*, 10 (2), 2001, 168-169.

THE TREATMENT BLAZHE KONESKI RECEIVED IN THE SLOVAC SLAVISTICS

Abstract: Slovak Slavic science has long since registered the fact that, after the end of the World War II, Blaze Koneski has the greatest merit for the official codification of the Macedonian literary language. The merits of Blaze Koneski's creative work are directly mentioned in almost all serious considerations and scientific-linguistic judgments about the Macedonian language written and published in Slovakia starting from the second half of the twentieth century until today. Although their scope may not be too large compared to the reception of his work in some other countries, one should acknowledge and validate the fact that the viewpoint of the Slovak scientific thought - the representation of Blaze Koneski in the Slovak cultural context - has been made very precisely and methodologically consistent. It should be pointed out that, finally, there are a number of Slovak scholars who have almost never systematically investigated the work of Blaze Koneski, but still regularly include in his studies with examples or comparisons with other Slavic languages unconditionally confirm his authority in the Slovak cultural space. Part of the poetry and prose of Koneski's works were also translated and published on several occasions, starting in the 1960s, in the Slovak language. The Slovak interest in the poetic and prose work of Blaze Koneski is equally evident in the Slovaks living in Vojvodina (which, considering that in a historical period they lived together with the Macedonians within the Yugoslav federation, they also performed the function of mediators in the presentation of the works and the Macedonian literature in the territory of present-day Slovakia. The Slovak Slavic thought, therefore, showed that he was well acquainted with his work, and therefore expressed his admiration and sincere respect for his character and work until today.

This study tries to present the full picture of the presence and acceptance of the work by Blaze Koneski in the Slovak linguistic and literary science. Considering the fact that the complete picture of Koneski's character in Slovakia has not been studiously presented so far, the research has gained archival character, since we endeavored to present the available facts, regarding the elaborated phenomenon as much as possible. As a kind of introduction to the reception of the work of Blaze Koneski's creative opus in the Slovak Republic, it should be noted that the Macedonian scholar did not fail to exhibit in his own papers, among other things, his very precise and argumentative views on the history and for the development of the Slovak language. It is particularly important in this domain that the view of Koneski for the Slovak language, namely, is almost always set in correlation or in comparison with the situation and the position of the Macedonian language in the historical context.

Keywords: Blazhe Koneski, Macedonian language, Slovak Slavistics, reception.

Весна Продановска-Попоска
Факултет за биотехнички науки – Битола
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола
Мирјана Пачовска
ОУ „Д-р Труфун Пановски“ – Битола
РС Македонија

ВЛИЈАНИЕТО НА СТРАНСКАТЕ ЈАЗИЦИ ВРЗ МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК СПОРЕД КОНЕСКИ

Апстракт: Меѓусебната поврзаност на јазиците и нивното влијание датира од многу одамна. Ваквата меѓусебна интерференција на јазиците може да придонесе за создавање на побогата лексика, поврзаност меѓу јазиците и културите, при што збогатувањето, во најголема мера, се должи на меѓујазичниот контакт.

Македонскиот јазик има најголемо влијание, пред сè, од балканските јазици, но секако дека не треба да ги занемариме и другите јазици (грчкиот, турскиот, латинскиот, албанскиот, францускиот, англискиот, па дури и германскиот јазик).

Во трудот се дава преглед на влијанието на странските јазици врз македонскиот, низ призмата на великанот Блаже Конески, во неговите капитални ракописи: „Историја на македонскиот јазик“, „Историска фонологија на македонскиот јазик“ и „Граматика на македонскиот литературен јазик“.

Клучни зборови: *Блаже Конески, македонски јазик, странски јазици, влијание.*

Вовед

За потеклото на јазиците се зборувало и сè уште се зборува и пишува многу, но и покрај тоа што со векови се истражувало, сепак таа тема останала отворена можеби најмногу поради несогласувањето или недостигот од докази. Во рамките на научните аспекти на оваа тема се изјаснале и Дарвин и Чомски, а современите и генерално прифатени теории бележат дека јазикот е начин на кој детето комуницира, т.е. ги имитира гестикациите од својата мајка. Или пак како што првобитните луѓе развиле алатки за работа така и јазикот „имал потреба“ да се развие, при што гестовите не можеле повеќе да се користат заради окупираноста на рацете со помагалата за работа.

Во трудот на Греј Р.Д. (Gray R.D.), Квентин Д. Аткинсон (Quentin D. Atkinson), Симон Ј. (Simon J.),⁷ „јазиците, како и гените, исто така се сметаат за „документи/извори на историјата“ бидејќи огромна количина на информации за нашето минато е впишана во содржината и во структурата на, приближно, 7000 јазици кои се зборуваат денес.“ Јазиците еволуирале и се развивале доста брзо. Како последица на тоа, се појавувале нови зборови, а некои и се заменувае. Се менувале звуците и граматичките форми, така што говорните заедници се поделиле на дијалекти, а потоа и на различни јазици. Македонскиот јазик припаѓа во групата на јужнословенски јазици која, всушност, се води како подгрупа на словенските јазици кои пак припаѓаат на индоевропското јазично семејство. Според Дајмонд и Белвуд (Diamond J., Bellwood P. 2003:601), „потеклото на индоевропските јазици неодамна е опишано како „еден од најинтензивно изучуваните, а сепак најнеповолни проблеми на историската лингвистика“. Повеќето јазици имаат долга историја во поглед на влијанието од странските јазици кое е неминовно. Ваквата

⁷ [Language evolution and human history: what a difference a date makes Russell D. Gray, Quentin D. Atkinson, Simon J. Greenhill Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci. 2011 Apr 12; 366(1567): 1090–1100. doi: 10.1098/rstb.2010.0378PMCID: PMC3049109] (Датум на пристапување 15.5.2021)

интерференција на јазиците едни на други може да придонесе во создавањето на побогата лексика, поврзаност помеѓу јазиците и културите, но, сепак, не смее да води кон целосно наметнување на повлијателниот, односно да не се претерува со буквално преземање на цели фрази во случаи кога во македонски јазик постојат соодветни еквиваленти. Така, на пример, сосем излишно е на македонски да се каже „на крајот на денот“ (од оригиналната фраза од англиски „at the end of the day“), кога сосем доволно е да употребиме „на крајот на краиштата“.

За влијанието на јазиците едни на други

Од најраните фази, македонскиот јазик воспоставил контакт со голем број различни странски јазици. Најзабележливо е влијанието од јазиците преку вокабуларот, иако не се изоставиле и другите нивоа на јазичниот систем. Низ својата историја македонскиот јазик, се чини дека отсекогаш бил „восприемлив“, односно лесно присвојувал зборови од други јазици, иако веруваме дека сите форми на човечки говор до одреден степен се позајмени од некаде, поточно од некаков постоен модел. Сепак, постои основа да сметаме дека македонскиот јазик, иако не до толкава мера колку англискиот јазик за кој се смета дека е „...повеќе од обично отворен за странско влијание во споредба со другите големи јазици (Фостер 1968:73)“, прифатил, односно „одомаќинил“ не само вокабулар туку и префикси, суфикси кај глаголите, именките итн. Французите направиле и напор надевајќи се дека ќе го спречат, односно ќе го регулираат приливот на странски зборови во нивниот вокабулар. Ова, веројатно, би се сфатило како „чудна“ идеја од повеќе родени говорители на некој странски јазик, што, пак, не е случај со англискиот јазик, чии говорители, се чини дека веруваат во еден вид слободна јазична „размена“ на дадени поими. Тие, исто така, сметаат дека ако определен термин од странско потекло е корисен, тој треба веднаш да влезе во употреба, без оглед на неговото потекло. Така, на пример „pro bono“⁸ слободно би можел да се изостави, а на негово место да се употреби комплементарни ворк, фри оф чејџ („complementary work; free of charge“).

Македонскиот јазик и врската со јужнословенските и балканските јазици

Конески, во „Историска фонологија на македонскиот јазик“ тврди дека „македонските говори биле во најтесна врска со веќе исчезнатите словенски говори на територијата на Албанија и на Грција“ (Конески 2001: 2 – 4), кои заедно со црногорските говори и некогашниот српскохрватски јазик биле разединети дури во текот на отоманскиот период. По пропаста на Самоиловото царство, Охридската црква доживеала пад преоѓајќи кон архиепископија на чијшто врв биле назначени единствено архиепископи Грци, а со тоа грчкиот јазик се наметнал како службен и бил од особено значење не само за културното туку и за јазичното влијание во Македонија. Грчкиот јазик активно делувал со својата присутност не само преку писменоста туку и преку секојдневната комуникација, иако тоа во даден период се променило, при што грчкиот и турскиот останале да се користат само во усна форма. Дополнително кон влијанието на странските јазици во одреден период се бележи и честиот контакт со ароманскиот и албанскиот јазик кои особено биле забележани во Западна Македонија, притоа сврстувајќи ја Македонија како „...област на изразити вкрстувања на балканските јазици.“ Со тоа Конески со полно право смета дека македонскиот јазик можеме, со право, да го сметаме за балканизирани јужнословенски јазик. Врз основа на погоре наведеното се добива јасен впечаток дека повеќестраната јазична интерференција на еден природен,

⁸ <https://www.brainscape.com/academy/foreign-words-used-english/> (Датум на пристапување 16.5.2021)

односно неизбежен начин, се одразила врз развојот на македонскиот јазик, поточно на составот на фонемите, а и на дистрибуцијата на фонемите или гласовите, преку заемките, најчесто од грчкиот и од турскиот јазик.

Се смета дека како нов тип на македонски јазик се наметнал некаде околу 15-тиот век, односно некаде по распаѓањето на прасловенската јазична заедница, при што наследениот јазичен тип бил доминантен и во македонските говори како и во остананатите. Како последица на тоа, се случила и трансформација на старата јазична структура и се наложил еден нов балкански јазичен модел. Трансформацијата, главно, не се однесувала на деклинацијата, појавата на членот, усвојувањето на директниот и индиректниот објект итн. Согласно на тоа Конески смета дека „...фонетските процеси не само што не можат да се делат од развитокот на граматичката структура на даден јазик, ами често не можат ни да бидат разбрани во својата сушност надвор од тие општи рамки.“ Имено, поради балканизацијата, структурата на македонскиот јазик донесува и промена на структурата на реченицата. Тоа значи дека „...една реченица од нов балкански тип, не можела да се реализира надвор од интонациските контури и другите прозодиски елементи карактеристични за строежот на реченицата во балканските јазици.“ Но, сепак, влијанието врз фонолошкиот развој на македонскиот јазик не може да се следи бидејќи „...својствата на реченичната интонација се и за денешната состојба слабо изучени не само на македонскиот јазик туку и на другите јазици од балканскиот сојуз.“ Единствено што може да се спомене во контекст на промените е местото на акцентот во рамките на фонетските процеси. Таму се набројуваат одредени општи тенденции во рамките на балканските јазици. Од голема важност е да се спомне „...разликувањето на две дијалектни групи: 1. говори со акцент што не врши морфолошка функција (западна област) и 2. говори со акцент што се користи како морфолошки знак (источната област)“, што се смета за појава која е особена за фонолошкиот развој на македонскиот јазик.

Контакти во речникот со балканските јазици

Во делото „Историја на македонскиот јазик“ Конески (1986) бележи дека, освен заеднички особености во однос на фонологијата и граматиката кај балканските јазици, овие јазици имаат и обемен заеднички речнички фонд. Како значајни извори од каде што се ширела оваа заедничка терминологија се сметаат грчкиот и турскиот јазик кои влијаеле врз сите балкански јазици, вклучувајќи го и македонскиот. Освен директните заемки во наведените јазици има и „...цел ред калки што влегуваат во тој заеднички фонд бидејќи при нив се работи за еднаквост на внатрешната форма на дадени зборови и изрази (Конески 1986: 213)“. Бројот на калките во оваа група јазици укажува на интензивната релација меѓу нив, а преку заедничките фонолошки и граматички појави, индицира за меѓујазичниот контакт во балканската средина.

Како прв од контактите со балканските јазици, Конески го наведува грчкиот. Грчкиот јазик го покажал своето влијание во периодот на создавањето на словенската писменост, што резултирало со усвојување на многу грчки зборови, а со ширењето на христијанството овој процес се зајакнал и притоа се усвоиле зборовите *апостол*, *евангелие*, *епископ*, при развојот на религиозната терминологија. Во своето дело „Историја на македонскиот јазик“ Конески (1986) наведува дека во денешниот македонски јазик се набројуваат околу 1000 зборови од грчко потекло. Меѓу најчесто употребените зборови се: „ела“ или „елате“ (множина) кои се користат и во бугарскиот јазик, а доаѓаат од *ἐρχομαι* што означува „иде или доаѓа“, *Που’λια* со значење „квачка“, *Μωρε’ Μωρη’* – „море и мори“ што е извик, а доаѓа од вокативната форма на *Μωρο’ς* или во превод „луд“ и дијалектно сè уште се користи во делови од Македонија.

Понатаму, во македонскиот јазик е присутен и зборот φανα'ρι или на македонски „фенер“, што, всушност, постои во турскиот јазик во иста форма како на македонски. Тоа се должи на тоа дека „...овој збор се потчинил на правилото за вокална хармонија (Конески 1986: 215). Други позначајни примери наведени од страна на Конески се: βασιλικο'v, што на македонски јазик значи „босилек“ или „царско цвеќе“, потоа περνω' што означува „поминува, мине или живее“, односно како περνω' καλα' што во превод значи „добро/арно си поминувам“ или βγα'ζω το ψωμι'μου – калкирано во „си го вадам лебот“. Конески издвојува и пример со глаголот θέλει, кој на српскохрватски се преведува како „хтети, волети“ при што потсетуваат еден на друг.

Следен јазик со кој македонскиот јазик имал контакт и се смета за значаен (наведен во делото „Историја на македонскиот јазик“) е латинско-романскиот. Латинскиот јазик го дал својот придонес, првично со усвојувањето на зборовите „цар, вино, оцет“, а според Конески (1986: 216) тие, веројатно, биле усвоени со германско посредство, уште пред раселувањето на Словените. Во поново време и италијанскиот јазик имал свој придонес при навлегувањето на нови зборови во македонскиот јазик. Тоа не се случило директно бидејќи усвоените зборови се пренесувале поради контактите како резултат на трговските врски низ поголемиот број балкански центри. Тука би се навеле примерите: „балкон/ balcone; погача/focaccia (f>п): манџа/ mangia“ итн. Што се однесува до влијанието на ароманскиот врз македонскиот јазик, заемките и не се во значителен број. Тука би ги спомнале *masa/masa* и *мургав/ тургу*. Сепак, позначајно е да се спомене усвојувањето на наставките, т.е. суфиксите кои и ден – денес се среќаваат во западните говори, а тоа е примерот со суфиксот *-уле* како во: „детуле, пилуле, брадуле, кафуле, врекуле, бавчуле.“

Врската со албанскиот јазик е скоро идентична како со романскиот, а е најизразена во западниот дел на Македонија. Најзначајно е да се спомене дека зборовите од албанско потекло имале најголема примена во жаргоните или во „тајните јазици“ кои се употребувале од страна на мајсторските заедници во Западна Македонија. Тоа го правеле со цел да ја прикријат комуникацијата меѓу себе од средината во која работат. Според Конески (1986: 2017), зборови кои се усвоиле и во македонскиот јазик, а се од албанско потекло се следниве: *даше (dashe)*; *чупа, чупе (çup [r]e)*, *коа (kohë „време“)*. Од бошначкиот јазик се усвоиле следниве зборови: *љона – крава, нуса – невеста, мотра – сестра, прифт – поп* итн.

Еден од највлијателните контакти за македонскиот јазик е контактот со турскиот јазик. Турскиот јазик го покажува својот придонес со оставањето траен печат во сите балкански јазици. Конески (1986: 2018 – 2021) вбројува повеќе од 3000 турцизми актуелни во македонскиот јазик, иако голем број од нив се надвор од употреба или се архаизми. Поради петвековното присуство на Турците, низ Балканскиот Полуостров не само што имало влијание врз јазикот туку бележито е и формирањето на градовите и чаршиите низ регионот. Со својата доминантност позицијата на турскиот јазик се сметала за престиж. Во својот фонд турскиот јазик, всушност, пренел голем број термини од арапско и персиско потекло, со што се ширела и исламската цивилизација на балканските простори. Како најпрвобитни во делото на Дамаскин Студит (16 век) Конески ги наведува „...јаничарага, баша, дугане (дукани), кафас на македонски кафез“ и др. Влијанието се зајакнало уште повеќе и во текот на 19 век кога трговијата и занаетчиството добиле замав вдолж територијата на Балканот. Освен средство за комуникација низ чаршиите и трговските заедници, турскиот јазик се користел и во многу поговорки, изрази итн., кои постојат како записи во народните македонски приказни од М. Цепенков. Но, интересно е да се посочи дека, и покрај престижното ниво што туркиот јазик го уживал на нашите простори, во рамките на 19 век се појавил и стремез за органичување на турцизмите, што било предизвикано од подемот на

национално-ослободителното движење и развојот на македонскиот писмен јазик. Тоа довело до изоставање на турцизмите и форсирање на употребата на некои интернационални зборови или зборови од словенско потекло. Интересен е и фактот дека некои словенски зборови „...требало во прво време да се објаснуваат со соодветни турцизми ...“ што биле вообичаени термини во народниот јазик. Како на пример, Крчовски зборот **гордост** го појаснил со турскиот **фудуллук** и многу други. По Отоманската империја се ограничил и фондот на турцизми застапени во македонскиот јазик, особено термините поврзани со државноста, институциите, правото итн.

Како архаизми денес Конески ги посочува: „... *мудур, кајмакам, мутесариф, каза, бедел, вергија* итн.“ Со оформувањето на литературниот македонски јазик речникот се изедначувал со останатите јужнословенски јазици. Одредени турцизми останале во употреба, но со развојот на литературниот јазик се толкувале во согласност со одреден стил на изразување како елементи на фолклорот, патријархалноста итн., како на пример: *табиет, марифет, себап* итн. Тука не смееме да изоставиме да спомнеме дека, сепак, значителен број турцизми целосно останале, но и се приспособиле на основниот јазичен фонд (ова, главно, се однесува на материјални предмети). Такви се, на пример: *алва, тава, нишесте, магдонос* итн. Калките од турскиот јазик, исто така, го задржале своето место во македонскиот јазик, а и пошироко. Конески го спомнува зборот *рака* со значење *делење карти* или *собирање тутун*. Во западните дијалекти *дете* означува *маж* или *момче*, т.е. исклучиво машки род, а со тоа се изедначува и употребата на турскиот термин *çocuk* што се однесува на син или на машко дете. Тука, исто така, се вбројуваат и фразите, односно фразеолошките изрази на македонски јазик кои имаат форма на турски: *му сече умот (akli kesmek), му фаќа умот (aklinda tutmak), му се плаши окото (gözü korkmak)* итн. Понатаму, од турскиот јазик останале во употреба и службените зборови, поточно сврзниците, партикулите итн. Примери: *ем, ама, де...де, ја...ја, а...а, санки, заре, чунки, макар, демек, баш, ич, баре/барем* итн. Од наставките кои се усвоиле за именките во македонскиот јазик се: *-џија, -чија* во *големџија, гемџија* итн; *-лак* во *ортаклак, војниклак* итн.

За влијанието и контактот со германскиот јазик

Р. Симеон (сп. Тереџ-Golubić 2016: 28) на поимот германизам му припишува три значења. Првото значење се однесува на сè што е својствено за Германија, а е увезено во другите јазици и кај другите народи. Второто значење се однесува на конструкција, збор или израз типичен за германскиот јазик. А третото значење во поширока смисла го сфаќа германизмот како конструкција, збор или израз кој е преземен од кои било германски јазици или настанал како модел на некој од германските јазици. Бидејќи дел од овие објаснувања се преопшти, во овој труд ќе констатираме дека германизмите се сите заемки што имаат германско потекло и кои се преземени, во нашиот случај, во македонскиот јазик.

Контактите меѓу германскиот и македонскиот јазик датираат од дамнина. Директен контакт на македонското население со германски јазични говорители постоел во два наврати. Првенствено, уште во XIII век, кога германските рудари се населуваат во Осоговијата, а вториот контакт датира од XX век, за време на двете светски војни. (сп. Симоска 2016: 842–843). Овие директни контакти придонеле за одреден број германизми да се прифатат и одомаќинат во македонскиот јазик, некои дијалектно, а некои од нив да се користат и прифатат во речникот на нашиот јазик до ден денес. Некои од нив толку заживеале во нашиот јазик, што ретко кој препознава дека се заемки од германскиот, како на пример: *штрафцигер, либе*.

Тука ќе споменеме само дел од германизмите кои секојдневно ги користиме во македонскиот јазик, а примерите се ексцерпирани од речникот „Мал речник на туѓите зборови во македонскиот јазик“ од авторите: Т. Белчев, С. Веновска-Антевска и Е. Јованова-Грујовска. Потоа истите ќе ги подредиме во неколку групи, според семантичкото подрачје на кое му припаѓаат.

1. Јадење – гастрономија: *динста (dünsten), филова (füllen), фил (Fill) кнедла (Knödel), кригла (Krügel).*

2. Предмети: *вага (Waage), флека (Fleck), каса (Kasse), шум (Schutt), умоф (Stoff).*

3. Професии: *келнер (Kellner), шнајдер/ка (Schneider/in).*

4. Техника и технологија: *бормашина (Bormaschine), шраф (Schraube).*

5. Медицина: *шлог (Schlag), рентген (Röntgen), шок (Schock), шприц (Spritze).*

6. Други значења: *виц (Witz), фалиш (falsch), шланк (schlank), шумунг (Stimmung), штепува (steppen), гланца (glätten) итн.*

За акцентот на туѓите зборови во македонскиот јазик

Во „Граматика на македонскиот јазик“ Конески (1967: 11–19) хронолошки го опишува развојот на современиот македонски литературен јазик од почетоците на словенската писменост во Македонија, преку Кирил и Методиј, Климент и Наум и нивната книжевна, преведувачка и препишувачка дејност. Се тврди дека јазикот од тие записи, денеска наречен старословенски, е изграден на базата на солунскиот македонски дијалект.

Во истото дело, Конески го истакнува влијанието на другите јазици врз македонскиот, но преку акцентот на туѓите зборови. Што се однесува до интернационалните зборови кои се усвоиле во денешниот македонски јазик, на прво место од западноевропските се вбројува францускиот, кој својот белег го оставил во поново време. Голем број од овие усвоени термини стандардно имаат акцент на крајниот или на претпоследниот слог (Конески 2004: 155–160), како на пример: *клише́, решо́, литерату́ра* итн., што во македонскиот јазик доведуваат до неусогласување во рамките на нормите за акцентуација. Постојат и примери на зборови преземени точно од францускиот кои се „приспособиле“ кон македонскиот начин на акцентирање, како на пример *са́ко* (иако во некои делови во Македонија останала во употреба оригиналната форма на акцентирањето т.е. *сакó*). Ваквите појави на присвојување на туѓиот акцент е резултат на тоа што зборот веќе подолго време е во употреба во македонскиот јазик и со тоа се „помакедончил“ во однос на акцентирањето. Постојат повеќе примери кои се истакнуваат за карактеристични или кои природно се подведиле на нашиот акцент (на пример *ре́грес, ре́жим, момéнт, йнстинкт* (за *инстинкт* може да се каже дека е исто во онаа група на туѓи зборови кои колоквијално го задржале оригиналниот акцент). Од особена важност е да се каже дека и природната тенденција да се усогласува акцентот на туѓите зборови не е бесконечен процес, така што постојат зборови што, иако се доста долго во употреба кај нас, сепак останале во својата оригинална форма бидејќи доколку чуеме *сѝже, литерѝтура* или *интернациѝнален*, нашиот усет ќе се збуни.

Во контекст на истото, Конески укажува на тоа дека ракописот содржи анализа на именки и придавки од туѓо потекло кај кои „...се применуваат правилата на нашата акцентуација“.

Туѓите именки кои не го задржале својот автентичен акцент, односно се „македонизирале“, се неколку од еднословните, како на пример: *са́ко, ко́рзо, то́рзо и кѝно*, но тоа не важи за *ниѝв, платó, депó, тирé* итн. За именките од женски род се набројуваат *гимнаѝзија, поли́тика, грама́тика*, чија акцентуација е на македонски начин. Во оваа смисла, важно е да се внимава бидејќи со членувањето се менува и местото на

акцентот за еден слог (гимназија станува гимназијата). Ова е од особена важност бидејќи многу се грешат со тоа што постои тенденција да се задржи акцентот на истиот слог во нечленуваната форма, што за жал, секојдневно го среќаваме и во јавниот говор. Туѓите именки од машки род кои се усогласиле со нашата акцентуација се *сéктор, рéжим, рефлéктор, дијалог* итн. Од двосложните именки Конески (Конески 2004: 159) ги наведува *скáндал, мáршал, квáдрат, вóлан, дéкан* итн. Од повеќесложните се издвојуваат: *президиум, кáлиум, фáнатик, прóфесор, ди́ректор, мо́нопол, трóлејбус* (но: *автобúс*). Од туѓите придавки и прилози, Конески ги набројува: *дра́стичен, хро́ничен, прáктичен, динáмичен*. Во контекст на тоа, во едно истражување наменето за студенти од прв циклус студии за правилно акцентирање на придавките во англискиот јазик изучуван како странски, беше забележана појава на македонска акцентуација на збор, т.е. придавка на англиски јазик (станува збор за придавката *обскурен/ obscure* [əb 'skjʊər]⁹), кој како одговор во англиската форма беше идентификуван со акцент на третиот слог броејќи одназад, што како заклучок се должи на „јазичниот трансфер“, т.е. во случајот бележиме појава на обратно влијание и тоа од мајчиниот врз странскиот јазик (Продановска 2015: 122).

Придавки кои сосема се усогласиле со нашата акцентуација се: *комунáлен, лóкален, нérвозен, малерóзен* итн. Врз основа на погоре наведеното може да се заклучи дека македонскиот јазик располага со ризница од туѓи зборови кои Конески, во „Граматицата на македонскиот јазик“ ги навел и ни ги пренел со цел да ја објасни акцентуацијата (македонската и автентичната) на туѓите зборови, но со тоа, истовремено и ни укажува на обемот на интернационални зборови застапени во македонскиот јазик.

Заклучок

Македонскиот јазик бележи најголемо влијание, пред сè од балканските јазици, но секако и од: грчкиот, турскиот, латинскиот, албанскиот, па дури и францускиот, англискиот и германскиот јазик.

Конески, во „Историската фонологија на македонскиот јазик“ утврдил дека грчкиот јазик бил првиот највлијателен јазик, кој активно делувал со својата присутност не само преку писменоста туку и со секојдневната комуникација, иако тоа во даден период се променило, при што грчкиот и турскиот јазик останале да се користат само во усна форма. Присуството на други јазици на еден природен, односно неизбежен начин, се одразило врз развојот на македонскиот јазик, поточно на фонетскиот состав, а и дистрибуцијата на фонемите или гласовите, преку заемките, најчесто од грчкиот и од турскиот јазик.

Во „Историјата на македонскиот јазик“ Конески обемно го опишува контактот со сите балкански јазици, при што турскиот бил на прво место и тоа не само со оставањето на траен печат врз македонскиот туку и врз сите балкански јазици.

Во неговата „Грамматика на македонскиот литературен јазик“, Конески, покрај историскиот развој на македонскиот јазик, го истакнува и присуството на многуте јазици кои трајно интерферирале врз денешниот македонски јазик, а тоа најизразито е прикажано преку анализата на акцентуацијата на туѓите зборови, каде што нагледно се наброени многу термини од странско потекло кои се усвоени и се од особена важност во современиот македонски јазик денес.

По сето ова може да се заклучи дека македонскиот јазик располага со ризница од туѓи зборови кои, иако се усвоени од повеќе јазици и го збогатиле нашиот, исто така и

⁹ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/obscure>

толку многу се застапени во нашето секојдневје, што честопати се случува дури и да се замислиме какво потекло имаат.

Користена литература

- Diamond J., Bellwood P. (2003). Farmers and their languages: the first expansions. *Science* 300, 597–603. doi:10.1126/science.1078208 [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]
- Foster B. (1968) *Foreign Influence. In: The Changing English Language*. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-05942-3_3
- Gray, R. D., Atkinson, Q. D., & Greenhill, S. J. (2011). Language evolution and human history: what a difference a date makes. *Philosophical transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological sciences*, 366 (1567), 1090–1100. <https://doi.org/10.1098/rstb.2010.0378>
- Тепеš Golubić, Lidija. 2016. *Germanizmi u digitalnim novinskim korpusima hrvatskoga jezika*. Zagreb: Filozofski fakultet. Doktorski rad.
- Белчев, Толе & Веновска-Антевска Снежана & Јованова-Грујовска Елена. (2019) *Мал речник на туѓите зборови во македонскиот јазик*. Скопје: Графоден
- Конески, Б. (1986). *Историја на македонскиот јазик*. Култура. Скопје
- Конески, Б. (2001). *Историска фонологија на македонскиот јазик*. Македонска академија на науките и уметностите: Култура. Скопје
- Конески, Б. (2004). *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Просветно дело. Скопје
- Продановска, В. (2015) *Проблеми на произношението и стратегии за тјакното преодолвање при развитие на говорни умения в обучението по англиски език*. Докторска дисертација. Софийски универзитет „Свети Климент Охридски“ Факултет по класически и нови филологии. Софија
- Симоска, С. (2016). *Германско-македонски заемки и/или лажни парови*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“ Зборник на трудови. Прва меѓународна научна конференција ФИЛКО

THE INFLUENCE OF FOREIGN LANGUAGES ON THE MACEDONIAN LANGUAGE ACCORDING TO KONESKI

Abstract: The interconnection of languages and their influence has a long history. The mutual interference of languages can contribute to a richer vocabulary and connection between languages and cultures, thus the enrichment is largely due to interlinguistic contact. Macedonian language is principally influenced by the Balkan languages, including: Greek, Turkish, Latin, Albanian, French, English and German as well.

The paper presents an overview of the influence of foreign languages on Macedonian through the prism of the great Blazhe Koneski in his capital works: "History of the Macedonian Language", "Historical Phonology of the Macedonian Language" and "Grammar of Macedonian Language".

Keywords: Blazhe Koneski, Macedonian language, foreign languages, influence.

Лили Бошевска,
Александра Упале
ОУ „Св. Кирил и Методиј“ – Битола
РС Македонија

Истражувања во училишна библиотека: Делото на Конески – изворник на извонредноста на македонскиот стандарден јазик

Апстракт: Училишните библиотеки како професионални образовни и културни средишта во основните училишта во кои се развива концептот за поддршка на учениците од секој аспект, ја носат одговорноста за квалитетно образование на секој ученик. Македонскиот стандарден јазик, како основа за искажување на мислите на секој поединец и неопходна базична компетенција на секој човек, е најважниот елемент на кој училиштата и наставниците треба да посветат посебно внимание. Од основното образование се очекува да ги оспособи учениците за користење на богатството на македонскиот јазик во сите животни сфери на делување. Делото на Конески, како изворник на македонскиот стандарден јазик, е постојан вдахнувач на континуирана инспирација за збогатување не само на користениот вокабулар и виртуозноста на книжевниот израз туку и за збогатување на мисловните процеси кај учениците.

Во овој труд ќе бидат разгледани специфичните активности и улоги преземени во училишната библиотека, во рамки на акционото истражување „Делото на Конески – изворник на извонредноста на македонскиот стандарден јазик“, кои се однесуваат на афирмација на опусот на Конески и на значењето за македонскиот јазик, литература и култура, во ОУ „Св. Кирил и Методиј“ – Битола. Спроведеното акционо истражување за делото на Конески на ниво на училиште опфаќа две нивоа: 1. истражување спроведено од страна на библиотекарот и на наставниците по Македонски јазик од кое произлегуваат стратегии, методи и активности за учениците; 2. ученичко истражување во VIII и во IX одделение (самостојно истражување и учење преку проекти за делото на Конески). По анализата на финалните податоци добиени како резултат на истражувањата испланирани се активностите за чествување на Конески и за афирмација на македонскиот стандарден јазик.

Клучни зборови: училишна библиотека, Конески, акционо истражување.

Вовед

Годинава што поминува ја чествуваме 100-годишнината од раѓањето на Конески. Тоа нè предизвикува да си го поставиме прашањето дали сме посветиле доволно внимание на неговото дело во процесот на образование и да размислиме како би можеле тоа да го истражиме во училиштето и во училишната библиотека.

Училишниот библиотекар, во рамките на неговата работа, освен што има задача да им обезбеди различни извори на информации на учениците и да им даде насоки за користење на изворите за учење, тој исто така организира и се вклучува во различни воннаставни активности (библиотекарска, литературна, драмска, фолклорна секција, клуб на млади писатели). Една од најважните должности на библиотекарот е да им дава поединечна и групна поддршка на учениците за развој на нивните вештини, за читање литература со различна тематика и за различни потреби, како и за развој на вештини за истражување преку користење поголем број извори на знаење.

Покрај тоа, библиотекарот треба да има доволно информации за наставните програми кои ги реализираат наставниците и за потребните ресурси за реализација на наставата, но и да ги следи новините во издаваштвото за да може тие информации да ги поврзе со достапните изданија кои се релевантни за воспитно-образовната работа во училиштето. Со тоа, како соработник на наставниците, училишниот библиотекар ги поддржува идеите за избор и користење на материјали од библиотеката при

реализирањето на задолжителните и на изборните наставни предмети и на воннаставните активности.

Акционите истражувања како можност за подобрување на наставата при прочувањето на делото на Конески

Истражувањата во училишните библиотеки кои се спроведуваат за осовременување на воспитно-образовниот процес стануваат императив на секоја библиотека која сака да ја унапредува својата работа и за зајакнување на нејзината улога во пронаоѓање на иновативни и на ефективни начини за промовирање на библиотечниот фонд, поттикнување на читањето и интелектуален развој на учениците.

Училишната библиотека, покрај стручните аспекти од подрачјето на библиотекарството, како дел од училиштето и од воспитно-образовната дејност, изобилува и се соочува со „педагошки прашања, дилеми и проблеми кои бараат решение, одговор. До одговор на овие прашања, дилеми, проблеми, се доаѓа по пат на педагошките проучувања, сфатени како процес на доаѓање до нови научни вистини кои имаат за цел унапредување на воспитната практика и истражувања, организирани и спроведени според однапред утврдени методолошки норми и процедури и насочени кон откривање на нови закони и законитости.“ (Јованова-Митковска 2009). При истражувањата, можат да се користат различни извори и различни видови факти.

Последниве децении се сè поприсутни акционите, дејствените истражувања, но и интерните компаративни истражувања во училиштата, кои ги спроведуваат самите наставници и стручни соработници, вклучувајќи го и училишниот библиотекар, од причини што овие истражувања „претставуваат процес во обид за подобрување на сопствената практика“, на „оние кои пред себе си поставуваат предизвици за подобрување...“ (Илиев 2006). Од овие причини, како една од позначајните компетенции кои треба да ги поседува современиот училиштен библиотекар се смета методолошката оспособеност, оспособеноста за истражувачка работа.

Спроведување на акционото истражување „Делото на Конески – изворник на изворноста на македонскиот стандарден јазик“ во ОУ „Св. Кирил и Методиј“ – Битола

Акционото истражување, како форма за професионално усовршување на стручните соработници и на наставниците, е еден од начините за подобрување на наставната практика во училиштето.

Според Прентон и Јанкулоска (2009: 52) можат да се издвојат следниве шест карактеристики на акционото истражување:

1. Саморефлексија	Наставниците прават критички осврт на спроведените акции и на добиените резултати.
2. Тестирање на нови пристапи	Акционото истражување често се користи за воведување нови методи и пристапи во наставата.
3. Пристап чекор по чекор	Резултатите од истражувањата водат до промени во работата кои се анализираат потоа за да се определат наредните чекори и акции.
4. Соработка	Акционото истражување најдобро се спроведува кога наставниците работат заедно на планирање и на спроведување на истражувањето.
5. Посветеност кон Промени	Акционото истражување не е само „метод“ за истражување, туку се базира на посветеност за промени и напредок на наставниот процес.
6. Постојан Напредок	Акционото истражување не треба да биде само „еднократна“ акција, туку треба да претставува постојан процес кој ќе донесе видливи подобрувања.

Во рамките на акционото истражување „Делото на Конески – изворник на извонредноста на македонскиот стандарден јазик“ (иницирано од училишната библиотека, библиотекарот и наставниците како соработници во истражувањето), наставниците прават критички осврт на сопствената работа поврзана со проучувањето на животот и делото на Конески и преземаат чекори за евентуално менување и подобрување на редовните активности во наставата. Во ова истражување применет е колаборативен пристап на ниво на училиште при што, библиотекарот како стручен соработник и наставникот по Македонски јазик заедно ги планираат активностите и координирано ги споредуваат и ги спроведуваат добиените резултати.

Целта на спроведеното акционо истражување од страна на училишната библиотека, беше да се добие одговор на следниве прашања:

1. Какви се постојните знаења на учениците за делото на Конески?
2. Како, кога и зошто учениците можат да усвојат трајни знаења за делото на Конески?
3. Какви активности да се применат за чувствување на Конески и за афирмација на македонскиот стандарден јазик за учениците од VIII и од IX одделение?

Процесот на акционото истражување се состои од две главни наизменични активности, кои Прентон и Јанкулоска (2009) ги наведуваат како двигатели во процесот: акција и истражување. Во конкретното акционо истражување, „Делото на Конески – изворник на извонредноста на македонскиот стандарден јазик“, застапеноста на овие две суштински активности се одвива според следниов редослед:

Врз основа на анализата на резултатите од анкетата за учениците „Колку знаеме за Блаже Конески и за неговите дела?“, се дојде до заклучок дека учениците од VIII одделение кои немале наставни содржини за Конески во редовната настава, немаат или имаат оскудни знаења, додека учениците од IX одделение наставата по Македонски јазик имаат поголемо познавање на животот и делото на Конески.

Конкретните сознанија од истражувањето придонесоа за осмислување стратегии за поттикнување на критичко мислење. Се спроведе истражување од страна на учениците преку примена на следниве прашања:

1. Од кои извори можеме да дознаеме за животот и за делото на Конески?
2. Кој е Блаже Конески?
3. Кое е неговото значење за македонската наука за јазикот?
4. Кои дела на Конески се поврзани со изучувањето на јазикот?
5. Кое е неговото значење за македонската литература?
6. Кои се прозните и поетските дела на Конески?
7. Каков човек бил Блаже Конески?
8. Какви стилови се застапени во делата на Конески? (административен, публицистички/новинарски, уметнички/поетски или научен)
9. Кои стилски изразни средства можете да ги пронајдете во поезијата на Конески? (Пронајдете ги стилските фигури во поезијата на Конески.)
10. Изделете ги и наведете ги стиховите или фразите од делата на Конески кои ви се допаднале најмногу.
11. Напишете песна или краток текст посветен на животот и на делото на Конески.

По реализацијата на истражувањето од страна на учениците тие дојдоа до повеќе сознанија за придонесот на Конески во науката за јазикот. Така, тие открија како се одвивал процесот на нормирање на јазикот (во донесувањето на резолуцијата и

натамошно делување). Исто така, учениците ги проширија своите знаења за делата на Конески значајни за македонскиот јазик:

1. Македонски правопис со правописен речник (со Крум Тошев, 1950).
2. Граматика на македонскиот литературен јазик (прв дел, 1952).
3. За македонскиот литературен јазик (1952).
4. Граматика на македонскиот литературен јазик (втор дел, 1954).
5. Речник на македонскиот јазик (редакција, 1961).
6. Историја на македонскиот јазик (1965).
7. Речник на македонскиот јазик (редакција, книга втора, 1965).
8. Речник на македонскиот јазик (редакција, книга трета, 1966).

Достапни книги од Блаже Конески во училишната библиотека на ОУ „Св. Кирил и Методиј“: Беседи и огледи (1972), Лозје (1974), Историја на македонскиот јазик (1982), Поезија (книга прва) (2011), Поезија (книга втора) (2011), Проза (2011), Препеви (2011), Поезија (2011).

Книги во училишната библиотека кои се однесуваат на делото на Конески:

1. Ивановиќ Радомир. Поетиката на Блаже Конески (1982).
2. Делото на Блаже Конески (2002) Научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Б. Конески, Скопје: МАНУ.
3. Андреевски М. Петре, Вангелов Атанас. (2003) По што го запаметив Конески, Скопје: Фондација за македонски јазик Небрегово.

Врз основа на добиените резултати од истражувањето и од покажаниот интерес од страна на учениците, библиотекарот и наставниците по Македонски јазик ги определија активностите на училишната библиотека во 2021 г., јубилејната година од раѓањето на Конески (100 години):

1. Пишување ученички трудови – песни и куси раскази инспирирани од делото и од животот на Конески;
2. Подготовка на рецитал од страна на учениците од VIII и од IX одделение, посветен на Конески, со читање на нивните творби.

Покрај тоа, беа определени и редовни активности посветени на делото и на животот на Конески, кои ќе се реализираат секоја година во редовната настава, како и редовни активности на училишната библиотека, кои влегуваат во програмата за работа на библиотекарот и на библиотекарската секција. Тие се однесуваат на одбележувањето на денот на раѓањето на Блаже Конески, 19.12. (1921 г.), со организирање на ученички трибини, творечки работилници и рецитали, подготвени и реализирани од страна на учениците, со поддршка од библиотекарот и од наставниците.

Заклучни согледувања

Спроведеното акционо истражување во ОУ „Св Кирил и Методиј“ го определија следниве карактеристики:

1. Саморефлексија. Се направи критички осврт на спроведените акции во рамките на наставниот процес. Се спроведе анкетање на учениците за согледување на усвоеноста на содржините од наставната програма кои се однесуваат на проучувањето на делото на Конески и се изврши анализа на добиените резултати.
2. Тестирање нови пристапи. Акционото истражување се искористи за воведување нови методи и пристапи во наставата и за спроведување на

воннаставни активности за надополнување на редовните содржини од наставната програма, кои се однесуваат на делото и на придонесот на Блаже Конески.

3. Пристап чекор по чекор. Резултатите од истражувањата водеа кон промени во работата. Тие се анализираа, а потоа се определија наредните чекори и акциите.

4. Соработка. Акционото истражување се спроведе успешно заради соработка помеѓу училишниот библиотекар и наставниците по Македонски јазик за заедничка работа насочена кон планирање и реализација на истражувањето.

5. Посветеност кон промени. Акционото истражување е редовно применувана активност и не е само метод за истражување туку се базира и на посветеност за промени и за напредок на наставниот процес во ОУ „Св. Кирил и Методиј“.

6. Постојан напредок. Акционото истражување не се ограничи да биде само инцидентна „еднократна“ акција во годината кога се прославуваат 100 години од раѓањето на Конески туку и придонесе за воспоставување активности кои треба да претставуваат постојан процес за понатамошно подобрување во редовната настава по Македонски јазик и во воннаставните активности во библиотеката и, воопшто, во училиштето.

Користена литература

- Андрејевски, П. М., Вангелов, А. (2003) *По што го запаметив Конески*, Скопје: Фондација за македонски јазик Небрегово.
- Бошевска, Л. (2016) *Појдовни чекори на библиотечното водство, кон воведување на промени во библиотеката*, во Библиотекарство, Скопје: Библиотекарско здружение на Македонија.
- Boshevskа, L. (2017) *Changing condition in the School Library: How to change the librarian role from information provider to educator*, Paper presented at: International Scientific Conference, Macedonian Science Society (on-line paper).
- Димитров, Н. В. Митрева, Е. Серафимова, М. (2017) *Методологија на научно – истражувачка работа: (наука и практика)*, Штип: Н. В. Димитров.
- Илиев, Д. (2006) *Акциони истражувања во образованието: креирање и водење одржливи промени во воспитно- образовниот процес*, Битола: Универзитет Св. Климент Охридски, Педагошки факултет.
- Јованова-Митковска, С. (2009) *Акционите истражувања и нивната примена во педагошката практика*, Штип: Педагошки факултет. Преземено од <https://core.ac.uk/display/35329842>.
- Ивановиќ, Р. (1982) *Поетиката на Блаже Конески*, Скопје: Македонска ревија.
- Конески, Б. (1972) *Беседи и огледи*, Скопје: Македонска книга.
- Конески, Б. (1986) *Историја на македонскиот јазик* Скопје: Култура. Преземено од http://www.makedonika.org/whatsnew/history_makedonski.pdf, 02.02 2021.
- Конески, Б. (2011) *Проза*, Скопје: МАНУ.
- Конески, Б. (2011) *Поезија*, Скопје: Просветно дело.
- Научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Б. Конески (2002) *Делото на Блаже Конески*, Скопје: МАНУ.
- Основни професионални компетенции и стандарди за стручни соработници* (2016) Македонски центар за граѓанско образование, Скопје: БРО.
- Петровска, С. Ступариќ, Ј. (2015) *Компаративните истражувања во образованието, Состојби, предизвици и перспективи во воспитанието и образованието во Република Македонија*, Штип: НУ-УБ „Гоце Делчев“.

Прентон, К. Јанкуловска, С. (2009) *Настава и учење во 21-от век*, Скопје: Проект за основно образование.

RESEARCH IN THE SCHOOL LIBRARY: KONESKI'S WORKS – A SOURCE OF THE EXCELLENCE OF THE MACEDONIAN STANDARD LANGUAGE

Abstract: School libraries as professional educational and cultural centers in primary schools, in which the concept of supporting students is developed in every aspect, share the responsibility for quality education of each student. The Macedonian standard language as a basis for expressing the thoughts of each individual, and a necessary basic competence of each person, is the most important element to which schools and teachers should pay special attention. Primary education is expected to enable students to use the richness of the Macedonian language in all spheres of activity. Koneski's work, as a source of the Macedonian standard language, is a constant inspiration for continuous research to enrich not only the used vocabulary and virtuosity of literary expression, but also to enrich the thought processes of students.

In this paper, the specific activities and roles undertaken in the school library will be reviewed, within the action research "The work of Koneski's source of excellence of the Macedonian standard language", which refer to the affirmation of Koneski's opus and the meaning for the Macedonian language, literature and culture, in the primary school "St. Cyril and Methodius" – Bitola. The conducted action research for Koneski's work at the school level includes two levels: 1. Research conducted by the librarian and Macedonian language teachers, which results in strategies, methods and activities for students. 2. Student research in 8th and 9th grade: Independent research and Learning through projects for Koneski's work. By analyzing the final products obtained as a result of the research, the activities for honoring Koneski and affirmation of the Macedonian standard language were created.

Keywords: school library, Koneski, action research.

Миме Тасеска-Китановска
овластен лектор по македонски јазик
Битола
РС Македонија

УТВРДУВАЊЕ НА СОДРЖИНИТЕ ПО ПРАВОПИС ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ПРЕДМЕТНАТА НАСТАВА ОД ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА ВО СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Апстракт: Годинава што изминува е значајна по два големи датума. Се одбележуваат 95 години од смртта на Крсте Петков Мисирков и 100 години од раѓањето на Блаже Конески. Мисирков и Конески се две исклучителни појави во македонската култура, интелектуалци и основоположници на современиот македонски јазик и правопис. Живеат и дејствуваат во различни временски интервали и оставаат трајни вредности за наредните генерации и за македонскиот народ воопшто.

Во капиталното дело на Мисирков, *За македонските работи*, е истакната потребата за кодификација на македонскиот јазик и се дадени насоки за јазикот и за правописот (фонетскиот принцип и дијалектната основа на литературниот јазик). Блаже Конески ја продолжува и ја завршува мисијата на Мисирков. Го кодифицира современиот македонски јазик и ја афирмира македонската научна дејност. Тој истовремено е и: лингвист, поет, прозаист, преведувач на поезија, есеист, литературен историчар, професор, академик. Неговото дело извира од минатото, постои во сегашноста и се спојува со иднината. Како наследство остави бројни дела од непроценлива вредност со кои живее Македонецот и македонистиката како наука. Остави аманет за генерациите по него да го чуваат и да го негуваат јазикот зашто без јазик не може да постои еден народ.

Имајќи го предвид фактот што во последниве две децении на македонскиот јазик не му е посветено неопходното внимание и не му е дадено големо значење, како неопходност се јавува потребата за пишување и објавување на трудови и книги за јазикот. Со години наназад, сведоци сме дека сè поголем е бројот на ученици, студенти и возрасни академски образовани лица кои не го познаваат доволно македонскиот стандарден јазик (сопствениот мајчин јазик). Во овој труд се дадени некои насоки за олеснување на усвојувањето на наставните содржини од правопис во наставата по Македонски јазик во предметната настава од основното образование и во наставата по Македонски јазик и литература во средното образование. Акцентот е ставен на примената на креативни постапки при утврдувањето на содржините од *Јазик* (правопис) и на нивното паралелно изучување со содржините од другите програмски подрачја (*Читање, литература и лектира; Изразување и творење; Медиумска култура; Литература*). Преку овој пристап се овозможува учениците да покажат поголем интерес за јазикот (граматиката). Истовремено, ова му помага на наставникот да добие сознанија за степенот и за квалитетот на стекнатите знаења на учениците, како и за нивната функционална применливост во писменото изразување.

Клучни зборови: Конески, македонски јазик, правопис, наставни содржини, настава.

Јазикот, правописот, наставата по Македонски јазик и наставата по Македонски јазик и литература

Јазикот, заедно со неговите законитости и норми, има комуникативна улога и придонесува за интелектуален развој на секоја индивидуа. Познавањето на **јазичните правила на македонскиот (мајчиниот) јазик** од страна на учениците и, пред сè, на **правописните**, има значајно влијание и врз следењето на наставата по другите наставни предмети. Со владеештето на македонскиот стандарден јазик, на ученикот му се овозможува да напредува во образованието многу полесно и подобро, самостојно да користи книги и други извори на знаења вон наставата и училиштето и да може и понатаму да го надградува сопственото знаење.

Преку наставата по правопис, постепено и систематски им се збогатува и речникот на учениците и, на тој начин, тие имаат поголема сигурност во нивното усно и писмено изразување. Познавањето на **правописот** на мајчиниот јазик е од особено значење и за учење на други странски јазици. Услов за учење странски јазик е познавањето на законитостите врз кои е граден тој јазик, на неговата граматика и на правописот.

Наставата по Македонски јазик во основното образование и по Македонски јазик и литература во средното образование во периодот 1956–2009 г.

Во периодот од 1956 до 1999 г., во наставата по Македонски јазик за сите одделенија од основното образование се употребуваа по 2 учебника: **читанки и граматиките по Македонски јазик**. За содржините од литература беа наменети читанките, а за содржините од јазик – граматиките. Покрај нив, за наставата по овој предмет беа предвидени и работни листови и други придружни помагала. Содржините од правопис (и останатите содржини) во граматиките беа проследени со извадоци од: песни (поезија); раскази, приказни, басни и романи (проза) од литературата за деца и млади (задолжителни лектури и други книги). По запознавањето со новите правила следуваа повеќе прашања и задачи наменети за учениците за проверка на наученото. Во нив беа предвидени интересни активности за проверка на изучените наставни содржини, но и за запознавање со нови содржини и со нови правила (крстозбори, пополнувалки, ребуси). За работа на часот по Македонски јазик и за домашна работа се употребуваа работни листови (работни тетратки) по Македонски јазик. Тие беа наменети за повторување и утврдување на стекнатите знаења и им беа од голема корист и на учениците и на наставниците.

Од 2000 г. се укинаа **работните листови и другите придружни помагала по предметот Македонски јазик во предметната настава** од основното образование (од V до VIII одделение од основното 8-годишно образование и од VI до IX одделение од основното 9-годишно образование) поради нивната оценка како формално и содржински нефункционални. Учениците се наоѓале во нетворечка позиција и не покажувале интерес за работа. Како нивна замена, наставниците почнаа да употребуваат наставни листови кои ги подготвуваа самите, секојдневно, во зависност од тематската и наставната единица. Нивните обврски беа зголемени, работата – усложнета, а учениците, на некој начин, се чувствуваа ослободени од секојдневните домашни задачи и задолженија.

Од 2000 г. **престана да се изведува завршен испит по Македонски јазик** за учениците од VIII одделение од основното образование. Така, при запишувањето на учениците во средно училиште не беа земени предвид бодовите од тој завршен тест по овој предмет и беше олеснет приемот во сите средни училишта во местото на живеење и во државата. Од 2001 г., Министерството за образование и наука на Република Македонија прифати да се издаваат **повеќе учебници за ист наставен предмет во исто одделение од основното образование или во иста наставна година од средното образование**. Тоа доведе до појава на разлики (неизедначеност) во однос на обемот и бројот на наставни содржини во учебниците, но и во начинот на нивно претставување.

По анализата на сите учебници по Македонски јазик за основно образование за периодот 1956–2009 г., беше констатирано дека учебниците од постариот период, граматиките, содржат многу повеќе содржини од правопис во споредба со поновите учебници (учебниците во кои се дадени содржини и од јазик и од литература). Запознавањето со новите содржини и проверката на претходно изучените е направено на забавен начин (преку крстозбори, пополнувалки, ребуси) и во корелација со литературата (со извадоци од песни, раскази, приказни, басни и романи). За разлика од нив, новите

содржини во учебниците по Македонски јазик се дадени на поформален начин и со поголема употреба на наменски зборови и реченици. Освен тоа, во новите, актуелни учебници се застапени помалку вежби за утврдување и проверка на изучените содржини од правопис. Во голем број од учебниците кои се употребуваат во денешно време не се застапени сите содржини од правопис дадени во наставните програми по Македонски јазик за секое одделение од основното образование, а во некои од учебниците има извесни пропусти. Во голем дел, пропустите во актуелните учебници се резултат на погрешното прикажување на содржините во програмите (неправилен термин за наводниците – правописен, наместо интерпункциски знак и сл.), но и на нереагирањето на авторите во однос на тоа.

Истото се однесува и за учебниците по Македонски јазик и литература за средно образование. Како резултат на постоењето разлики во наставните програми по Македонски јазик и литература за средно гимназиско и за четиригодишното средно стручно образование, се јавуваат разлики и во учебниците по македонски јазик и литература (во зависност од тоа за каков вид средно образование се наменети).

Во дел од учебниците по Македонски јазик и литература се дадени многу малку вежби за содржините од правопис. Тоа, несомнено, се должи на одвојувањето мал простор за содржините од правопис во наставните програми по Македонски јазик и литература за средно образование.

За содржините од правопис, т.е. за изучувањето на правописните правила, во наставните програми е предвиден многу мал фонд на часови и, конкретно, за вежби. Составувачите на наставните програми по Македонски јазик/Македонски јазик и литература (вработените лица во БРО и во МОН) ја имаат најзначајната улога во воспитно-образовниот процес. Тие се задолжени да подготват добри наставни програми кои ќе одговорат на барањата на современото општество и на целите на наставата по Македонски јазик/Македонски јазик и литература. Без добри наставни програми нема добри учебници и квалитет во образованието.

Утврдување на содржините по правопис во наставата по Македонски јазик во предметната настава од основното образование и во наставата по Македонски јазик и литература во средното образование

Учениците во минатиот период (до 2000 година) поминуваа повеќе време со книгата, без големо влијание од компјутерите и социјалните мрежи. Во учебниците од постариот период (граматиките) беа застапени многу повеќе содржини од правопис. Содржините од јазик и правопис во граматиките беа дадени на еден поинаков начин од оние во учебниците по Македонски јазик денес. Тоа беше направено преку примена на игровни активности кои имаа забавен карактер (преку крстозбори, пополнувалки, ребуси) и во корелација со литературата (со извадоци од песни, раскази, приказни, басни и романи). Сето тоа водеше кон подобри резултати во нивните писмени вежби и писмени работи (писмени состави, матурски испити и сл.) и подобро писмено изразување воопшто. Тргувајќи од ова, неминовно се наметнува потребата за навраќање на тие методи на учење, со цел, на некој начин, да се врати изгубеното и да се продолжи со негување на македонскиот стандарден јазик.

Во наставата по Македонски јазик од основното образование и во наставата по Македонски јазик и литература од средното образование се предвидени повеќе **програмски подрачја за изучување на наставните содржини** (*Јазик; Читање, литература и лектура; Изразување и творење; Медиумска култура; Литература*). Наставникот треба да поседува вештина и способност за запознавање на учениците со убавините на јазикот (граматиката), служејќи се истовремено со содржините од најмалку

две програмски подрачја. За таа цел, на часот по Македонски јазик, односно по Македонски јазик и литература, тој може да примени **различни постапки во вид на игри**, како на пример: **неправилни реченици, ребуси, гатанки, пополнувалки, квиз-натпревари** итн.

На часовите по Македонски јазик во II, III, IV и во V одделение, може да се реализираат активности со пополнувалки, ребуси и гатанки, додека на часовите по Македонски јазик во предметна настава (VI – IX одделение) и по Македонски јазик и литература во средно образование, можат да се применуваат **крстозбори**. Крстозборите се погодни при реализација на секаков тип час (повторување на изучените содржини, запознавање со нови правописни правила, утврдување на знаењата за одделни правописни правила) и во секоја етапа од часот (введен, главен и завршен дел). Преку нив многу лесно можат да се спојат содржините од сите програмски подрачја (*Изразување и творење; Читање, литература и лектура; Медиумска култура; Литература*) со подрачјето *Јазик*.

Во рамките на подрачјето *Јазик* може да се направи **корелација меѓу дисциплините морфологија и правопис**.

Пример 1:

Хоризонтално:

- * Придавка од именката училиште во м. р. еднина

Вертикално:

- * Минато определено свршено време од глаголот успева, 3л. Множина
- 2. Направен од челик (определена придавка)
- 3. Минато определено свршено време од глаголот ткае, 3л. множина
- 4. Мал леб (деминутивна форма)
- 5. Синоним за слуга
- 6. Синоним за филџан
- 7. Што има во ливадата? (хипокористик, ж.р. еднина)
- 8. Жител на Египет, м.р.
- 9. Жител на Нигерија, м.р.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	У	Ч	И	Л	И	Ш	Т	Е	Н
	С	Е	С	Е	З	О	Р	Г	И
	П	Л	Т	П	М	Л	Е	И	Г
	Е	И	К	Ч	Е	Ј	В	П	Е
	А	Ч	А	Е	Ќ	И	И	Ќ	Р
	Ј	Н	Ј	Н	А	Т	Ч	А	И
	А	И	А	Ц	Р	Е	К	Н	Е
		О	А	Е			А	Е	Ц
		Т						Ц	

Часовите предвидени за повторување и за утврдување на изучениот материјал од правопис, во наставата по Македонски јазик од II и од III период од основното образование (VI–IX одделение) и по Македонски јазик и литература од средното образование, можат да бидат реализирани како **квизови**, односно како **квиз-натпревари**. Квиз-натпревари можат да се организираат меѓу учениците од едно одделение (еден клас), помеѓу две и повеќе одделенија во училиштето (два или повеќе класа), па и помеѓу одделенија (класови) од неколку соседни училишта.

Пример 1:

I. Правопис

Пополни ги празните места со соодветниот збор даден во заградите. Размисли дали е правилно напишан. Во речениците во кои нема збор во заграда, потребно е сам да го откриеш точниот збор.

- * За среќен се смета оној што има _____ (к смет).
- * Жена што пее се вика _____ (пеачка).
- * Кучето лае или _____ (ржи).
- * На сидот стои часовник или _____ (сат).
- * Кафе пиеме во филцан или _____ (шолја).
- * Девојката е мила како _____ (ангел).
- * Парите се чуваат во новчаник или _____ (ќесе).
- * Костимот не е воопшто скап. Тој е многу _____ (ефтин).

II. Правопис - Морфологија

Размисли и дополни.

- * Трето лице множина во минато определено свршено време од глаголот пее _____ .
- * Трето лице множина во минато определено несвршено време од глаголот стои _____ .
- * Бројна придавка за 9 _____ .
- * Придавка во м.р. еднина од именката уста _____ .
- * Петти дел од целото _____ .
- * Присвојна придавка за 1л. еднина во м.р. _____ .
- * Заповедна форма од глаголот брой во 2л. еднина _____ .

III. Правопис – Изразување и творење

Заокружи ја буквата пред точниот одговор.

- * Синоним за соба
 - а) одаја
 - б) одаа
- * Деминутив од трошка
 - а) трошче
 - б) трофче
 - в) тровче
- * Кучето лае или:
 - а) ржи
 - б) ’ржи
- * Синоним за адети:
 - а) обичаи
 - б) обичаји
- * Синоним за теписон
 - а) килим
 - б) ќилим

IV. Правопис – Литература

Размисли и одговори.

Откриј ги стилските фигури во следниве извадоци од песни и подвлечи ги зборовите во кои се јавува едначење на согласките по звучност и отстапување од едначењето:

- а) *Ридот со благи грпки лулее чекори морни...*

Во доцна пролет кон Нерези – Гане Тодоровски
(сп Ѓурчинов 1989: 54)

б) *Од дно извор Свети Климент зрачи.*

Повикува:

да се пие на охридски начин.

Така пееле трубадуриите – Славко Јаневски
(сп Силјан 2015: 260)

На празните места напиши го видот на лирската песна според мотивот и стилската фигура која се среќава во стиховите. Потоа подвлечи ги зборовите во кои има обезвучување на согласките на крајот на зборот:

а) *...од крвава болка, од робија клета,
век по век што низел од корава мисла
за радосна челад, за слободен свет...*

Тешкото – Блаже Конески
(Конески

1948: 6)
Стилска фигура:

Вид на песна: _____.

б) *Глужд на глужд. Камен врз камен,
од камен и ние обата.
Чади ноќта.
Зборот се двои од темнина.
Модар јаглен му гори во утробата.
О ти што постоиш зашто не постоиш,
небото го лулаш,
земјата ја вртиш.*

Раѓање на зборот – Ацо Шопов
(сп Силјан 2015: 271)

Вид на песна: _____.

Стилски фигури:

На празните места напиши каква рима е употребена во стиховите и која стилска фигура се среќава во нив, а потоа подвлечи ги зборовите во кои има обезвучување на согласките на крајот на зборот:

а) *Везилке, крени наведена лика,
погледај в небо во претпладне златно:
се шири таму и чудесно блика
твојата везба на синото платно.*

*За тебе нема ни вечерен запад
ти – морно око на трепатна срџна,
две бои таму и горат и капат,
две шарки твои – црвена и црна.*

Везилка – Блаже Конески
(сп Силјан 2015: 261)

Рима: _____.

Стилска фигура:

_____.

б) *Па се фатив за два кола,
за два кола, за два збора,
та си влегов во градина,
та си набраф киска цвеќе,
та си влегов в земјан ќерал...*

народна песна

Рима: _____.

Стилска фигура:

_____.

Во следниве стихови се јавуваат некои стилски фигури. На празните места напиши за

која фигура станува збор и подвлечи ги зборовите во кои правилно се употребени гласовите Г, Ѓ, К и Ќ:

а) *Лист по лист кини
лист по лист нижи*

*лист по лист, превртуј, притискај,
лист по лист милно, таговно реди...*

Тутуноберачите – Кочо Рацин
(Рацин 1987: 126)

б) *Гордо стоиш ловкенска планино
Над облаци глава си крнала,
Та под себе гордо разгледуваш
Што чудеса природата збрала...*

На Ловкен – Петар Петровиќ Његош
(сп Силјан 2015: 670)

На празните места напиши ја стилската фигура во речениците и во песната и подвлечи ги зборовите во кои правилно се употребени гласовите ЛЈ, Љ, Н и Њ:

а) *Дај им криља на мислите.*

б) *Конските нозе се назираат во полето.*

в) *Лиљана мома убава,
Лиљана ситен босилек,
Лиљана розов каранфил.
Лиљана црвен трендафил.*

Стојан и Лиљана – народна песна

Откриј ја стилската фигура во дадениве стихови и во реченицата и заокружи го зборот во кој е правилно употребен гласот Ј.

а) *А во кошот, крај малечок оган,*

*пришат скоро поткастрени вејки,
чрчорат и песна мила пеат,
низ плач пеат и низ песна плачат.*

Смртта на Смаил-ага Ченгиќ – Иван Мажураниќ
(Сп Силјан 2015: 616)

Прочитај ги внимателно стиховите и одговори на прашањата.

а) *Црна се чума зададе
там' долу Македонија,
там' долу Демир Капија.
Кој ќе се јунак изнајде,
чумата да ја пропади
од жална Македонија.*

За каков вид поезија се работи?

Како го откри тоа?

Која стилска фигура е претставена со овие стихови?

Кој правописен знак се сретнува во стиховите?

Кој глас е заменет со тој знак?

б) *...на сè ми се чини: липа некој во една стара чевла
и висат тажно две меки уши
и паѓа 'рѓа по нечие злато...*

Улица без излез – Славко Јаневски
(сп Ѓурчинов 1989: 35)

Која стилска фигура е претставена со овие стихови?

Кои правописни знаци се сретнуваат во стиховите?

Кој глас е заменет со тој знак?

Прочитај ги дадениве стихови и доврши ги речениците со она што се бара.

а) *Снага ѝ шума борова,
очи ѝ – бистри кладенци,
лице ѝ – пупка трендафил,
а коси – трева зелена.*

Партизанска пролет – Ацо Шопов
(Шопов 1976: 47)

Во овие стихови се открива стилската фигура _____. Тоа се забележува преку _____.

Од правописните знаци се употребени _____ и _____.

Знакот _____ означува _____.

Знакот _____ покажува дека _____.

б) *Фабриците свират – момчиња се губат.*

Таговна – народна песна

Во овој стих се јавува стилската фигура _____. Тоа се забележува преку _____.

Употребен е правописниот знак _____. Тој означува _____.

Учениците се особено заинтересирани и мотивирани на вака организираните часови и кај нив се буди натпреварувачкиот дух. Часовите од ваков тип се навистина динамични и успешни и овозможуваат целосна ангажираност на учениците. Покрај тоа, на наставникот му овозможуваат да добие сознанија за степенот и за квалитетот на стекнатите знаења на учениците и за тоа колку тие знаења се функционални, односно колку имаат практична примена во писменото изразување.

Заклучок

Правописот е еден од условите за добра писменост. Процесот на усвојување на правописните правила и норми започнува од почетокот на описменувањето на учениците (од прво одделение) во наставата по Македонски јазик, особено во подрачјето *Јазик* и трае за време на целото образование. Тоа ја потврдува неговата сложеност. Усвојувањето на правописот и на правописните правила ги вклучуваа и видот и слухот и говорот. Тоа е тесно поврзано и со (право)говорот на наставникот и на учениците и со степенот на совладаност на граматичките и на правописните правила.

Сведоци сме дека во последниве две децении бројот на ученици, студенти и возрасни академски образовани лица кои не го познаваат доволно македонскиот стандарден јазик (нивниот мајчин јазик) е во постојан пораст. Доказ за тоа се и реализираните истражувања во минатото и во поново време.

Во овој труд беа дадени насоки за олеснување на усвојувањето на наставните содржини од правопис во наставата по Македонски јазик во предметната настава од основното образование и во наставата по Македонски јазик и литература во средното образование. Беше нагласена улогата на наставникот по Македонски јазик, односно по Македонски јазик и литература, како клучен фактор збо формирањето на една зрела интелектуална личност. Неопходно е тој постојано да се залага учењето на граматиката да им го направи полесно на учениците, применувајќи различни методи, активности и средства. Притоа, наставникот мора да има на ум дека е нужно запознавањето со содржините од правопис да се одвива паралелно со содржините од другите програмски подрачја (*Читање, литература и лектура; Изразување и творење; Медиумска култура; Литература*). Со реализирањето на часовите по Македонски јазик и по Македонски јазик и литература со квизови и со квиз-натпревари се овозможува учениците да покажат

поголем интерес за јазикот (граматиката). На овој начин тие ќе бидат особено заинтересирани и мотивирани и кај нив ќе се буди натпреварувачкиот дух. Од вака организираните часови, голема полза ќе имаат сите чинители на воспитно-образовниот процес. Секако, ова, пред сè, се однесува на наставникот. Тој ќе добие сознанија за степенот и за квалитетот на стекнатите знаења на учениците и за нивната функционална применливост во писменото изразување.

Користена литература

Стручна литература

- Бојковска Стојка, Минова-Ѓуркова Лилјана, Пандев Димитар, Цветковски Живко, *Општа граматика на македонскиот јазик*, Скопје: „Просветно дело АД“, 2008;
- Велјановски Војо, Коцевски Бранко. *Грамматика за IV одделение*. Скопје: „Просветно дело“, 1997;
- Група автори. *Правопис на македонскиот јазик*, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2015;
- Група автори. *Правопис на македонскиот јазик*, второ издание, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, „Култура АД“, 2015;
- Ѓурчинов Милан. *Антологија на македонската поезија*, Скопје: „Мисирков“, 1989;
- Конески Блаже. *Земјата и љубовта*, Скопје: Детски дом „Елпида Караманди“, 1948;
- Конески Блаже. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*, Скопје: „Просветно дело АД“, 1982;
- Мишкоски Драган, Бачанов Петар, Велјановски Војо. *Наставата по македонски јазик во основното училиште – прирачник за наставниците IV – VIII одделение*, Скопје: „Наша книга“ 1991;
- Силјан Раде. *Светиот пат: поезија од балканските народи*, Скопје: „Матица македонска“, 2015;
- Синадиновска Олга, Стојанова Анастасија. Читанка за IV одделение, Скопје: „Просветно дело АД“, 2002;
- Солев Рацин Коста. *Поезија*, Скопје: „Наша книга“, 1987;
- Тасеска Миме. *Правописните грешки во писменото изразување кај учениците од I и II циклус од основното образование*. (Магистерски труд во ракопис). Универзитет „Св. Климент Охридски“, Педагошки факултет. Битола, 2012;
- Тасеска-Китановска Миме. „Корелација меѓу успехот на учениците и нивните правописни грешки во I и II циклус од основното образование“, *Зборник на трудови при Школата за докторски студии*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 2014;
- Тасеска-Китановска Миме. „Корелација меѓу возраста на учениците и нивните правописни грешки во I и II циклус од основното образование“, *Стуликон*, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2015;
- Тасеска-Китановска Миме (Taseska-Kitanovska Mime). „Креативни активности за изучување на правописните правила во основното образование“ (Creative Activities for Learning the Orthography Rules in the Primary Education), *Teacher: International Journal of Education*, vol. 9, Bitola: University St. Kliment Ohridski, Faculty of Education, 2015;
- Тасеска-Китановска Миме (Taseska-Kitanovska Mime). „Јазичната писменост во наставната практика“ (Linguistic Literacy in Educational Practice), *Teacher: International Journal of Education*, vol. 10, Bitola: University St. Kliment Ohridski, Faculty of Education, 2015;
- Тасеска-Китановска Миме. *Знаците за директна реч во македонскиот јазик* (Дипломска

- работа во ракопис). Универзитет „Св. Климент Охридски“, Педагошки факултет. Битола, 2017;
- Тасеска-Китановска Миме. „За новото издание на правописот на македонскиот јазик“, *Деветти научен собир на млади македонисти – Конференција во чест на проф. д-р Лилјана Минова-Ѓуркова*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2018;
- Тасеска-Китановска Миме. *Правописот на македонскиот јазик во наставната практика* (Докторска дисертација во ракопис). Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 2019;
- Тасеска-Китановска Миме. „Знаците за директен говор во уметничколитературниот стил (современата литература за деца)“, *Десетти научен собир на млади македонисти – Конференција во чест на проф. д-р Лилјана Минова-Ѓуркова*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2020;
- Шопов Ацо. *Одбрани дела: Поезија*, Скопје: „Мисла“, 1976.

Наставни програми

- Наставна програма по македонски јазик за I одделение во деветогидишното основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2007;
- Наставна програма по македонски јазик за II одделение во деветогидишното основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2007;
- Наставна програма по македонски јазик за III одделение во деветогидишното основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2007;
- Наставна програма по македонски јазик за IV одделение во деветогидишното основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2007;
- Наставна програма по македонски јазик за V одделение во деветогидишното основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2007;
- Наставна програма по македонски јазик за VI одделение во деветогидишното основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2007;
- Наставна програма по македонски јазик за VII одделение во основното деветогидишно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2007;
- Наставна програма по македонски јазик за VIII одделение во основното деветогидишно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2008;
- Наставна програма по македонски јазик за IX одделение во деветогидишното основно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2008;
- Наставна програма по македонски јазик и литература за I година за реформираното гимназиско образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2001;
- Наставна програма по македонски јазик и литература за I година за средното стручно образование*. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2005;

Наставна програма по македонски јазик и литература за I година за средните уметнички училишта. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2001;

Наставна програма по македонски јазик и литература за II година за реформираното гимназиско образование. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2002;

Наставна програма по македонски јазик и литература за II година за средното стручно образование. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2006;

Наставна програма по македонски јазик и литература за II година за средните уметнички училишта. Скопје: Министерство за образование и наука - Биро за развој на образованието, 2001;

Наставна програма по македонски јазик и литература за III година за реформираното гимназиско образование. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2002;

Наставна програма по македонски јазик и литература за III година за средното стручно образование. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2007;

Наставна програма по македонски јазик и литература за III година за средните уметнички училишта. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2002;

Наставна програма за македонски јазик и литература за IV година за реформираното гимназиско образование. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2002;

Наставна програма за македонски јазик и литература за IV година за средното стручно образование. Скопје: Министерство за образование и наука – Биро за развој на образованието, 2007;

Наставна програма по македонски јазик и литература за IV година за средните уметнички училишта. Скопје: Министерство за образование и наука - Биро за развој на образованието, 2003.

THE IMPORTANCE OF ORTHOGRAPHY IN TEACHING MACEDONIAN IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL

Abstract: This year is important for two dates: 95 years since Krste Petkov Misirkov's death and 100 years since Blaze Koneski's birth. Misirkov and Koneski are two exceptional figures in the Macedonian culture, intellectuals and founders of the modern Macedonian language and orthography. They live and act in different time periods and leave invaluable cultural assets for future generations and the Macedonian people.

Misirkov's important scientific book, *On the Macedonian Affairs*, stresses the need for Macedonian language codification and provides directions for the language and its orthography (the phonetic principle and the dialectal basis of the standard language). Blaze Koneski continues and completes Misirkov's mission. He codifies the modern Macedonian language and promotes Macedonian scientific activity. He is a: linguist, poet, writer, poetry translator, essayist, literary historian, professor, academic. His activity originates from the past, exists in the presence and merges with the future. He leaves behind a legacy of numerous invaluable works which live on with the Macedonian people and Macedonian studies as a scientific discipline. He has entrusted the generations to follow with the task of taking care of the language because a people cannot exist without their language.

In view of the fact that in the last two decades the Macedonian language has not gained enough attention and hasn't been attributed great importance, it is necessary to write and publish papers and books about it. For years now we have been witnesses to an ever increasing number of pupils, students and adult academically educated persons who don't have sufficient knowledge of the Macedonian standard language (their own mother tongue). This paper provides directions for facilitating the study of orthography in the classes on Macedonian in primary school and in the classes on Macedonian Language and Literature in secondary school. It focuses on the use of creative activities for strengthening the knowledge of language (orthography) parallel to studying other program

areas (*Reading, Literature and Books; Expression and Writing; Medium Culture; Literature*). This approach allows students to develop greater interest in the language (grammar). At the same time, this helps the teacher to obtain information about the level and quality of students' knowledge and its functional use in written expression.

Keywords: Koneski, Macedonian language, orthography, orthography teaching contents, teaching.

Лидија Павловска,
Марија Пискачева
ОУ „Коле Канински“ – Битола
РС Македонија

МОЖНОСТИ ЗА КОРЕЛАЦИЈА МЕЃУ НАСТАВНИТЕ ПРЕДМЕТИ И МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Апстракт: Во нашиот образовен систем, во рамките на основното образование, постојат многу можности за корелацијата меѓу наставниот предмет Македонски јазик и другите наставни предмети. Многу е важна правилната интеграција на наставните цели, содржини, методи, форми, техники и стратегии во самиот процес на планирање и реализација на наставните програми.

Во овој труд посебен акцент ќе ставиме на поезијата на нашиот истакнат поет и филолог Блаже Конески, која зазема важно место при реализирањето на наставните програми по Македонски јазик во предметна настава во основните училишта.

Посебна важност ќе ставиме на корелацијата на поезијата на Конески во одделенска и предметна настава преку наставниот предмет Македонски јазик. Преку еден приказ ќе ја пренесеме идејата како да им ја доближиме поезијата на Конески на учениците од помалите одделенија во одделенска настава.

Клучни зборови: корелација, наставни предмети, македонски јазик, поезија, одделенска настава.

Вовед

Блаже Конески е втемелувач и еден од кодификаторите на современиот македонски литературен јазик – виден книжевен, културен и јавен работник: академик, поет, прозаист, есеист, литературен историчар, филолог и лингвист, преведувач и професор. Секој обид да се направи макар и куса ретроспектива на неговите дела и заслуги за македонскиот јазик, литература и култура е невозможен.

Блаже Конески е најграндиозната наша фигура во времето на слободен живот во Македонија. Тој е личноста која се *нурна* најдлабоко во македонското минато и се извиши највисоко кон македонската иднина. Со него станавме препознатливи во светот. Во исклучителни времиња за еден народ се раѓаат и исклучителни личности. А има ли позначаен период за македонскиот народ од периодот во кој тој ја извојува својата слобода?

Една од тезите е дека поезијата за деца на Конески е иста со целата книжевност, па така не е потребна посебна теорија. Поезијата за деца на Блаже Конески е сосема самостојна и не е во врска со другата книжевност, па затоа е потребна и посебна, независна теорија. Но, тоа би значело дека би се соочила со некои темелни литературно-теориски претпоставки, како што е на пример таа дека поезијата е уметност којашто се изразува со јазикот, а не со тон или со боја.

Поезијата на Конески е еден вид синтеза на првите две крајности, според која детската литература не е сосема иста со другата, но и дека не е толку различна од онаа за возрасните за да се создава нејзина теорија како самостојна наука, кој ги почитува посебностите на предметот и истовремено ја поставува неговата вклученост во општата книжевност. Согласнојќи се сосема со оваа теза, ние овде ќе ги разгледуваме литературно-теоретските прашања во и за поезијата за деца, во рамките на општите теориски размисли, но притоа, секогаш ќе настојваме да ги издвоиме посебностите што ѝ даваат легитимитет на оваа поезија како посебен жанр кој, како што веќе погоре

нагласивме, игра значајна улога во естетичка и културолошка смисла, како дел од општата култура во којашто постои и се развива.

Корелацијата на поезијата на Конески во одделенска и предметна настава преку наставниот предмет Македонски јазик

Посебна важност ќе ставиме на корелацијата на поезијата на Конески во одделенска и предметна настава, преку наставниот предмет Македонски јазик. Преку еден приказ ќе ја пренесеме идејата како да им ја доближиме поезијата на Конески на учениците од помалите одделенија во одделенска настава.

Неговото творештво, научно и поетско, неговата педагошка, културна и национална мисија што ги остварија неговата дарба, знаење и умеење, го претставуваат она високо и возвишено, епохално богатство на македонскиот народ и на оваа наша македонска земја што ќе ги исполнува со љубов, љубопитство и постојан интерес идните поколенија на научници, поети и љубители на вистината и на убавината.

„Игра со дете“ е една од најхрабрите, најсовремени и најсугестивни македонски уметнички песни.

Песната е родена во оние неизбежни и повремени интермедии на духот. Смеслата е во неопходната потреба за растоварување на духот, во неодложниот излет на долго запретаните мисли, во храброто покажување на она што најчесто тврдо се потиснува, што лежи длабоко скриено во човекот како негова најинтимна важна супстанција и кое за ништо на светот на никого не би му се поверило, за она што секој од нас го крие во себе, за „детето во нас“.

Во песната „Игра со дете“ поетот ја прецизира својата игра. Имено, таа е *шалава доста*. Го препознава соиграчот дете (*се смеешкаш лукаво*) и се идентификува себеси во мигот (*сега веднаш*). „Непознат“ играч се вклучува во играта: *некој тихо тропа*. Играта има свој редослед (*влезе внатре*) во просторот (*каде*) и времето (*дента, взори*) и во спознавањето на деталите на играта: *веднаш појасно ги гледам*, со сите елементи на радост што ги носи детето во животот како игра (*толку каков беше гласот / на она слатко гугање*), на резигнација што ја има возрасниот во себе (*Ништо. / Така.*), на моменталната состојба на детето во играта (*се смееш сунливо*), на отсликот на детаљот од играта: „Ти го криеш лукавото палче / *полно скокот, полно итрини: / оно знае – каква радост тогаш!* – / од скинато чорапче да сирне / како глувче“. Играта има своја кулминација во елементарното кај луѓето: *Игро проста до животинско* и на основното човекова култура (*Зашто – дете, тоа звучи гордо!*) и на родителското чувство во односот родител – дете (*не лути се што те стискам толку!*) и во метафората на играта: „Кај е она спокојство на лавот / што го шараат од решетки сенки / но тој има *толку широк усмев, / мудро смирен поглед*“.

Проследена како јазичен процес од аспект на адвербијализацијата, јазичната игра во оваа песна на семантички план се одвива меѓу прилозите *доста* наспроти *толку*, но со промена на значењето: *доста* го зема врз себе значењето на *толку*, а *толку* го зема значењето на *доста*.

Така, еден од принципите на играта е слободата на зборовите да преземаат други значења, а друг – процесуалноста во која се одвиваат отсликаните настани во играта. Оттука, во јазичната игра како очудувачки одраз на секојдневност не ни е важен резултатот, туку продолжувањето на играта на животот.

На часот по Македонски јазик ја обработувавме песната „Игра со дете“. Часот започна со игра. Учениците од трето одделение ја играа познатата македонска традиционална песна „Чук, чук Стојанче“. Потоа учениците од деветто одделение им ја презентираа на учениците од трето одделение биографијата на Блаже Конески и

интерпретативно ја читаа неговата песна „Игра со дете“. Учениците од деветто одделение им ги објаснуваа непознатите зборови на помалите ученици: шалава, лукаво, плашт, расипник, усмев, бобенце... Наставниците ги прашуваа учениците за тоа кои игри им се омилене, што прават во слободно време со родителите, зошто родителите се најдобри пријатели, дали се лутат кога губат во некои игри итн.

Во главниот дел од часот учениците беа поделени во групи. Имаа задача да ја анализираат песната. Поголемите ученици пишуваа поетски слики, а помалите ученици ги илустрираа поетските слики, за секоја строфа сликаа цртеж. Потоа помалите и поголемите ученици имаа заедничка задача. Од учениците се бараше да пронајдат во песната зборови кои се повторуваат на почеток на стихот и зборови кои се повторуваат на крајот на стихот. Така тие ги пронагаа стилските фигури анафора и епифора. Понатаму, учениците од трето одделение ги бараа придавките во песната заедно со учениците од деветто одделение. На тој начин тие ја открија и стилската фигура епитет. Трета задача беше да ги откријат зборовите во песната кои упатуваа на некакви звуци (аудитивни елементи) и зборовите кои упатуваат на некакви слики во песните (визуелни елементи). Потоа, учениците заедно ја открија темата на песната и ја напишаа пораката. Така беше извршена целосна анализа на песната.

Во завршниот дел учениците имаа за задача да напишат акростих за песната, а потоа тие ги читаа песните (И Г Р А С О Д Е Т Е).

Заклучок

Децата се оние што го носат потенцијалот на човековата иднина, онаа иднина што ја посакуваме, на која се надеваме, но која, исто така, не можеме докрај да ја предвидиме или да ја насочиме, а уште помалку да ја контролираме. Преку читањето на поезијата на учениците од почетните одделенија им се отвораат нови можности и видови за да можат тие, а и учениците од повисоките одделенија од основните училишта да се уверат во сестраната насоченост на нејзиниот креативен дух. Надлежните институции треба да ја увидат потребата од прогласување на дел од творештвото на овој наш неповторлив книжевен и јазичен родоначалник за задолжителна лектира во основните училишта.

Користена литература

- Андоновски, В. (2011). Обдукција/абдукција на теоријата, Том I: Жива семиотика. Скопје: Галикул.
- Вангелов, А. (1981). Литературни студии. Скопје: Мисла.
- Ивановиќ, Р. (1988). Поезијата на Блаже Конески. Скопје: Македонска ревија.
- Конески, Б. (2011a). Поезија. Кн. 1. Приредил: Милан Ѓурчинов. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Конески, Б. (2011b). Поезија. Кн. 2. Приредил: Милан Ѓурчинов. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Конески, Б. (1987). Ликови и теми. Скопје: Македонска книга.
- Митрев, Д. (2002). Оглед кон поезијата на Блаже Конески. Во: Студии и огледи за Конески. Скопје: Фондација за македонски јазик „Небрегово“.
- Мицковиќ, С. (2002). Некои посебности и постојаности во поезијата на Блаже Конески. Во: Студии и огледи за Конески. Скопје: Фондација за македонски јазик „Небрегово“.
- Младеноски, Р. (2004). Синтеза на фолклорното и современото во циклусот „Марко Крале“ од Блаже Конески. Современост, 52 (1), 64-76.
- Младеноски, Р. (2011). Поетскиот палимпсест на Блаже Конески. Зборник на трудови

од меѓународниот научен собир „Развојот на македонската литература“, 1, 409-424. Скопје: Институт за македонска литература.

Младеноски, Р. (2012). Рациновиот дух во стиховите на Блаже Конески. Зборник на трудови од XXXVIII Научна конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, 1, 89-100. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Младеноски, Р. (2020). Хипотекстот во поезијата на Блаже Конески. Зборник на трудови „ФИЛКО“ од Петтата меѓународна научна конференција „Филологија, Култура и образование“, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип.

ESTABLISHING CORRELATION BETWEEN THE MACEDONIAN LANGUAGE AS A SUBJECT AND THE OTHER SUBJECTS IN PRIMARY EDUCATION

Abstract: In our education system, particularly in primary education, there are many opportunities for establishing a correlation between the Macedonian language as a subject and the rest of the subjects in the curriculum. It is of a paramount importance to incorporate the goals, contents, methods, forms, techniques and strategies in the process of planning and realising the curriculum.

This paper puts a special emphasis on the poetry written by our distinguished poet and philologist, Blazhe Koneski, as his poetry plays a major role in teaching the Macedonian language in primary education.

A special focus is placed on the correlation between Koneski's poetry and teaching the Macedonian language in the lower grades (class teaching) as well as in the higher grades of primary education (subject teaching). The paper also attempts to illustrate how Koneski's poetry could be brought closer to very young students from the lower grades.

Keywords: correlation, subjects, Macedonian language, poetry,

Виолета Китановска
Битола
РС Македонија

ПЕДАГОШКОТО ВЛИЈАНИЕ ВО ПОЕЗИЈАТА НА КОНЕСКИ

Апстракт: Овој труд разработува проблематика што се однесува на еден мал сегмент од обемното дело на Блаже Конески, како неисцрпен извор на бројни истражувања, проучувања, дискусии. Всушност, станува збор за согледување на педагошкиот моментум во поезијата на Конески, односно воспитното и образовното влијание што таа го има во процесот на едукација.

Следејќи ги основните пориви на авторот во поезијата што значи со својата автохтоност и непосредност и анализирајќи ја длабочината на секој изречен стих, ги разоткриваме најсуптилните поетски аспекти, преточени во пораки за родољубивост, издржливост, оптимизам, доследност, хуманизам, мирољубие. Токму тука ги препознаваме педагошките елементи на оваа поезија, кои имаат силно влијание врз воспитанието и образованието на една личност, односно врз нејзиното едукативно и културно издигнување.

Клучни зборови: Педагошко влијание, родољубие, оптимизам, хуманизам, чувство за убаво

Поезија на вековното битисување на македонскиот народ

Големината на еден научник, на еден автор, на еден уметник е импликација на длабочината на делото што го оставил зад себе, на семето што го засеал во родната нива и на плодовите од таа нива, со кои ќе се хранат поколенијата што доаѓаат. Антологиското дело на Конески укажува на неминовноста од научно втемелување на мајчиниот јазик, како најзначаен мост меѓу минатото и сегашноста, но и литерарно издигнување на нераскинливите врски меѓу книжевната традицијата и современите книжевни текови. Воден од чувството на континуитет, тој ги поставува, не само основните рамки или основните темели, туку и носечките столбови на една импозантна градба, научно заснована, литературна и културна.

Неговата плодна научно-истражувачка и творечка активност води кон препознавање на насушната потребата од кодифицирање македонскиот литературен јазик, зашто јазикот, како што самиот милуваше да каже, е единствената „целокупна татковина“ на македонскиот народ, а зборувајќи, пишувајќи и создавајќи на мајчиниот јазик, тој полека, но сигурно се доближуваше до поимот „идеална татковина“. Токму заради тоа, неговите творечки креации изобилуваат со специфичен сензибилитет, препознатлив само за него, со суптилна едноставност и неповторливост, носејќи го во себе призивот на судбински предодредената историја на македонскиот народ, вклучително и сите маки и патила, сите борби, порази и победи, но и сите стоички издржани премрежја.

Во оваа смисла, како и целокупниот творечки опус на Конески, така и неговата поезија дише со духот на македонското опстојување низ вековите, потенцирајќи ги онеправданоста, омаловажувањето и потчинетоста, бунтовноста, непокорот и саможивноста на македонскиот народ. Ништо не може да изроди поубави и повпечатливи стихови од љубовта кон сопствениот род, од допирот со мудроста на народниот творец, од восклицот пред едно далечно, а толку блиско минато. Таа поезија, оплеменета со лирските ноти на една сочувствителна поетска душа, прераснува во вистинска рапсодија на чии крила лебдат мирољубиви и хуманистички пораки.

Неспорен е фактот за вонвременската димензија на таа поезија, зашто таа е одглас на вековното битосување на македонското парче земја, на борбата за опстанок и преживувањето среде балканските ветрометини. Во исто време, таа е поезија на тврдокорноста, родољубивоста, слободољубивоста и себедоказувањето, на лиризмот и

на најсуптилните поетски одгласи, но и поезија на хуманизмот и прифаќањето и почитувањето на општочовечките вредности. Токму во ваквата вдахновеност на искрените изблици на Конески, преточени во стихови, ги наоѓаме оние суштински елементи кои несомнено имаат силно влијание врз секој што ја чита, ја проучува или се запознава со неговата поезија. Особено кога станува збор за млада личност, којашто се изградува низ континуиран процес на едукација, вградувајќи ги во себе сите позитивни национални и општохуманистички придобивки.

Педагошки елементи во поезијата на Конески

Кога се зборува за педагошкото влијание што го има поезијата на Конески, мора, пред сè, да се земе предвид нејзината необична обичност како во уникатната градба на едноставниот израз така и во структурата на неповторливиот поетски запис, односно на песната. Потпирајќи се на синтагмата „проста и строга“, неговата поезија вдахнува нова димензија, нов специфичен сензибилитет на метафорски поставената ирационална поетска содржина. Тоа, во најголема мера, произлегува од големата самокритичност на поетот, и секако, од неговата строгост и рационална контрола врз сопствениот израз, од тенденцијата за перманентно усовршување како облик на созревање. Оттаму, неговата едноставност не значи симплификација. Таа е плод на континуиран процес на себеспознавање преку афирмација на самобитноста на сопствената поезија. Затоа, едноставноста кај Конески е толку сложена, но јасна, а сложеноста пак – крајно едноставна.

Секако, педагошките влијанија на оваа поезија треба да ги согледуваме од аспект на тематскиот и идејниот контекст на искажаните стихови. Според Ѓурчинов (1991: 112), во целокупното поетско творештво на Конески, главно преовладуваат две основни тематско-идејни струи: лирско-интимистичка и епско-лирска, односно историско-национална. Првата, лирско-интимистичката струја, го опфаќа оној дел од поетиката на Конески во којшто најнежните и најинтимните љубовни призвучи се испреплетуваат во еден кулминативен лирски израз на восхит и копнеж, на спокој и немир, на тага и среќа или несреќа. Во втората паралела влегуваат песните во коишто поетот од Небрегово го поставува лирското во епски амбиент, апострофирајќи го историското минато на сопствениот народ, преку избликот на национално-патриотските чувства, преку очајничкиот крик над судбинската предодреденост, преку непокорот, тврдокорноста и опстојувањето.

Мотивациските елементи во овие два паралелни тека, што честопати како „црвена и црна“ нишка се испреплетуваат еден со друг, алудираат на едукативните и педагошките придобивки од ненаметливиот поетски збор на Конески. Тука, несомнено, значајно место заземаат токму оние елементи што влијаат врз појавата и развојот на одделни сегменти од личноста на поединецот, придонесуваат во процесот на стекнување на знаења, умеења и навика, развој на способности и умеења, изградување на ставови, формирање на научен поглед на светот, изградување на свест за себе, во контекст на потесното и поширокото окружување. Во оваа смисла, голема е улогата на поезијата на Конески врз развојот на когнитивното и афективното подрачје на личноста, пред сè, преку стекнувањето научно потврдени вистини, формирањето на морални вредности и развојот на естетски доживувања.

Од поезијата на Конески има, навистина, многу да се научи. Ставајќи ги отисоците на лирското и интимното доживување врз автентичните национално-историски и патриотски мотиви, поетот со нескромно талент продуцира стихови на една длабока внатрешна сензибилност, творечка разбрануваност и мисловна интроспективност. Овие мотивациски текови се карактеристични за раната фаза од поетското творештво на

Конески, пред сè, заради непосредниот амбиентален контакт со Втората светска војна и со општонародниот градителски занес и колективистичкиот ентузијазам во годините по Војната. Стиховите настанати на тој начин, водени од динамичноста на мислата, го откриваат недопрениот свет на лирскиот творец како сугестивен показател на жестоката внатрешна борба да се биде свој на своето, да се тагува за изгубеното, да се пркоси на современото, а да се остане верен кон духот на некогашното. Тие стихови, всушност, не ја опеваат историјата. Тие се одглас на внатрешно прекршување кај поетот, на внатрешно доживување на историските настани. Затоа, од нив зрачи родољубивост, патриотизам, достоинство и непоколебливост да се истрае во тешките времиња.

Изградувањето љубов и почит кон сопствената земја и сопствениот народ, кон неговото минато и културните и историските придобивки стекнати низ вековите, е една од основните задачи на педагошките науки. А поетските изблици на Конески, инспирирани од трагичното минато на сопствениот народ ја имаат токму улогата да поттикнуваат и развиваат чувство на патриотизам, на родољубие и слободољубие, почит кон сопствениот народ, кон традицијата, кон сопствениот идентитет и интегритет. Огромен е емотивниот набој на поетот во песната *Тешкото* (*зурли штом диво ќе писнат, штом тапан ќе грмне со подземен екот*) зашто во симболиката на *тешкото* оро е претставена тешката животна врвица на македонскиот народ, окован од „*прангите свекот*“ (*Тешкото, Собрана лирика, 2003*). Особено инспиративна за секој што ја чита или проучува оваа антологиска песна за македонското опстојување е „*исконската сила*“ што извира од неа во оној момент кога народот ќе „*поведе бујно, бунтовничко оро*“ за да се избави од „*вековното ропство*“. И има ли подобар учител што ќе нè научи на патриотизам од силните стихови, од поетовиот восклик да се остане доследен на исконското, да се изигра тоа „*тешко и бескрајно оро*“ каде „*син оди по татка, по деда си – внук*“, како симболичен приказ на вековното опстојување, длабоко вкоренето во македонските гени.

Кај Конески постои едно продуховено нурнување во историските длабочини за да проникне во најцврстото јадро на националната самобитност и да го изнесе на површина доказот – неуништливоста на неговиот род..., неуништливоста исткаена од вредните раце на македонската везилка, од *двете нишки, црвена и црна*. Везилката е синоним на тивкото и ненаметливо егзистирање на македонскиот народ среде црнилото на *темницата што истрека* и *буди морничави таги*, но и на пркосот, на достоинството, на упорноста, на *копнежот светол и стрвен*, на слободарската *вкрвавена зора* (*Везилка Везилка:1961*). Ете тука, преку едноставниот израз на *простата и строга македонска песна* ја доловуваме родољубивата порака на поетот да се остане доследен на националните корени, како највисока морална вредност и придобивка на личноста од педагошки аспект.

Уште еден допир со родољубивите елементи во поезијата на Конески, како поттик за изградување и развој на чувство на патриотизам кај личноста, потоа љубов и посветеност кон татковината, среќаваме низ лирско-романтичните стихови на поемата со симболичен наслов „*Ракување*“. Духот на минатото и духот на патриотското, низ жива и реалистична проекција прострујуваат низ поемата, задојувајќи го читателот не со напишаниот збор или стих туку со продуховеноста на полнокрвната изразност. *Треба да сме триж силни по дух/ деца на мало потиснато племе/ во бурава на светот/ на татковината – што прави смисла/ први слободен облик да ѝ даваме/ на поезија творци/ први од срцава што ја извираме* (*Ракување, Песни, 1953*). Токму затоа го доживуваме Конески како голем родољубец, извонредна личност со отворено срце и душа и за сопствениот народ и за сопствената татковина.

Силни се непосредните средби на поетот со познатите историски личности, со Жинзифов, со Прличев, со Карпош, па со митските јунаци Крале Марко, Болен Дојчин.

Преку лирскиот контакт со овие личности, Конески доловува амбиент на високо поставени морални вредности, па преку педагошката димензија на сопствената поезија, нè учи не само на патриотизам и почитување на традицијата туку и на упорност и доследност, и секако, зачувување на достоинството, лично и национално. *О другари, зар од нас секој/ в немир ликот не го будел/ на оние низ мразни векој/ што носеле на подвиг удел (Средба со Жинзифов, Песни: 1953)*. Впрочем, она што ги прави тие средби возвишени е интроспективниот пробив во минатото и испреплетувањето на митското со современото, на начин што ја апострофира тешката судбина на нашата родина. И оттука, повторно како порака произлегува ставот да се истрае во *времињата мачни*, да се зачува достоинството како показател на непокорот и тврдокорноста на намачениот народ во борбата за опстанок и за преживување. Тука Конески, со особена умешност, преку силата на историските јунаци, ја доловува сликата за истрајноста и непоколебливоста на народот, укажувајќи како треба да се сака и да се цени татковината. Всушност, низ овие вредносни квалификации се насетува неговиот стремеж и копнеж за национално ослободување како највисоко национално достигнување.

Конески, преку циклусот „Стерна“ од 1961 година, испраќа јасни и недвосмислени хуманистички пораки, во педагошка смисла на зборот. Прикажувајќи ја борбата на митскиот јунак Крале Марко со незаузданата водена стихија, според Ѓурчинов, поетот со нескротлив набој, ја претвора народната легенда, на метафоричен начин, во *отворена сцена, всреде која ќе се одигра драмата на современиот човек, исправен пред необјаснивите закани на стихијата и злото* (1991: 118). Укажувајќи, преку акцијата на митскиот јунак, како кај личноста да се развива храброста, како да се изградува чувството за хуманизам, како да се формираат позитивни ставови за општочовечко добро, Конески најпрво ги преточува колективните, митски елементи, во индивидуална опасност и закана за потоа повторно да ги вообличи во современа, општа и универзална борба на човекот против злото од каков било вид. *Ја затнав стерната со бубак/ со партали/ со песочиште, со чакалиште/ со камења, со карпи/ што ги натрупав на дувлото/ да крепат* (Стерна, Везилка: 1961). Егзистенцијалната потреба на човекот да се бори преку стиховите на „Стерна“, добива нова димензија, димензија на борба со имагинарното, со непобедливото. Во таа борба краткотрајниот успех се затскрива зад сомнежот и стравот од неуспех. Сепак, надежта дека ќе успее и ќе победи во непознатата борба за себенадминување, е иницијација на поетовиот стремеж кон слобода, успех и просперитет.

Во меѓупросторот на патриотското и интимното, од перото на Конески се раѓаат стихови што ја глорифицираат љубовта и наклонетоста на поетот кон природата, кон надворешниот свет, кон пејзажните убавини на неговата родина. Токму ваквите стихови имаат значаен педагошко влијание врз развојот на личноста. Тоа се среќава со оваа поезија. Лиризам од највисок степен, изблик на интонирани емотивни реакции, снажно и единствено доживување на импресивниот момент – тоа се карактеристичните елементи на поезијата органски поврзана со најобични природни феномени, а толку суптилно, дури и афектно доловени. Во тие стихови има далекусежен рефлекс на потсвеста, копнеж по неоствареното, усвитено жариште на емотивниот набој. *Еве на врвот се искачив. Сам./ Тука не ме следи око ничие./ И што? Јас во себе пак го шепотам/ жалосниот сон на своето величие* (Врв, Везилка: 1961). Овие лирски изливи, како одблесок на тајниот шепот во долгите ноќни дијалози се патоказ за тоа како треба да се сака, да се љуби татковината, да се почувствува секој нејзин трепет, да се оплемени секој агол, секое катче, да се дише со нејзиниот здив. Таков е Конески – едноставен, а толку суштествен. Таква е и неговата песна – „проста“, но бескрајно силна.

Уметничкиот карактер на поезијата воопшто, а особено на една ваква поезија што плени со својата вдахновеност и сензибилност, секако, има свое влијание врз развојот на

естетската страна на личноста. Естетското воспитание и образование не значи само согледување, препознавање, откривање и сфаќање на убавото, на уметничкото. Тоа подразбира и момент во кој се доживува естетската вредност на убавото, што во крајна линија, доведува до развој на чувство за естетика и чувство за убаво, како и формирање свест за создавање на убаво во животот и уметноста. Иако најчесто се говори дека поетот е поет заради лирскиот врток во срцето, за Конески слободно може да се каже дека е поет со врток и во срцето и во главата; кај него рационалноста и вонредниот интелект се движечка сила на творечката акција. Така, според Митрев, неговата поезија станува „показател за меѓусебното оплодување на емотивното и мисловното во лириката“ (1981: 384), доловувајќи го флуидниот ритам на убавото преку хармоничен спектар на извонредни метафори. А убавото кај Конески е во едноставноста на чувствената побуда, во чистата и концизна форма, во рефлексивноста на емотивниот набој како основна тежинска линија на неговиот изворен лиризам. Затоа, неговата поезија е синоним за убавото, толку длабока, а сепак јасна. Убавото раѓа убаво, па така и поезијата на Конески, при секоја средба со неа, има моќ да поттикне развој на чувство за убаво и чувство за естетика како едни од вредносните карактеристики од развојот на личноста.

Најчесто, лирското и интимното кај Конески се непосреден творечки запис на вистински настан, на своевидна лична драма, на човечки нагон што се излева од внатрешноста на поетот. Мистичноста на таквиот изблик како синоним на еднозначна метафора, значи со исконска мудрост во изразот и рационалност во чувствениот штимунг. На ваков начин се преточуваат прекрасни лирски минијатури, богатство на идеи, економичност на изразни средства. И повторно сè е јасно, недвосмислено, полно и убаво. А во напливот на емоционалната возбуда се открива смислата на постоењето, низ метафората на животната минливост. *Има еден слој врз душата:/ со нокти би го гребел,/ со еге би го стругал,/ би го стружел со ноже како личај на карпа./ И да се случи/ дури со волк да се здавам,/ да го преколам,/ и да сум здивен сосем-/ пак таа скарма!/ Планино, рамна рудино,/ планино со два огромни колка,/ ништо не лекува,/ само нè слекува/ до основната болка!* (Планина, Сеизмограф: 1989). И не се потребни дополнителни восклицанија, ниту притаени воздишки зашто искрените лирски импулси зрачат со широко препознатлива универзалност на искажаните искуства и состојби. Автентичните и инвентивни осмислувања во лириката на Конески пренесени непосредно, кротко, префинето, имплицираат едноставни реалистично-психолошки модели кои настојуваат да воспостават хармоничен баланс меѓу емоционалните и интелектуалните пориви на поетот. А раѓањето на песната, цврсто организирана во кохерентен сублимат на оригинална идеја и метафоричен исказ, самиот Конески го доживува не како нејзино создавање туку како нејзино „откривање“. Ваквата чудесна скромност среде изливот на творечки набој ја манифестира во извонредната поетска минијатура „Песните“: *Неук си мислев:/ на тие така/ случајно се јавуваат./ А сега назад погледнувам,/ гледам-/ на тие ме обврзуваат!* (Песните, Везилка: 1961).

Поезијата на Блаже Конески, појавувајќи се во еден исклучително значаен период од македонското национално минато, длабоко навлезе во дамарите на македонската историја. Носејќи го во себе концептот на „модерна едноставност“ и богат мисловен наплив, оваа поезија претставува жива материја која никогаш нема да изгуби од својата актуелност. Сплетот на историското, митското и легендарното со лирското и емоционалното пред оваа поезија поставува нова парадигма и како што Ѓурчинов го цитира самиот Конески, пред неа отвора „некоја друга сила што го обезбедува нејзиното трајно присуство во животот на човештвото“ (1991: 220), потврдувајќи ја, притоа, незапирливоста на историскиот континуитет.

Влијанието што го има поезијата на Конески во педагошка смисла е повеќекратно и повеќезначно. Тоа се огледа, главно, во можностите за имплементација на нејзините

придобивки врз развојот на когнитивниот и конативниот аспект на личноста која ја проучува таа поезија. Длабоката автентичност, историската заснованост, емоционалната вдахновеност и уметничката експресија на изразот, го прават поетскиот збор на Конески моќен чинител во процесот на стекнување знаења, умеења и навики, во развојот на способностите, во поттикнувањето на интересите, во развојот на естетските чувства, во поттикнувањето и развојот на моралните вредности на личноста, во формирањето на научен поглед на светот и во формирањето на свест за себе во контекст на потесното и поширокото опкружување.

Користена литература

- Вангелов, А. (1983). *Решето: Поимот изневера кај Блаже Конески*, Скопје: Наша книга.
- Друговац, М. (1991). *Час по лектура: Блаже Конески: Песни и Лозје*, Скопје: Матица Македонска.
- Ѓурчинов, М. (1983). *Современа македонска книжевност*, Скопје: Мисла.
- Ѓурчинов, М. (1991), *Пред прагот на иднината: Поезијата на Блаже Конески*, Скопје: Македонска книга.
- Конески, Б. (1966). Стерна, Скопје: Мисла.
- Конески, Б. (1987). *Грамматика на македонскиот литературен јазик*, Скопје: Култура.
- Конески, Б. (2003). Собрана лирика, Скопје: Табернакул.
- Конески, Б. (2007). *Поезија*, Скопје.
- Култура. Македонската книжевност во книжевната критика, Уметничко творештво, (1973). Скопје: Мисла.
- Македонска академија на науките и уметностите, (2002). *Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи): меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески*, Скопје: МАНУ.
- Митрев, Д. (1981). *Чин и дело: Оглед кон поезијата на Блаже Конески*, Скопје: Мисла.
- Пандов, Д. (2019). *Окружението на Конески*, Скопје: Фондација Небрегово.
- Блаже Конески – живот и поетско творештво. Преземено од [https://makedonskijazik.mk/2012/01%DO%B1%DO%BB%DO%BO%DO%B6%DO%B5%DO\\$BA%DO%BE%DO%BD%DO%B5%D1%81%DO%BA%DO%B8%.html](https://makedonskijazik.mk/2012/01%DO%B1%DO%BB%DO%BO%DO%B6%DO%B5%DO$BA%DO%BE%DO%BD%DO%B5%D1%81%DO%BA%DO%B8%.html)
- Посланието на Блаже Конески до Македонците. Преземено од <https://plusinfo.mk/poslanieto-na-blazhe-koneski-do-makedoncite/manu.edu.mk>

THE PEDAGOGICAL IMPACT OF KONESKI'S POETRY

Abstract: This paper elaborates a specific issue dedicated to a small segment of Blaze Koneski's complex work, which is an inexhaustible source for many researches, studies and discussions. In fact, the main purpose is catching sight of the pedagogical momentum of Koneski's poetry, or its educational impact on the learning process.

Following the author's main impulses and analyzing the depth of each verse we could uncover the most delicate poetic aspects, sublimated as errands for patriotism, endurance, optimism, loyalty, humanism and peacefulness. Here, we should recognize the pedagogical elements of this poetry and their influence on the educational and cultural enhancement of the person.

Keywords: pedagogical impact, patriotism, optimism, humanism, aesthetics.

Светлана Јакимовска
Филолошки факултет
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
РС Македонија

ПОЖИВОТОТ НА КОНЕСКИ

Апстракт: Валтер Бенјамин го воведува терминот *поживот* во традицијата со цел да го објасни значењето на преводот за литературното дело. Имајќи го в преграб поетскиот опус на Конески, неминовно се прашуваме дали и колку го овозможуваме неговиот поживот или, подобро речено, неговиот живот надвор од нашата татковина зашто поезијата на Конески е и македонска, но и општочовечка. Него го мачат и историјата и иднината, и животот и смртта, и обврските во сегашноста и оние насочени кон вечноста.

Предмет на овој труд е препевот на поезијата на Конески на англиски јазик. Корпусот го сочинува препевот на неколку негови поетски дела поместени во изданието *Основоположници на модерната македонска поезија (Founders of Modern Macedonian Poetry)*, а традицијата анализа опфаќа повеќе аспекти.

Од една страна, посветуваме внимание на пренесувањето на културните елементи, а анализата ни покажува кои стратегии ги користела преведувачката при пренесувањето на обележјата на македонската култура и колку севкупното издание, заедно со паратекстот, му овозможува на читателот англофон да нурне во една култура, неретко далечна за него.

Потоа, предмет на наша анализа се и преводните решенија на повеќе јазични рамништа следејќи го методолошкиот пристап на т.н. *матрица на преводливост*. Прво се насочуваме кон версификацијата, на уметноста на формата во неговата поезија за да откриеме дали и како е пренесена во преводот. Потоа, ја анализираме лексиката, која е вкоренета во традицијата, но која, неретко, е и иноваторска. На крајот посветуваме внимание и на специфичната синтакса и на стилските фигури кои претставуваат дополнителен предизвик и за најумешниот преведувач.

Клучни зборови: поезија, препев, македонски јазик, англиски јазик.

Вовед

Пишувајќи го предговорот кон германскиот препев на Бодлеровите *Париски слики (Tableaux parisiens)*, Валтер Бенјамин создава еден од клучните, незаобиколни текстови во филозофијата на преведувањето, па и во современата наука за преведувањето воопшто. Во есејот насловен како *Задачата на преведувачот* (Benjamin 2004: 15–23), истакнува дека задачата на преведувачот не е да го информира читателот за содржината на оригиналот, туку да учествува во она што тој го нарекува *überleben* или *поживот* (во оригиналот). На тој начин, преводот му овозможува на оригиналот т.н. *продолжен живот*, односно преводот, преку пресоздавање го обезбедува опстанокот на оригиналното дело. Притоа, според Бенјамин, преводот ќе биде и под влијание на начинот на кој оригиналното дело било прифатено од публиката. Тоа значи дека врз преведувачот ќе влијаат и вредностите кои појдовниот текст ги добил низ времето, особено оние кои ги стекнал во „времето на неговата слава“.

Ако ваквите филозофски размисли на Бенјамин ги ставиме во контекст на поезијата на Конески, станува јасно дека неговата поезија го живееше, но и сè уште го живее „времето на својата слава“. Иако од историска перспектива тоа време е релативно кусо, јасно е дека и делото и поезијата на Конески се вселиле надвор од времето уште многу одамна. Поезијата на Конески е и македонска, но и општочовечка. Него го мачат и историјата и иднината, и животот и смртта, и обврските во сегашноста и оние насочени кон вечноста. Напуста, ние кои сакаме да се наречеме негови наследници, понекогаш го забораваме тоа. Самото наше битисување, актуелниот миг, миговите, го оживуваат повторно неговиот *поживот*.

Водени од тоа, се определивме да го посветиме овој труд на *поживотот* на поезијата на Конески, земајќи го предвид најновиот превод на англиски јазик, на неколку негови дела поместени во изданието *Основоположници на модерната македонска поезија (Founders of Modern Macedonian Poetry)*.

Методолошката рамка за традуктолошка анализа следи два принципа.

Од една страна, се осврнуваме на ставот на Бенјамин дека при преведувањето доаѓа до хармонизација на два јазика и притоа се создава нов т.н. *чист јазик* (Benjamin 2004: 18) во кој заемно се дополнуваат преводот и оригиналот. Нашата цел е да видиме дали преведувачот успеал да создаде таков *чист, просурен јазик*, кој му овозможува на оригиналот да блеска и на англиски јазик и кој дозволува елементите од македонската култура да се видат и на англиски јазик.

Од друга страна, анализата е вршена и со примена на призмата на матрица на преводливост, која како концепт во современата македонска традуктолошка мисла, е внесена од страна на професорот Драги Михајловски. Матрицата е предмет на анализа во неговата докторска дисертација, а потоа и во книгата *Под Вавилон* (Михајловски 2006). Во неа тој истакнува дека матрицата се базира на учењата на руските формалисти, пред сè на Јакобсон, кој, барајќи го она што едно дело го прави литературно, го создава концептот на „литерарност“ (Jakobson 1973). Литерарноста се заснова на таква употреба на јазикот која отстапува од неговата вообичаена, секојдневна употреба. Михајловски, руската лексема *отстранения* (отстранувања), ја пренесува со македонската *очудувања*, па при изработката на матрицата на преводливост, *очудувањата* се анализираат на повеќе рамништа: фонолошко, лексичко, синтаксичко и семантичко.

Поезијата на Конески

Во изданието кое е предмет на наша анализа, поместени се шест поетски остварувања на Конески: поемите *Мостот* (1945), *Средба со Жинзифов* (1948) и *Илинденски мелодии* (1948), како и песните *Караорман* (1948), *На граница* (1948) и *Закопна песна*. Песните кои влегле во изборот на академик Сталев, припаѓаат, главно, на раниот опус на Конески, во кој јасно се препознаваат неговите поетски преокупации и на тематски и на јазично-стилски план.

Во сите песни доминираат патриотски мотиви, а кои, кога станува збор за македонската историја, неодминливо го опфаќаат ропството, па во песните забележуваме алузии и на турското ропство, и на подоцнежната фашистичка окупација. Тоа, пак, неминовно значи спомен на жртвите знајни и незнајни за да се постигне идеалот, слободата, која се дише со полни гради по војната. Меѓу овие песни, малку поголем степен на личен белег, на сопствена судба, сретнуваме во *Закопна песна*.

Освен патриотските мотиви проткаени со лична размисла, во овие први песни забележуваме и една тенденција која Конески нема да ја напушти до крајот на својот творечки век. Тој, како ученик на Рацин, жедно пие од изворот на народната традиција, на фолклорот. Народната поезија Конески не само што ја проучувал туку и ја љубел, ја почувствувал. Тој ја вткал народната поезија и на планот на фигури на формата и во однос на стилските фигури, па и во однос на дијалошката форма, особено видлива во *Караорман*.

Во таа смисла, иако темата на трудот е *поживотот*, и самиот Конески, интерпретирајќи ја, преведувајќи ја народната поезија, со својот творечки дух ѝ вдахнал *поживот* на народната поезија.

Конечно, наредните поглавја се однесуваат на јазикот и стилот на Конески. Треба да се истакне дека рецептот за „проста и строга македонска песна“ Конески го следи верно во овие одбрани песни. Зборовите, речениците се јасни, стилот е едноставен без

претерани барокни украси. Единствениот украс се јасната мисла и искреното чувство кои, поаѓајќи од минатото, се подаваат кон иднината.

Особеностите на англискиот превод – функцијата на паратекстот

Најновиот превод на поезијата на Конески на англиски јазик датира од 2011 г. Збирката *Основоположници на современата македонска поезија*, освен на Конески, опфаќа и дела од Рацин, Неделковски, Шопов... Автор на препевот е Билјана Здравковска. Бидејќи препевот е наменет за англиската и за англофонска публика, интересно е, пред сè, да се спомене и паратекстот, односно воведот и поговорот. Нивната функција би била да му овозможат на странскиот читател да продре полесно во поезијата, и во јазична и во културолошка смисла.

Во тој поглед, јасно е дека составувачите ги имале предвид пред сè јазичните тешкотии, особено во однос на изговорот на македонските антропоними и топоними. Од таа причина, на самиот почеток се дадени одредени фонолошки објаснувања. Тие се однесуваат на третосложното акцентирање, на фонетскиот правопис и на употребата на дијакритичките знаци. Преку примери од англискиот јазик се доловува како приближно звучат одредени македонски фонеме. Иако станува збор за јазична проблематика, ваквите упатства се корисни за да може странскиот читател да осознае како звучат македонските имиња, па, посредно, и македонската култура.

Во воведниот дел, поезијата на Конески е опсежно разработена. Сепак, воведот не е целосно во функција на поезијата застапена во збирката. Имено, по кусиот осврт на песната *Мостот*, истакнати се главните поетски преокупации на Конески, а потоа следува опширна и темелна анализа на песната *Тешкото*, која воопшто не е поместена во ова издание. Притоа, дури и се цитираат одредени стихови од оваа песна, транскрибирани со латинични букви, но без никаков превод. По деталната анализа следува и куса разработка на размислите на Конески за улогата на поезијата по стандардизирањето на јазикот и за местото на народната поезија, која на странскиот читател би му била од полза.

На самиот крај на делото, поместена е биографија за Блаже Конески, богата со информации за неговиот научен и литературен опус, но која не ја отсликува директната врска на Конески со неговото творештво. Всушност, биографијата содржи исцрпни информации, но не и доволно елементи кои го опишуваат контекстот во кој авторот работел и творел.

Конечно, во преводот на поезијата е застапена и една фуснота. Таа е ставена со цел да се даде појаснување за преводот на насловот *Илинденски мелодии (Ilinden melodies)*. Во објаснувањето стои дека Илинден (Ilinden) го означува празникот Свети Илија, односно денот на Република Македонија кој се слави на втори август секоја година. Земајќи ја предвид тематиката разработена во песната, односно секавањата на Илинденското востание, а особено споменувањето на Гоце Делчев, фуснотата не оди во прилог за полесно разбирање на поемата, односно не го илустрира историскиот контекст на кој се однесува.

Фонолошки предизвици

Во однос на фонолошките особености во одбраните поетски дела на Конески, во трудот е ставен акцент на римата и на фигурите на формата.

Римата е често застапена во одбраните песни на Конески, но сепак, нејзината употреба не подлежи на строги законитости. Така, во една иста песна, една строфа може

да има вкрстена рима, а веќе наредната строфа да е составена само од два римувани стиха:

*Без радост овој живот **мина**
кон слобода во скршен **порив** –
мој дален роде, еве **гинам**
а толку малку, малку **сторив**.*

*О зар ќе згасне мојот спомен,
мојата мака и подвиг **буен**?
Кажете. Сам сум ... **Викам**. Молам.
Зар никој нема да ме **чуе**?*

*This life has passed without joy
Towards the freedom with broken desire-
Oh, my distant homeland, look I am dying
And I have still a lot to finish.*

*Oh, would my memory die too,
My distress and my great **deed**?
Do tell me. I am alone... I cry. I beg.
Is there no one that listens to **me**?*

(Средба со Жинзифов)

За жал, анализата на препевот на оние песни чија ритмика, во голем дел, е дадена, меѓу другото, и со римата, покажува дека со англискиот препев не води сметка за ова обележје. Дури и онаму каде што забележуваме рима, се чини дека таа е најчесто случајна и се должи на распоредот на зборовите. Ваквата загуба се чувствува особено во песните *Мостот*, *Средба со Жинзифов* и *На граница*.

Местото на римата најчесто е на крајот на стихот, освен во песната *Илинденски мелодии*, во која римата е поместена и во внатрешноста на стиховите:

*Тебе те **чека** гората,
тебе те **нека** полето.
The forest is **waiting** for you,
The field is **longing** for you.*

Забележуваме дека римата во препевот не е куса и исполнета како во македонската песна, но сепак, и англиската песна содржи извесно созвучје.

Алитерацијата е една од омилените фонолошки алатки на Конески, па неа ја среќаваме речиси во сите творби застапени во изборот. Така, алитерацијата е застапена и во песните со фолклорна инспирација, како на пример, *Илинденски мелодии*:

*Ти си, **младост**, за да се радувам,
малој моме за да те **милувам**!.
You are a **heyday** that **brings** me joy,
A little **bird** that **brings** me love.*

Алитерацијата, пак, од друга страна, нè воведува во разговорот со Жинзифов со особена моќ:

*На стара **Москва** улица **мирна**.
Минам – и **минат матно** (...)
Old street in **Moscow**. A quiet one.
I **pass** – and vaguely **pass** too (..)*

Таа дури создава и простор за кулминација во истата песна:
*Зар твојот живот треба исто
но пушти патје нуст да фати!*
*So your life should too easily
Go down to the drain!*

Со таков, посовремен израз, се одликува и песната *На граница* во која повторно ја сретнуваме алитерацјата:

*А кој бедем ќе го скроти
на народот бранот бурен,
и кој ќе му стане спротив
кога народ ќе се сплоти
тиранството да го урне!*
*And what walls shall tame
The violent waves of people,
And who will stand in their way
When the people become one
So to bring down the tyranny.*

Недоследноста во однос на пренесувањето на римите се забележува и кога станува збор за алитерацијата. И таа е често случајна, повеќе наметната од составот на англиската лексика отколку од некоја намерна интервенција на преведувачот. Така, во првиот пример, четирите алитерации на оригиналот, се пренесени со три во преводот. Во препевот забележуваме дури и анафора, која би можеле да ја толкуваме како извесна компензација за испуштените пренесувања на фонолошките особености. Во овој случај, во препевот би можеле да интервенираме со замена на *little bird* (литл б'рд) со *baby bird* (бејби б'рд) бидејќи смисловно нема да се оддалечиме многу, стилски ќе ја доловиме галовната нијанса, а би ја овозможиле повторно и четвртата алитерација.

Покрај алитерацјата, слично на народната поезија, во овие одбрани дела на Конески се сретнува и анафората. Повторувањата на почетокот на стиховите се забележливи особено во *Илинденски мелодии* и во *Караорман*:

*Да ни е пролет пролетта,
да ни е наше полето,
да ни се мили селата,
да ни е радост челадта!*
*Let the spring be spring,
Let the field be ours,
Let the villages endear,
Let the children bring joy!*

*Кај да најдам нивна убавина,
кај да видам нивни очи,
кај да чујам нивното зборвање?*
*Where should I seek for their beauty,
Where should I look for their eyes,
Where should I hear their chatter?*

Од наведените примери, но и од пошироката анализа на корпусот, јасно се забележува дека преведувачката водела сметка за анафората и за нејзино потполно пренесување во целниот текст.

Конечно, при анализа на песната *Средба со Жинзифов*, од фонолошки аспект е забележлива специфичната употреба на гласот *ж* во последните строфи:

*И прв ме жижна твојата мака
за тебе близок, жив да те сетам.
And I am the fist one who was upset with your trouble
Because I am your close one, I wanted to feel you alive.*

*Ми треба другар ... Штом јад ме стиска
и срцево е студен камен,
јас кај да најдам душа блиска
со жизнен да ме стопли пламен?
I need a friend... When grief tortures me
And when my heart is as cold as a stone,
Where to I find a common soul
To warm me with a vital fire?*

Во последната строфа асонанцата кулминира со четирикратна употреба на буквата *ж*:

*А Жинзифов? Во први зори
тој орач беше на пуста нива.
Па живеј таков и во нас гори,
о Жинзифов, ко љубов жива.
What about Žinzifov? In the early dawn
He was a plowman of the desolated field.
And so he lives and glimmers like this in us,
Oh Žinzifov, alive like a love.*

Јасно е дека Конески ја употребува асонанцата за да даде дополнително семантичко значење на гласот *ж*. Го користи и глаголот *жижна* со цел да го истакне своето сочувство со Жинзифов, но уште повеќе со другите зборови: *жив*, *жизнен*, *живеј* или *љубов жива*. Значи, Конески, со употребата на *ж*, со делото на Жинзифов упатува прво на болка, но потоа и на победа над болката, па и над смртта бидејќи сета останата лексика која започнува со гласот *ж*, означува живот. Вака поставената асонанца претставува сериозен предизвик за преведувачот. Од една страна, доближувањето до македонскиот изговор на гласот *ж* е овозможено во предговорот, во кој се објаснува овој глас, односно неговиот звучен еквивалент во англискиот јазик. Сепак, употребата на оваа фонема не е возможна во широк спектар зборови од англискиот јазик. Од таа причина употребата на *l* во последната строфа може да се разбере како еден вид компензација за да се истакнат зборови кои означуваат „живот“, „сјаење“ или „љубов“.

Лексички предизвици

При преведувањето на поезијата на Конески, лексичките предизвици не потсетуваат веднаш на ставовите на Бенјамин (Benjamin 2004: 17). Тоа се согледува во однос на вредностите кои делото ги доживува во времето на својата слава, но и на патината која му додава нов слој, т.е. нова димензија на делото.

Тоа се однесува особено на доминантната лексичка црта на оваа поезија, односно на архаизмите, кои Конески ги користи за ја оживее народната поезија. Сепак, дел од формите за кои тој се залага и кои ги користи во своите првенчиња, ќе бидат видоизменети или стандардизирани во поинаква форма, токму преку практичната употреба. Од таа причина, ваквите форми ги перципираме како архаизми (иако тоа не била нивната почетна намена).

Од архаичните форми, уште во песната *Мостот* ја среќаваме именката *Немец*. Во одбраните песни многу се застапени и други именски форми: *опул*, *стаја*, *немош*, *умир*, *моме*. Такви форми има и во стихот од *Илинденски мелодии*: *по апџани*, *по зандани*. За сите лексеми се понудени современи англиски форми, и тоа соодветно: *German*, *look*, *room*, *weakness*, *peacefulness*, *girl*. Во преводот на синонимниот пар од *Илинденски мелодии* понудени се синонимите *prisons and dungeons*, при што вториот еквивалент има извесен архаичен призвук. Инаку, посоодветни преводни решенија би можеле да се понудат особено во случајот на лексемата *моме*, за која постои и архаичната форма *a maid* односно *maiden*. Во однос на глаголите сретнуваме и архаични и дијалектни форми како: *дума*, *слага* (наместо *слегува*), *фана*. Понудени се современи еквиваленти и за глаголските форми: *think*, *fall down*, односно *go*. Освен придавката *дробен* (бисер), типична за народната поезија, сретнуваме и други придавки со архаичен призвук како *добер*, *мрхов* или *жизнен*. И за нив се понудени современи еквиваленти: *small*, *good*, *dead* и *vital*.

Сложенките се ретко застапени во почетните творби на Конески. Во изборот сретнуваме само две: *темно-златно* (*кубе*) и *солзно-трепав* (*спомен*), обете во песната *Средба со Жинзифов*. Првата сложенка е калкирана во англискиот превод *dark-golden* (*dome*), но, за жал, во вториот случај е прибегнато кон одземање со преводот *sad memory*. Ваквиот превод е генерализиран во голема мера, па и смисловно би бил посоодветен преводот *tearful*, *teary* и *blinku*.

Во однос на антропонимите, покрај Жинзифов, во изборот се сретнуваат и *Гоце* и *Бурандар*, без никакви референци со кои би се упатил читателот на нивното историско значење. Истата постапка (правилна транскрипција, но без никакви географски или културни одредници) е применета и на топонимите *Караорман*, *Славеј Планина*, *Дебарџа*, *Малесија* или на споменикот *Беаз-куле* преведен како *Beaz Tower*. Недостатокот од културни објаснувања и тенденцијата кон одомаќинување се забележува и во преводот на епитетот на Гоце – војвода. Преведен е како *commander* т.е. „командант“, иако и во англискиот јазик постои терминот *voivode*. Сепак, од друга страна, лексемата *ајдук* е пренесена соодветно на англиски јазик како *haiduk*.

Во дел од песните сретнуваме и емотивно обоена лексика, односно деминутиви, особено кога станува збор за деца. Ваквите форми претставуваат предизвик за преведувачот затоа што се мошне ретки во англискиот јазик. Во однос на преводот на овие лексеми, преведувачката се определила, главно, за семантички превод и не ја зела предвид стилската нијанса. Така, *заче* и *дождец* се соодветно *tooth* и *rain*. Во еден стих од песната *Мостот* испуштена е деминутивната форма: *насмеал мило усте во сонот* – *he was smiling in his dream*. Преводот на *сонцето-јунче* како *sun-hero* е несоодветен не само од стилска гледна точка туку и семантички бидејќи станува збор за деминутив од *јунец* а не од *јунак*. Можеби би бил посоодветен преводот со *calf*. На крајот, и *пупунче* е пренесено правилно семантички со англискиот назив на соодветната птица – *hoopoe*, но, во овој случај не само што не е пренесена деминутивната форма туку станува збор и за нефункционален еквивалент бидејќи овој назив не се користи во соодветен галовен контекст во англискиот јазик.

Синтаксата во преводот

Во однос на синтаксата на поезијата, во поезијата на Конески има и потврдни и извични и прашални реченици. По нив следува одговор и со тоа таа потсетува на народната поезија. Афирмативните реченици, пак, знаат да бидат куси или испрекинати, со употреба на различни интерпункциски знаци. Тоа може да се илустрира особено со употребата на точката, трите точки или на цртата во стихот:

Кажете. Сам сум ... Викам. Молам.

Do tell me. I am alone... I cry. I beg

Од таа немоќ – плач те стиска

Loud cry crushes you – from that weakness.

Преведувачката ги следи успешно ваквите синтаксички обележја во преводот.

Во стихот на Конески има и вметнати елементи. Тоа е карактеристично особено во песната *Средба со Жинзифов*. Преведувачката не водела сметка за ваквите елементи:

Си станал, велат, во царски дом и

They say you stood up in a royal home

*Што животот те дари, кажи,
што смртта, кажи, ќе ти земе?*

“Tell me, what life has given you

So the death would take it from you?”

Исто така, во одбраните песни, од синтаксички аспект, неретко сретнуваме инверзии, и тоа придавка или придавки кои се јавуваат по именката или, воопшто, поместени реченични членови.

Инверзијата на придавката и на именката ја сретнуваме речиси во сите песни од овој избор. Тоа е видливо во првата строфа од поемата *Мостот*:

Кога од земјава мачна

отступи Немецот поган,

тој, в злоба песосан мрачна,

разнесе пустош и оган.

When of this tormented land

The evil German withdrew,

He, obnoxious and malevolent,

Blew fire and depredation.

Инверзијата се јавува и во други песни. Во песната *Средба со Жинзифов*: *мракот лепкав (steaky darkness) или лист пожелтен в библиотека (A yellow sheet in a library too ?!)*. Ја има и во *Закопна песна*: *носилка трга низ село наше (the sound of marching echoes through our village)*. Исто така, таа се сретнува и во *Караорман*: *до кај држи земја македонска (as far as it is the Macedonian land)*. Од примерите се гледа јасно дека оваа особеност не е пренесена во преводот, со исклучок на првата строфа од поемата *Мостот* во која двете придавски форми се вметнати по заменската форма.

Вообичаениот реченичен ред е често нарушен во поезијата на Конески. Така започнува и неговата песна *На граница*: *езероно ти го виде (you see that lake)*. Потоа продолжува и во стихот *нека врагот страв го здрви (let the devil freeze with fear)*. Исто е и во други песни: *навевал ветрот лисја (the wind drifted leaves)*. За жал, ваквите поместувања не се следени никаде во препевот.

Сталев (1970: 237) истакнува дека опчекорувањето не е застапено во народната поезија. Во таа смисла, и во изборот поезија на Конески ваквата постапка ја сретнуваме само еднаш и таа е соодветно пренесена во препевот:

*Старата Москва е тука. Сина
приквечер на улиците слага.
Old Moscow is here. Purple
Evening falls down on the streets.*

Една посериозна синтаксичка интервенција е извршена во препевот на првиот стих од *Средба со Жинзифов*. Стихот претставува една реченична целина во оригиналот поделена на две реченици во препевот:

*На стара Москва улица мирна.
Old street in Moscow. A quiet one.*

Стилските фигури во преводот

Преку стилските фигури во одбраната поезија на Конески се отсликува силното влијание на народната поезија. Така, речиси доминантна е персонификацијата, а се сретнуваат и компарацијата, метафората и метонимијата.

Персонификацијата е темелот на поемите *Мостот* и *Караорман* бидејќи во нив се очовечени главните протагонисти:

*Готов е мостот!
Убавец бодер!
The bridge is finished!
Vigorous beautiful thing!*

*Караорман и Славев Планина,
двајца браќа, два луги ајдути.
Karaorman and Slavej Mountain
Two brothers, two fierce haiduks.*

Персонификација сретнуваме и во *Средба со Жинзифов*, особено во стиховите:
*со сува рака зло те стегло,
офтиска гради со нож ти сече.
The evil caught you with its dry hand,
Consumption cuts your chest.*

Во *Илинденски мелодии*:
*не истрпе срце ропство да го јади!
The heart was never meant to be a feast for the tyrant.*

Од примерите заклучуваме дека постои неконзистентност во пренесувањето на персонификацијата, особено во однос на персонификацијата на мостот, кој од „убавец“ се претвора во „убаво нешто“ во преводот, односно се опредметува. Во *Илинденски мелодии*, пак, преведувачката прибегнува кон парафраза со која повторно се губи персонификацијата.

Компарацијата е најзастапена во *Мостот*. Преку неа, повторно, се пренесува персонификација:

*Како прекриен 'рбет
лежи на вода мостот, (...)*

*Like a twisted spine,
The bridge rests on the water, (...)*

*небаре болник од болничен одар.
As if a patient rises from his hospital bedstead.
Понекогаш компарацијата потсетува на народната поезија:
Аргатски живот ко лута змија.
Labored life like a venomous snake.*

Скратената компарација, метафората, е исто така присутна во поезијата, особено во *Мостот*:

*Тиранот долго што кај нас
сееше ужас и тага –
The tyrant that for a long time
Spread terror and depression*

Но и во *Средба со Жинзифов*, во која Конески вели:
*тој орач беше на пуста нива
He was the plowman of the desolated field.*

Или, тој алудира на народното творештво, кога го става во редот на:
*мажи со свездено чело
men with starry forehead.*

Таква алузија на народната поезија се сретнува и во песната *На граница*, во стихот:
*Пече, тишти в срце рана!
Open sore bothers and hurts in the heart.*

Метонимијата е помалку застапена во овој избор и се сретнува во форма карактеристична за тој период:

*се крена работна рака
A working hand rose.*

Компарацијата и тропите се соодветно пренесени во препевот.

Заклучок

Во однос на пренесувањето на културните елементи на англиски јазик, очигледно е дека паратекстот не дава доволно информации за историскиот контекст, кој, пак, е од исклучителна важност за разбирање на одбраната поезија. Во воведот, наместо анализа на *Тешкото*, посоодветно би било да се поместат анализи на одбраната поезија, како и да се наведат и историските настани и личности споменати во нив. Исто така соодветно би било во воведот да се истакнат и оние елементи кои се карактеристични за народната поезија и кои повторно би биле значајни за доближување на македонската култура до целната. Во самите препеви сретнуваме само една фуснота, која, повторно не е потполно во функција на контекстот на песната, а недостасуваат и други фусноти кои би објасниле поединечни ликови и настани. Ако се смета дека употребата на фусноти го нарушува ритмот на поетското дело, тогаш е неопходно, појаснувањата кои се однесуваат на појдовната култура, да се опишат подетално во воведниот дел.

Од фонолошки аспект препевот би требало да подлежи на сериозни усовршувања во некои наредни изданија. Преведувачката била доследна само во однос на анафората. Алитерацијата е делумно пренесена, а се чини дека таа, неретко, е и сосема случајна. Пренесувањето на асонанцата е, можеби, најсериозниот преведувачки предизвик во овој поетски избор поради тоа што таа се заснова на гласот *ж*, кој е исклучително ретко застапен во англискиот јазик. Во тој поглед, асонанцата со употребата на гласот *л* во англискиот препев на последната строфа, може да се смета како компензација. Најголемата забелешка во однос на фонолошкото рамниште се однесува на римата, која ретко или воопшто не е пренесена на англиски јазик.

Преводните решенија за лексичките предизвици се семантички прецизни, но повторно не го пренесуваат „очудувањето“. Тоа се однесува, пред сè, на архаизмите, а потоа и на сложенките и на деминутивите. Забележуваме недоследност и во преводот на лексемите кои се правилно обележани. Така, едната таква лексема е одомаќинета, а за другата е понудена соодветна лексема која постои во англискиот јазик, но го носи обележјето на појдовната култура.

Синтаксичките очудувања се пренесени во различна мера во препевот. Со исклучок на еден стих, синтаксичките структури, паузите, испресечените стихови се правилно пренесени, а пренесено е и опчекорувањето. Од друга страна, преведувачката не ги пренесува честите инверзии и поместувања на реченичните членови.

Неконзистентноста, која ја забележуваме на сите рамништа на анализа, се забележува и на семантичкото рамниште. Тоа значи дека препевот на персонификациите не е доследен, но затоа компарацијата и тропите се соодветно препеани.

Во препевот забележуваме дури и граматички грешки. Се јавува погрешна употреба на форми за сегашно време кај глаголот *glimmer: And so he lives and glimmer like this*. Исто така, има несоодветна употреба на сегашно наместо минато време: *езероно ти го виде – you see that lake*.

Конески остави зад себе огромен опус и тоа не само од научни трудови, туку и од поетски дела, кои и со темите и со формата сериозно нè задолжија како негови наследници. Во тој поглед, кога се препејува неговата поезија, таа треба, како што вели Бенјамин, „со љубов и до детаљ“ (Benjamin 2004: 21) да се вгради во целниот јазик и во целната култура. Треба да бидеме водени од мислата дека поживотот на Конески е поживот и на народната поезија и на Жинзифов и, конечно, на сите нас.

Користена литература

- Jakobson, R. (1973). *Questions de poétique*. Paris: Éditions du Seuil.
- Конески, Б. (1971). *Јазикот на македонската народна поезија*. Скопје: МАНУ.
- Матевски, М. (2008). Поезијата на Блаже Конески. In Конески, Б. *Послание*“. Битола: Микена.
- Мицковиќ, С. (1986). *Поетските идеи на Конески*. Скопје: Наша книга.
- Михајловски, Д. (2006). *Под Вавилон – Задачата на преведувачот*. Скопје: Каприкорнус.
- Munday, J. (2010). *Introducing Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- Пандев, Д. (2019) *Окружуето на Конески*. Скопје: Македонски збор.
- Сталев, Г. (1970). *Македонскиот верс*. Скопје: Македонска книга.
- Старделов, Г. (1990). *Одземање на силата: поезијата на Блаже Конески*. Скопје: Мисла.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London and New York: Routledge.
- Walter, B. (2004). The Task of the Translator. In Venuti, L. (Ed.), *Translation Studies Reader*.

London: Routledge.

Корпус

2011. Founders of Modern Macedonian Poetry. Skopje: St. Clement of Ohrid, National and University Library.

Конески, Б. (2011). *Целокупни дела*. Скопје: МАНУ.

KONESKI'S AFTERLIFE

Abstract: Walter Benjamin introduces the term *afterlife* into translatology to explain the meaning of translation for a literary work. With the poetic opus of Koneski in front of us, we inevitably wonder if and how much we enable his afterlife or even his life outside our homeland. Because Koneski's poetry is both Macedonian and universal - he is tormented by the past and by the future, he contemplates on life and death, on our obligations in the present and those towards eternity.

In that sense, the subject of this paper will be the translation of Koneski's poetry into English. The corpus consists of the translation of several of his poetic works placed in the edition *Founders of Modern Macedonian Poetry*. The translatalogical analysis will cover several aspects.

On the one hand, we will analyze the translation of cultural elements. The analysis should show what strategies the translator used when transferring features of Macedonian culture and how much the overall edition, together with the paratext, allows the English-speaking reader to dive into one culture, often distant to him.

Then, the subject of our analysis will be the translation solutions on several language levels following the methodological approach of the so-called *translation matrix*. We will first analyze the versification, the art of form in his poetry, to see whether and how it is conveyed in the translation. Then, we will analyze the vocabulary, which is rooted in tradition, but which is often innovative. Finally, we will analyze the specific syntactic structures and stylistic figures that are an additional challenge even for the most skilled translator.

Keywords: poetry, translation, Macedonian language, English language.

Златко Жоглев
Педагошки факултет – Битола
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола
РС Македонија

МАКЕДОНСКИОТ ФОЛКЛОР И ПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ

Апстракт: Во овој труд се анализира на поврзаноста на македонскиот фолклор и поезијата на Блаже Конески.

Најпрво се разгледува и презентира корелацијата меѓу фолклорот, народната поезија и литературното творештво на Блаже Конески. Притоа, се пишува за тоа дека Конески, од една страна го зема македонскиот фолклор како инспирација (на пример, песните од циклусот „Марко Крале“ започнуваат со хипотекст, кој е, најчесто, дел од некое предание или народна легенда), а од друга страна придонесува за напуштање на фолклорниот маниризам и регионализам, присутни во македонската повоена поезија (Старделов, 1991).

Потоа, се врши анализа на народните легенди и на песните од циклусот „Марко Крале“ (конкретно, анализирани се следниве четири песни: „Одземање на силата“, „Кале“, „Марковиот манастир“ и „Песјо Брдце“).

На крајот, трудот завршува со краток брилијантен текст од академик Георги Старделов за улогата и придонесот на Блаже Конески за нашиот фолклор (посебно на македонските народни легенди и преданија) во однос на негувањето на јазикот и на литературата – белег на нашиот идентитет. Имено, преку нив Конески успеал да ја одгатне македонската историска судбина и, воопшто, човечката судбина.

Клучни зборови: македонски фолклор, поезија, Блаже Конески.

Фолклорот, посебно народната поезија и литературното творештво на Блаже Конески

Поезијата на Блаже Конески е стожерна поезија за македонскиот културен идентитет. Таа стожерност, темелност и историска значајност се директно поврзани со македонскиот фолклор. Имено, Блаже Конески го користи македонскиот фолклор, од една страна како инспирација за црпење идеи за своето творештво, но од друга страна, како што вели Старделов (1991: 6), тој „решително придонесе за сломот на фолклорниот маниризам и фолклорниот регионализам, присутен дотогаш во нашата повоена поезија“. Со тоа, Блаже Конески придонел во средиштето на неговиот поетски опит да биде „синтезата на митот и реалното“ (Старделов, 1991: 7).

Ставот на Блаже Конески во однос на фолклорот и народната традиција, особено народната поезија, е за длабоко почитување и позитивен. Тоа се однесува и на литературното, а многу повеќе на поетското творештво. На пример, еве што пишува Конески во неговиот есеј „За поезијата“:

„Пред сè, со усната народна поезија се одржуваше во нашата средина врската со генерациите преку поетскиот збор. ...Јас сум ги усвојувал во своето детство нашите народни песни, преданија и легенди на самиот извор на најблиската средина, со нивното својствено звучење. Јас не сум ги учел нив од книга. Подоцна сум користел во својата поезија многу мотиви од нашата орална традиција“ (сп. Мојсова-Чепишевска, 2007: 33)

Неговиот придонес е и во тоа што успеал да покаже дека локалните и националните специфики на нашиот фолклор, посебно на македонската народна поезија, имаат во себе универзални општочовечки карактеристики. Така, Блаже Конески успеал локалното и националното од македонскиот фолклор, транспонирани во неговата поетика, да ги

издигне на повисоко ниво и да покаже дека имаат универзални вредности и карактеристики.

2. За присуството на македонскиот фолклор во поезијата на Рацин мошне солиден преглед даде Конески во веќе споменатата студија со наслов „Како работел Рацин над ’Белите мугри‘ “. Имено, во овој свој текст Конески зборува за улогата што ја имале песните од Зборникот на Миладиновци во Рациновото стихотворење: „Сите овие факти ни го осветлуваат начинот по којшто Рацин ја искористувал народната песна за своето индивидуално творештво, ни сведочат (Младеноски 2012: 5) дека таа му била често непосредна инспирација и дека некои свои работи тој ги почнувал при самото читање на народни песни, уште опфатен од нивното звучење“. (Младеноски, 2012: 6)

3. Слично како кај Рацин, и во поезијата на Конески постои еден *структурен слој* што можеме да го дефинираме како *составен дел на македонската фолклорна традиција*. Неговата многу позната песна, „Тешкото“, е инспирирана од истоименото старо македонско оро. И кај Конески, како и кај Рацин, ги среќаваме фолклорните постојани епитети (го раззелена, малој моме), но и словенската антитеза (во песната „Охрид“ на пример).

Меѓутоа, во поезијата на Конески најтипична е постапката на *актуализација на одделни мотиви и теми од македонската фолклорна традиција*. Како најкарактеристични во оваа смисла можат да се посочат песните од циклусот „Марко Крале“.

Народните легенди и песните од циклусот „Марко Крале“

Во текстот што следува, за потребите на овој труд се врши анализа на песните: „Одземање на силата“, „Кале“, „Марковиот манастир“ и „Песјо Брдце“ (Епилог).

На почетокот од секоја песна од циклусот „Марко Крале“ се дадени народни легенди кои функционираат како *хипотекст*, врз чија основа Конески ги гради неговите нови поетски содржини како *хипертекст*. Притоа, Блаже Конески користи повеќе постапки како што се: актуализација, иновација, модернизација, осовременување на традиционалните мотиви од фолклорот итн. Значајно е тоа што речиси сите песни на Блаже Конески, инспирирани од народните легенди и преданија имаат интертекстуални релации како со поетските така и со прозните творби на повеќе наши познати писатели, како што се: браќата Миладиновци, Кочо Рацин, Петре М. Андрејевски итн. (Андоновски, 2009: 141).

Во првата песна („Одземање на силата“) авторот, како *хипотекст* од народна легенда, го дава следниов текст:

Преправен на питач, Господ го пречека Марка Кралета крај патот. Во една торба беше ја збрал тежината на сета Земја. „Синко, стар сум, поткрени ми ја торбава на рамо“. Марко ја подзеде со врвот на копјето и Земјата се затресе. „Што сум сторил јас?“ си рече Господ во себе. И му ја остави само третината од силата. (Конески, 1991: 111)

Блаже Конески ја почнува песната со благодарност од страна на Марко Крале кон Бог за сè што му дал, вклучувајќи ја и силата. Потоа завршува со прашање кое би можело да се толкува како реторичко, но од друга страна може да се толкува како вистинско егзистенцијално прашање, кое е одраз на реална недоумица и барање одговор за зачудувачката постапка на Бог.

Ти што ми даде неверна сила,
да растам мускулесто како даб, на глуждови,
да се израдувам, млад, од своето чаталење
и листење,
да шалавам наивен,
ти што ми даде да сетам дека и земјата
можам да ја поместам
како орач што истава камен пред лемешот,
мој Боже,
зошто се уплаши од мене,
зошто во непромислен страв ја измени својата
првобитна намера,
зошто ми ја одзеде силата? (Конески, 1991:111)

Потоа поетот го развива дејството и кажува дека тој му приоѓал „во мислите како на родител што му се приоѓа“, ... дека го сметал како „свој закрепник“ и некој кој се грижи за него: **и не можев да те замислам инаков/а Ти семоќен/ти се престори на – питаач.**

Чудењето се засилува до крајно неразбирање, кое се претвора во разочарување. Продолжува и прашува:

Мој Боже,
зошто до толку се понижил
за да ме понижитиш мене?
Не мислеше ли дека еден човек
Ќе сведочи за миг на твоја подла слабост.
.....
Безмилосен,
ти немаше мерка за моето унижување.
(Конески 1991:112)

На крајот, преку зборовите на Марко Крале, поетот Блаже Конески презентира **трансформирање на загубата** (на силата и унижувањето) **во добивка** (божјото во човекот да се искористи за да ги надмине тешкотиите со кои се соочува Марко Крале) – **преку самостојно барање на сопствениот пат во животот**. Тука поетот имплицитно дава универзална поука за сите луѓе, дека наместо да се жалат и разочаруваат, треба да се борат и сами да си го трасираат својот пат во животот.

Мој Боже,
чади во твоите раце гламната со која
ми ги подгоре крилата,
целата моја сушност се накрева против тебе,
моето срце те проколнува,
не чекам одговор од тебе,
унижен
сеќавам сепак во мене нешто што те надминува,
што си го имал, можеби, но си го отуѓил
кога не создаде да откинеш од маката,
сам
низ думани треба да го барам патот на мојот живот.
(Конески 1991:113)

Во песната „Кале“ Блаже Конески како *хипотекст* на почетокот ги има ставено следниве зборови од народната легенда:

*Кога го сидаше калето во Варош, Марко
собра голема ангарија, мажи и жени,
мало и големо. Од Плетвар до Варош од
рака на рака подаваа камен. Седумдесет
деца во пелени изумреа без цицање.*

Во оваа песна Блаже Конески, на поетски начин, развива неколку клучни идеи:

1. Тој бил судбински повикан да го направи калето како *штит од злото*;

*Јас бев и роден за да го направам ова кале
За штит и закана пред лошотијата.*

2. Занесен во неговата судбински (само)доделена улога (колку тоа и да звучи оксиморонски, на крајот од песната ќе се разјасни) тој „ослепува“ и „оглувува“ за маките низ кои поминуваат луѓето бидејќи ниту гледа што се случува ниту ги слуша лелеците на луѓето, а посебно пискотниците на децата;

3. Многу големи (само)доделени судбински проекти на луѓето, посебно на јунаците, се всушност само нивна СУЕТА. Тоа се, всушност, почетните зборови на книгата „Проповедник“ од Стариот завет (Суета над суетите, вели проповедникот, суета над суетите – сè е суета!), мотив што Блаже Конески, на извонреден начин го вградил во оваа песна, заснована на народната легенда, а истиот брилијантно го искажал во поетска форма во песната „Кале“.

Блаже Конески го опејува тоа со следните зборови во последната строфа и ја „парчосува“ суетата, преку зборовите на Марко Крале за неговото сфаќање и егзистенцијално буђење:

*Оддалеку го наслушувам веќе
неминовниот пристап на лошотијата,
непредвидливи и безбројни се нејзините патеки,
нејзините богази
а браздите што ја водат,
ниту ќе ја задржи моето бело кале неа,
не ќе ја задржи
а ќе ја принуди само
да урне уште една горда замисла.
(Конески 1991: 119)*

Во песната „Марковиот манастир“, како повод е земена народната легенда, според која, „за гревот, за седумдесетте деца што умреа кога го сидаше калето, Марко направи седумдесет цркви“.

И тоа го прогонувало Марко Крале. Седумдесетте деца кои умреле не можел да ги заборава никако затоа што нивните духови,

*... за сето време знам –
темните прилики молчат во мојот мрак,
нема бегство, нема прошка и нема оставање спомен.
(Конески, 1991:111)*

Последниот мотив од народните легенди, кој се обработува овде, е поврзан со народната легенда за месноста Песјо Брдце кај Прилеп.

*На Песјо Брдце кај Прилеп Марко водеше бој со денови. Мавни, чинеше, со сабјата, преполови го душманот, двете
половини оживуваа и се правеа двајца. Виде Марко дека не бидува, поткова коња наопаку, кладе барабани да бијат на ветар, да не сетат дека никого нема во калето и се загуби некаде во ноќта.*

И во оваа песна еден од основните мотиви е борбата на Марко Крале против злото што се најавува уште во првата строфа:

*И оваа битка требало да ја водам,
да ја бијам
со денови,
со крвави раце до рамена,
со крвави нозе до колена,
до премалување –
дури не се испитам сосем,
дури не дојдам до крајот,
дури не секнам како бунар што секнува
во летен пек,
за да ја сетам последната желба:
Само никој да не ја види мојата смрт!*

И покрај тоа што Марко се борел цел ден со злото, навечер тоа се враќало, како никогаш да не направил ништо. Тоа е, всушност, познатиот мотив од **Митот за Сизиф**, кој постојано го туркал каменот на угорница, но тој одново и одново му се враќал.

Во претпоследната строфа Блаже Конески прави само поетска обработка на мотивот од народната легенда, па преку зборовите на Марко Крале порачува:

*Ковајте ми коња наопаку,
клајте барабани на ветар да бијат,
нека ги страши уште мојот призрак,
да не ја видат мојата смрт!*

Главната идеја во оваа песна е содржана во последната строфа, во која Блаже Конески маестрално финишира:

***Само никој да не ја види мојата смрт,**
да бидам сам со неа
како со невеста
во ноќ на затруднување!*

Прекрасна метафора, со уште попрекрасна симболика и порака. Имено, во овие последни стихови, Блаже Конески, во поетска смисла транспонира една универзална мисла, која е присутна во учењето на повеќе филозофи и филозофски школи, а посебно во, речиси, сите позначајни религии: **смртта не е крај, туку нов почеток!**

(На)место заклучок

На ова место ќе завршиме со зборовите на академикот Георги Старделов за „фасцинантните поеми“ споменати понапред, во кои тој за Конески истакнува: „ги слушнува легендите... и во нив и низ нив ги резимира крвавите траги на колективните битисувања, на колективната свест и сензибилитет, на колективните чувствувања и доживелици на нашиот човек низ столетијата дамна пред нас, но и на нас денес низ тие дамнешни столетија. Поетскиот подвиг на Блаже Конески е токму во тоа што тој успеа од нив (македонските народни легенди) да ја одгатне нашата историска судбина или, уште поточно, човечката судбина воопшто, да ја одгатне митската сила и митската смисла на легендите и древните преданија и со нив да ја проникне нашата современа човечка реалност, ... за на тој начин да ја востанови хармонијата на мигот и вечноста“ (Старделов, 1991:7).

Користена литература

- Андоновски, В. (2009). *Воскресението на читателот*. Скопје: Табернакул.
- Конески, Б. (1991). *Земјата и љубовта*. Скопје: Култура-Македонска книга-Мисла
Наша книга-Детска радост.
- Младеноски, Р. (2012). „Рациновиот дух во стиховите на Блаже Конески“. Зборник на трудови од XXXVIII Научна конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, одржан во Охрид на 14-15 јули 2011 година, Универзитет “Св. Кирил и Методиј”, Скопје, 2012, стр. 89-100.
- Младеноски, Р. (2020). “Хипотекстот во поезијата на Блаже Конески”. Зборник на трудови од Петтата меѓународна научна конференција ФИЛКО (филологија, култура, образование), V (5). pp. 223-232.
- Младеноски, Р. (2004). “Синтеза на фолклорното и современото во циклусот ‘Марко Крале’ од Блаже Конески”. *Современост*, 52 (1). pp. 64-76.
- Мојсова-Чепишева, В. (2007). *Мал книжевен тестамент*. Скопје: Македонска реч.
- Старделов, Г. (1991) „Предговор“ во книгата од Блаже Конески, *Земјата и љубовта*. Скопје: Култура-Македонска книга-Мисла-Наша книга-Детска радост (стр.5-20).

MACEDONIAN FOLKLORE AND BLAZHE KONESKI'S POETRY

Abstract: This paper explores the interrelation between Macedonian folklore and Blazhe Koneski's poetry. Firstly, the paper analyses and presents the relation among folklore, folk poetry and literary works written by Blazhe Koneski. The paper underlines the fact that Koneski is inspired by the Macedonian folklore (thus, for instance, the poems in his *Krali Marko* cycle commence with a hypotext, which is, in most cases, a part of a legend or falktale); but, at the same time, Koneski also veers away from manirisms and regionalism, both of which are typically present in Macedonian post-war poetry (Stardelov, 1991).

Moreover, the paper offers an analysis of the national legends and poems from the *Krali Marko* cycle. More precisely, the following four poems have been analysed for the purposes of this paper: “*Odzemanje na silata*”, “*Kale*”, “*Markoviot manastir*”, and “*Pesjo Brdce*”.

Finally, the paper brings forth a short but brilliant text, written by an academician, Georgi Stardelov, about the role and Blazhe Koneski's contribution to Macedonian folklore, Macedonian national legends and folktales,

in particular, with reference to cherishing both language and literature, i.e. the very marks of our own identity. Namely, it was through them that Koneski managed to decipher the Macedonian historical fate and, human fate, overall.

Keywords: *Macedonian folklore, poetry, Blazhe Koneski.*

Даниела Андоновска-Трајковска
Педагошки факултет – Битола
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола
РС Македонија

МЕТАПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ И ЗА РАЃАЊЕТО НА ПЕСНАТА ЗА „СТЕРНА“

Апстракт: Предмет на проучување во овој труд е творечката постапка на Блаже Конески за која и самиот зборува експлицитно и експликативно во многуте интервјуа кои ги давал низ годините, но и во неговиот текст „Еден опит“. Конески зборува за творечката постапка и во својата поезија. Тоа го прави суптилно и имплицитно, создавајќи конотативно значење и на тој начин создава метапоезија во која мотивот е токму тоа: раѓањето на песната.

Клучни зборови: *Конески, метапоезија, раѓање на песната.*

Творењето е специфичен чин за кој е потребно да се обезбедат неколку предуслови: да постои творечки субјект, да постои инспирација, односно да се овозможи непречено доживување на објектот што е предмет на создавање, преку отворање на посебни канали низ кои треба да пропатува човечката душа, да се поврзе интимно со концентрираната емоција и мисла, да се изолира и да ја побара вистината во себе, па потоа тоа доживување да го обликува во уметничко дело, кодирајќи го со посебни знаци. Творечкиот субјект кој создава уметност е способен да ја слуша и тишината, да го гледа светот секогаш со нови очи и од поинаков агол, да ризикува во поглед на употребените изразни средства, создавајќи неповторливо и оригинално дело. „Уметноста и претставува еден наш начин на артикулирање, сомислување на хаосот кој ги напаѓа сите наши чула и преку нив целото наше битие, уметноста ја штити нашата личност од безличноста“ (Конески 1984: 305).

Многу проучувачи на делото на Конески се обиделе да ја фатат таа негова метапесна (Матеја Матевски, Георги Старделов, Милан Ѓурчинов,...) преку анализа на неговото целокупно творештво, но и со посебен осврт на некои негови песни. Сите тие ги апстрахирале и очигледните и помалку очигледните елементи во поезијата на Конески кои се однесуваат на чинот на создавањето. Георги Старделов оди дури и дотаму што тргнув од една негова песна (*Пеперуга*) која, навидум, не е метапесна и со замена на само еден збор, односно со мисловна замена на зборот *пеперуга* со зборот *песна*, се обидува да ја открие имплицитната поетика во поезијата на Конески или, како што ќе рече: „Сега стоиме пред пеперугата, односно пред песната, или пред поезијата како пред нешто едно и единствено, сите создадени како во создавањето на песната од сон, од заводништво, од проникнување на стварното и нестварното, од земното и небесното, од тајновитост и непроникливост во битието“ (Старделов 2002: 67). Старделов открива еден нов Конески за кој покажува дека тој, и покрај тоа што толку отворено и зачудувачки интимно говорел за тие мигнови на создавање, сепак употребувал и скриени кодови за чинот на творењето и за песната, кои вреди да се бараат и дополнително да се проучуваат. Така, песната се однесува како посебен ентитет со своја автономија и таа, иако навидум не е *загрижена* за тоа што е мисла и устројба на духот, туку е преокупирана со својата естетика и убавина, сепак, на едно чувствено ниво, го препознава коренот исто како што и пеперугата застанува на исушено дрво.

За раѓањето на песната Конески зборува во повеќе наврати, и тоа повеќе искуствено, емотивно, отколку научно, како што и самиот вели на почетокот од текстот „Еден опит“ (Конески 2008: 337). Сепак, и покрај тоа, во тој негов обид да допре до суштината на создавањето, преку авторефлексија и самоанализа на творечките моменти, преку метакогниција и одделување на *Јас што перципира и набљудува* од *Јас што создава*, го препознаваме научникот Конески.

Во многубројните искажувања за поезијата, поетите и за создавањето на песната, тој истакнува дека анализата на творечкиот чин не ја прави од егоистични причини, сакајќи да се издигне себеси над другите или, воопшто, да ги издигне поетите на повисоко рамниште. „Во своите текстови за поезијата не одам кон некакво боготворење на поетот и поезијата. Но сепак, чувствувам потреба себе да си ја објаснам поезијата како една манифестација на духот, што некои дури многу ја потценуваат, нели. И да се прашам – каква е смислата на таа духовна активност. Ете, околу тоа се движат моите размислувања. А јас, пишувајќи повеќе песни за зборот, за поезијата, воопшто не се истакнувам ни себеси, нити другите поети над другите луѓе. Тоа не го правам. Не ми е тоа намерата. Намерата ми е да си објаснам во што е потребата од едно такво искажување и дали тоа е неминовно во животот, една неминовна наша духовна манифестација. Јас така и мислам, дека е неминовна духовна манифестација... И во тој случај инсистирам на тоа навистина да се дозволи да може песната да си расне како лебот што си расте. А не да се потчинува на некакви догми, да биде создавана само како илустрација на некоја теза. Ете, тоа е онаа идеја што јас ја застапувам“ вели Конески (Андреевски 2009а).

Поезијата го оживува јазикот и го прави поинвентивен, секогаш свеж и нов. „Јас мислам дека поезијата врши актуализација на говорот, го ослободува говорот од клишињата“ (Андреевски 2009б). „Песната повеќе ја откриваме отколку што ја пишуваме“ – вели тој (Конески 2008а: 341), притоа посочувајќи го примерот со Микеланџело кој „ги правел своите скулптури така што од каменот го отфрлил тоа што е непотребно“, но и зборовите на Осип Манделштам, според кој песните постојат уште пред да бидат напишани. Со тоа Конески не им го одзема приматот на поетите при создавањето и не ја прави нивната улога минорна, туку укажува на тоа дека отсекогаш бил против Платоновото мислење за светот на идеите и тежбата тие да се откријат. Тука, во тој процес на откривање на песната, станува збор за нешто сосема друго. Станува збор за порив, нагон, за нешто што нè придвижува и нешто што понекогаш бега од наша контрола и како такво го препознаваме како наше несвесно. „Нероденото дело во душата на уметникот е една природна сила којашто се пробива или со тиранска моќ или со суптилно лукавство на природната целисходност, без оглед на личното добро на човекот кој е носител на творечкото“ (Јунг 2007б: 23). Но, исто така, тоа се однесува и на постоењето на некаква посебна расположба кај авторот или претсостојба на песната која се предметува пред да биде запишана. Времето, од раѓањето на песната до нејзиното запишување, може да биде различно.

Токму таа напната состојба на поетот во моментите на создавање на песната и токму за таа природна сила за која зборува и Јунг, ја отсликува Конески во многу свои песни. Една таква песна е песната „Зборот“: „Од секогаш сум мислел за излишноста на зборот/ дека најмалку го трога тој онага што му е упатен / од каде тогаш таа потреба да се искажуваме/ дури со ритам и рима, дури со алитерации?/ Туку види ја сега бесмисленоста на земните извори:/ било на кукур, било на на вода, било на грлен извик./ Тоа е порив, и за смисла не прашува!“ (Конески 2008б: 193).

Во оваа група песни во кои Блаже Конески зборува за тој нескротлив порив за творење, ја вбројуваме и песната „Стерна“. Таа не го прашува својот творец, таа не бара дозвола. Несвесните води во кои пливаат зборовите што треба да се сретнат и да се препознаат полека од подземјето, се издаваат преку својот рик. Лирското *Јас* го

наслушнува нејзиното доаѓање, ја слуша како гргори, грчи и зајачува подземи како да се лути некому, во ниедно доба...

Песната се создава во тишина, тогаш кога сите спијат, тогаш кога никој не го очекува нејзиниот крик. И тогаш, во тој наплив на силна енергија, лирското *Јас*, иако ја очекува, сепак не е подготвено за неа и треба да ја затне, да ја смири, да ја успокои, да ја поклопи, да ја замолчи,... сè до следниот рик кога повторно ќе дојде нејзиниот час.

„Стерна“ е песна во која Конески маестрално ги вplotува минатото и сегашноста, народното предание, историјата и јазикот, дуалната природа на раѓањето на песната – чин во кој се обединети две сили како бинарни опозиции: животната радост и вечната болка, ослободување од напнатоста и страв за судбината на создаденото, оживотворувањето на зборот и страв од неговото осамостојување, нагонот и поривот за творештво како сојузник за реализација на индивидуалното и колективното, но и како противник кој мора да се замолчи, да се потисне или да се ослободи... и сè така..., песната станува метапесна која зборува за себе и се соголува пред читателот. И иако „Стерна“ е песна за чија појдовна основа Конески го искористил народното предание за Марко Крале, според кое тој се јавува во улога на спасител на луѓето и ја затнува стерната со бубак и ковано бруке и, иако на почетокот ни се чини дека лирското *Јас* е токму Марко Крале или лик во кој се прекршува сето време одеднаш (и минатото и сегашноста и сите приказни и легенди, сите митови во чии ликови се олицетворени принципот на доброто и принципот на злото), сепак, уште веднаш во него ќе го препознаеме лирското *Јас* како поет и ќе ја почувствуваме таа невидлива сила, тој порив кој е најгласен во тишината затоа што од таа точка се раѓа зборот.

Ова е извонреден пример за примена на постапката *иновација*, како и за меѓуфакторската зависност на традицијата, колективот и авторот – нешто за што Конески постојано потсетува.

Блаже Конески ја истакнува важноста на традицијата и на народното усно творештво за раѓањето на песната заради тоа што таа се испреплетува со тоа што го нарекуваме и го препознаваме како колективно несвесно, но и колективно свесно и заради тоа што токму таа може да му обезбеди на поетот остварување на една поинтимна и подлабока врска со читателот кој исто така припаѓа на тоа колективно, само заради тоа што појдовна основа и за поетот и за читателот е нешто што и на двете страни им е познато, а кое во новиот лирски печат добива нова форма, ново значење кое е неповторливо. Тоа овозможува дивергенција на темите и идеите и нивно облагородување, исто толку колку што и нивно стегнување во една семка која како нуклеус го содржи животот, како една наслушната и поткожна експлозија на значења од која ни се појавуваат трпки во телото. Така емоцијата, формата и мислата ќе бидат во единство, зашто само така песната е песна. „Јас вршев иновација, ги вклопував старите пораки во современ израз и ги варирав по начин што му одговара на интересот на современиот човек“, вели тој (Конески 2008в: 338), искажувајќи ја почитта кон неговите претходници, анонимни автори кои се вградиле себеси во усното предавање на таа културна вредност низ вековите и за кои вели дека, своевременно, и тие биле свесни за вредноста на нивната уметничка порака и од емоционален и од мисловен аспект, исто како што се свесни и современите поети и создавачи. Таа иновација, како што ја нарекува Конески интервенцијата врз веќе постојни мотиви кои се длабоко вкоренети во нашето културно богатство, не е плагијат, ниту пак се случува поради недостиг од идеи, туку, пред сè, е резултат на универзалните човечки вредности, емоции, мисли кои се прекршуваат секогаш на еден уникатен и посебен начин, во индивидуалната реализација на себството кое е посебно и себесвесно токму поради постоењето на другите во него. Оттука, и релацијата традиција – колектив – автор е сеприсутна. Така авторот ја извршува иновацијата врз мотиви кои произлегуваат од традицијата, но колективот е тој кој

казнува, санкционира или наградува и овозможува непречен тек. „Не може да се мине и без таа санкција, зашто традицијата е жива и во колективот, како и во самиот автор. Еден текст кој не ја одразува оваа закономерност, односно во кој не нашле извесна рамнотежа споменатите фактори, може да претставува итнересен експеримент, може да претендира на модерност во буквална смисла на она што се вика мода, но тој текст нема да биде уметничка реализација“ (Конески 2008в: 340). Со ова последново како да сака да посочи со прст кон херменевтичката поезија на која ѝ недостигаат допирни точки со историското искуство и која, сакајќи да се отцепи од стегите на традиционалното, како да се отцепува и од читателот, односно сама себеси како да се лишува од можноста да биде повторно оживеана во процесот на рецепција.

И како сето тоа да не е доволно за да се рационализира творечкиот чин и да се понуди некое искуствено објаснување за тоа како и зошто се раѓа песната. „Значајни песни, не се јавуваат по желбата на поетот, ами имаат свои моменти на раѓање“ кои зависат од општествено-историските услови и од контекстот во којшто се појавуваат (Конески 2008а: 343). За пример ја наведува неговата песна „Тешкото“ за која вели дека не може повеќе да напише таква песна и покрај тоа што е поискусен како поет и како човек, и покрај тоа што повеќе ја владее вештината на создавањето, токму поради тоа што таа песна се појавила во специфичен контекст кој како сам да ја создал и дека се работи за време кое едноставно раѓа такви песни преку грлата на поетите затоа што има потреба од нив. Само да се потсетиме дека, почнувајќи од антиката, па сè до денес, теоретичарите и авторите си го поставуваат прашањето: кој е, во суштина, вистинскиот автор или творец? Колкава е моќта на поетот и колку тој има контрола врз творечкиот процес? Во антиката поетот е издигнуван на ниво на божество, потоа како посредник меѓу Бог и луѓето, како негов медиум чија улога е само да го пренесе тоа што Бог го кажува, па како откривач на идеите според Платон. Во формализмот поетот е претставен како занаетчија – вешт мајстор за создавање на совршени стихови од метрички аспект. Во романтизмот – како растреперена душа која изразува само емоција преку песната, па како некој кој и самиот не е свесен за тоа што сака да каже сè додека неговата креација не дојде во допир со читателот и не овозможи оживување на текстот/ песната (феноменолошкиот пристап). Претставниците на постмодернизмот го прикажуваат поетот како автор кој е целосно ослободен од контекстуалните и историските прилики, но истовремено, колку контрадикторно и да звучи тоа, токму значењето на песната е мултиплицирано и зависно од контекстуалните, историските, индивидуалните карактеристики на реципиентот, односно е релативизирано). Овде, кај Конески, со оваа негова изјава забележуваме еден нов актант како нов елемент во низата потенцијални автори или создавачи на песната бидејќи тука како да се истакнува времето како творец и создавач или, најмалку, како коавтор.

Во поглед на наоѓањето на мотивите и остварувањето на поетската функција на јазикот, Конески, поаѓајќи од Прашката книжевна школа, се заложува за моментот на актуализација наспроти моментот за автоматизација, при што ја нагласува потребата на човекот од освежување, осовременување, потребата да се избавува од рутината, а со тоа и да добива естетска вредност. Тој го објаснува тоа пластично, со вонтекстуални примери, односно со примери од секојдневието, кои како да го замрзнуваат времето за да го продолжат неговото траење, но и со такви примери кои ја претставуваат човековата потреба од обновување, прочистување, растеретување, почнување од почеток, односно обид да се погледнат нештата од поинаква гледна точка, со очудување. Песната треба да биде едноставно сложена, односно сложено едноставна, да биде „проста и строга“, но и да доаѓа од срцето. Мотивите произлегуваат од секојдневието: „Јас песните ги берев/ од дрвото на животот/ како што селаните од Ракотинци/ пред Дуовден/ берат зрели цреши/ од црешовите дрвја“ (Конески 2008: 190, *Песните*).

„Ако изгасне случајно струјата, ние сме принудени да запалиме свеќа. Мижуркавата светлина ни пречи, со нетрпение очекуваме да блесне пак електричната светилка. Колку е различно од ова доживувањето кога, сакајќи да го одбележиме некој миг како посебно свечен за нас, намерно ја гасиме струјата и палиме свеќи. Пак се доближуваме до убавината, сакаме да ни биде убаво. Гестот е сврзан со ред асоцијации за обичаите и нашите спомени. Обновуваме нешто што инаку би чмаело под сивилото на рутинското, автоматизирано поведење“ (Конески 2008д: 350). Така „поезијата само се поврзува со ваквите пројави во различните области од животот. Таа врши актуализација на речевата дејност, таа ги спасува од сивило, од прашиште, зборовите, синтагмите и речениците, таа е актуализиран исказ“ (Конески 2008д: 350), а со тоа таа е наша иднина која постои како посебно моделирана реалност независна од другите контексти како што е научниот контекст, на пример.

Во „Трактат за зачетокот на песната“ Конески филозофски поставува реторичко прашање. Што доаѓа прво: мислата или ритамот, „за здружено да звучат како музика?“ Потоа одговара аргументирано дека, иако се чини дека музиката е тоа што ја прави поезијата и дека естетиката е независна од мислата, сепак, тие се заемно поврзани во дијалектичка врска: „И музиката не се раѓа од ништо,/ ами од засек на мисла со мисла/ како кремен во трат./ И така првото е она на кое пак најпосле се враќаме,/ првото е – како маглина – сè уште сматната Идеја“ („Трактат за зачетокот на песната“, Конески 2008д: 194). Така излегува дека песната е знак што се добива со отворање на поетовото *Јас* кон светот надвор од него и кон светот во него. Таа е лична, но сепак и доволно заедничка и колективна затоа што творецот ја создава како резултат на своето лично доживување кое е во постојано содејство и со неговата духовна оставнина, односно културата на којашто ѝ припаѓа. Таа е симбол за безвременоста, постојноста, староста, сеќавањето и мудроста. Нејзиното создавање е претсостојба на сонот и состојба во која владее тишината. Таа се раѓа тогаш кога свесното се повлекува и потонува во полусон, вслушнувајќи се во несвесното. Токму тогаш поетот ги препознава зборовите, чувствувајќи го нивниот ритам. Таа е и мисла исто толку колку што е и форма и емоција.

Заклучок

Конески е творец, лингвист, но и метапоет кој пишува за процесот на создавањето на песната и во своите песни, но и во текстовите кои ги посветува токму на создавањето на лирската песна, применувајќи ја постапката партиципативно себенабљудување и авторефлексија. Така тој, своето *Јас* го поделил на *Јас* кое создава, *Јас* кое го набљудува творечкиот процес и на *Јас* кое на исклучително лирски и суптилно-научнички начин ги запишува заклучоците од тоа внатрешно себеистражување и тој опит бидејќи неговата личност е генијален и неверојатен спој на креативното, поетското, научното и човечкото. Конески го истакнува моментот на спонтаноста при раѓањето на песната, на нејзината меѓузависност од традицијата која коегзистира со постоечката култура, но и од реципиентот како субјект кој го оживува текстот. Според него, песната се открива во смисла дека таа се појавува во поетот уште пред да биде запишана, а нејзиното раѓање е порив кој не може да се спречи и се јавува во глуво доба кога сите спијат. Умешноста на создавањето е да се создаде песна која ќе биде јасна, кратка, едноставна, а сепак реципиентот да ја доживее како богатство од мотиви, како сложеност која во него ќе разбуди мноштво значења. На тој начин читателот станува коавтор. Според Конески, има песни кои ги раѓа времето и кои никогаш не би можеле повторно да се напишат во некое друго време. Со тоа тој ја истакнува важноста на контекстот за раѓањето на лирската песна. Песната треба да произлегува од животот, а поетот треба го наслушне мигот и да ја препознае во обичните и секојдневните моменти, предмети, настани.

Затоа поезијата на Конески ја доживуваме како метапоезија бидејќи се објаснува самата себе, таа е и мотивски богата, но и нагласено лирска. Таа содржи градациски слики чиј интензитет се менува по принципот на климакс и антиклимакс или има згуснати наративни јадра во кои како во семка се содржи душата на обичниот човек и ликови кои дишат во неа иако се универзални. И ја сакаме и размислуваме за неа поради топлината која произлегува од родното огниште, изразениот драматизам, задишаниот ритам, обединетите контрасти, менувањето на брзината, висината и јачината на замислениот глас со кој ја изговараме песната. Сето тоа овозможува да ѝ го напишаме пулсот, ставајќи го прстот на вратната жила на времето кое е безвременно и да почувствуваме дека низ таа поезија тече врела крв, а и во нас тече таа крв, независно од временската инстанца од која ѝ пристапуваме, дека во неа има силна емоција која ја препознаваме на две рамништа: емоцијата која ја доживува лирското *Јас* и емоцијата која се појавува кај читателот, односно емоцијата во текстуалната и вонтекстуалната структура. Таа е непресушен извор за идни истражувања кои постојано ќе ја актуализираат како вечен споменик за нашата култура на изворен македонски јазик, како наша традиција, како метапоезија, како наш дом во кој се раѓаме, живееме и умираме со сите наши животи одеднаш.

Користена литература

- Андрејевски, Ц. (2009а). Разговори со Конески. Кажувања (8). Окно. Преземено од <https://okno.mk/node/3278>
- Андрејевски, Ц. (2009б). Разговори со Конески. Кажувања (8). Окно. Преземено од <https://okno.mk/node/3058>
- Ивановиќ, Р. (200). О теорији спонтаности и сложеној једноставности лирских минијатура Блажа Конеског. *Делото на Блаже Конески: остварувања и перспективи*. Скопје: МАНУ, стр. 111-130.
- Јунг, К. Г. (2007б). *Психологијата и уметноста*. Скопје: Ѓурѓа.
- Конески, Б. (2008а). За откривањето на песната. *Послание (изб. Матеја Матевски)*, Битола: Микена, стр. 341-344.
- Конески, Б. (2008б). Зборот. *Послание (изб. Матеја Матевски)*, Битола: Микена, стр. 193.
- Конески, Б. (2008в). За традицијата и иновациите. *Послание (изб. Матеја Матевски)*, Битола: Микена, стр. 338-340.
- Конески, Б. (2008г). Песните. *Послание (изб. Матеја Матевски)*, Битола: Микена, стр. 190.
- Конески, Б. (2008д). Иднината на поезијата. *Послание (изб. Матеја Матевски)*, Битола: Микена, стр. 345-351.
- Конески, Б. (2008ѓ). Трактат за зачетокот на песната. *Послание (изб. Матеја Матевски)*, Битола: Микена, стр. 194.
- Конески, Б. (1990е). „Архитектонскиот принцип“ во Ликови и теми. Скопје: Култура. стр. 304-308.
- Старделов, Ѓ. (2002). Имплицитната поетика на Блаже Конески. *Делото на Блаже Конески: остварувања и перспективи*. Скопје: МАНУ, стр. 65 – 75.

BLAZHE KONESKI'S METAPOETRY AND THE BIRTH OF THE POEM ABOUT "STERNA"

Abstract: The subject matter of this research paper is Blazhe Koneski's writing procedure, which he discusses in his numerous interviews throughout the years as well as in his text titled "An experiment". Koneski describes his writing procedure in his poetry as well. He does that in a very subtle and implicit manner, creating a connotative meaning and metapoetry, the motif of which is precisely that: the birth of the poem.

Keywords: Koneski, metapoetry, the birth of the poem

Милена Касапоска-Чадловска
Правен факултет – Кичево
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола
Силвана Нешковска
Педагошки факултет – Битола
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола
Лела Ивановска
Факултет за информатички и комуникациски технологии – Битола
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола
РС Македонија

АНАЛИЗА НА АНГЛИСКИОТ И НА ФРАНЦУСКИОТ ПРЕПЕВ НА „СТЕРНА“ ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ

Апстракт: Поемата „Стерна“ е изградена врз народната легенда за митскиот јунак Крале Марко кој ја затнал страшната подземна вода во обид да го спаси Прилепско Поле од катастрофална поплава. Во поемата, подземната вода е персонафицирана и во неа се отелотворени злото, несреќата и душевните јанси. Крале Марко, односно човекот, се бори со натчовечки напор низ високо изразена драматика и поетска тензија. Карактеристично за „Стерна“ е тоа што изобилува со културолошки лексички единици со голема експресивна моќ, како реалии, архаизми, турцизми, но и со дијалектна лексика. Овие термини се вистински предизвик кога станува збор за препејување на странски јазик затоа што преку нив доаѓаат до израз културните, историските и општествените разлики меѓу две земји. Токму во успешното пренесување на овие јазични елементи се согледува и умешноста на преведувачот, иако доста често ваквите термини се речиси непреводливи.

Имајќи ја предвид сложеноста на поемата од семантички и лексички аспект, целта на овој труд беше да направиме опсежна анализа на нејзините препеви на англиски и на француски јазик и да провериме во колкава мера се тие успешни. Анализата ги опфати фонетското, лексичкото и синтаксичкото ниво на поемата, како и нејзината формална структура и стилските изразни средства кои се среќаваат во неа. Резултатите од направената анализа укажуваат на тоа дека и покрај формалните и содржински отстапувања кои се направени, и англискиот и францускиот препев се доста успешни во пренесувањето на главниот мотив и сентимент на „Стерна“.

Клучни зборови: Стерна, Конески, препев, англиски, француски.

Вовед

Преведувањето претставува универзална човечка активност, неопходна во секоја епоха и во сите делови на светот, за остварување контакти меѓу заедниците кои зборуваат различни јазици, без оглед на тоа дали тие контакти се индивидуални или колективни, случајни или постојани (Никодиновска 2009: 17). Поетскиот превод, кој е предмет на интерес во нашиот труд, не претпоставува едноставно заменување на еден збор со друг, туку реформулирање на еден текст на друг јазик, притоа водејќи сметка да се зачува содржината (Tatillon 1986: 7, Ali 2016: 65). Овој тип превод претставува огромен предизвик за преведувачот бидејќи не се работи за едноставна лексичка операција, туку за сложена јазична уметност која се состои во содржинско, стилистичко и уметничко пренесување на едно дело на друг јазик, но и во транспонирање на културолошките елементи од изворниот во целниот јазик. За да се пренесе поетската реч од еден на друг јазик, без притоа да се одземе од нејзината мелодичност и хармонија, од бојата и од внатрешниот ритам, неопходно е да се поседуваат специфични јазични компетенции, да се биде одличен познавач на поезијата, да се има чувство за хармонија и ритам, односно чувство за „убавото“ во поезијата. Сите овие аспекти се присутни истовремено и во формата и во содржината, во видливото, но и во невидливото во поетскиот текст. Во

суштина, преведувачот е своевиден коавтор на поетскиот израз и тој треба да умее да ја актуализира атмосферата во поемата и нејзината тема, внимавајќи притоа да не го повреди нејзиниот семантизам, мелодичноста и нејзината универзална димензија (Кауга 1998: 3).

Целта на овој труд е да се направи детална анализа на францускиот и на англискиот препев на поемата „Стерна“ од Блаже Конески со цел да се провери во колкава мера се тие успешни, односно дали препејувачите успеале да одговорат на преведувачките предизвици за кои зборувавме погоре. Францускиот препев е направен од Жак Гошрон и Лиси Албертини, додека автори на англискиот препев се Ендрју Харви и Ен Пенингтон. Анализата ги опфаќа фонетското, лексичкото и синтаксичкото ниво на поемата, нејзината формална структура и стилските изразни средства кои се среќаваат во неа.

Резултатите од направената анализа укажуваат на тоа дека и покрај формалните и содржинските отстапувања кои се направени, и англискиот и францускиот препев го пренесуваат доста успешно главниот мотив и сентимент на „Стерна“.

Теоретска основа

Во академските и во стручните кругови постојат спротивставени гледишта во поглед на поетскиот превод. Имено, според некои автори преводот на поезијата е комплетно невозможен, односно поетскиот преведувачки акт се одликува со вградена дефективност (Berman 1995: 86, Ellrod 2006). Други сметаат дека секој обид да се преведе поетски израз претставува изневерување на оригиналниот текст (Ali 2016: 66). Како поткрепа на овој став, Бланшо наведува дека „значењето на поемата е неразделиво од секој поединечен збор во неа, од секое движење, од секој нејзин акцент. Тоа постои само во таа конкретна целина и исчезнува во моментот кога ќе се направи обид значењето да се раздвои од формата која му била првично дадена. Семантиката на поемата совршено соодветствува со нејзината форма“ (Blanchot 1943: 239, Ellrodt 2006). Во истата насока, Мороа додава дека „поемата претставува чудесна коинциденција меѓу ритамот и мислата. Затоа преведувањето на поемата е толку тешко, а нејзиното препејување во стих е речиси невозможно. Веројатноста дека ќе се добие четвороструко совпаѓање меѓу две рими и две мисли е многу слаба“ (Maurois, Brynczka 1997: 9).

Сепак, и покрај ваквите ставови за непреводливоста, непобитен факт е дека поезијата, и покрај нејзината комплексност, била и сè уште е преведувана. Притоа, се согласуваме сосема со Кари дека може да се зборува за квалитетна поезија само тогаш кога читателот не чувствува дека се работи за превод (Cary 1985: 44, Brynczka 1997: 9).

Наспроти тезите за непреводливост, застапниците на другото гледиште сметаат дека поезијата е преводлива, без оглед на тоа што при процесот на преведување неизбежно доаѓа до губење на одредени аспекти на изворниот текст. Како што вели Бенет, кој поетскиот превод го споредува со сад полн со вода, „ако садот се премести од мијалник до трпеза, водата може да се истури. Сепак, целта на преведувачот е да зачува што повеќе вода во садот“ (Bennett 2001: 1). Според Холмс, предизвиците и тешкотиите на кои наидува преведувачот на поезија сепак не го одвраќаат од поетскиот превод:

„Дали поезијата е преводлива? Во преведувањето, како и во политиката, повеќето луѓе го позиционираат својот став некаде помеѓу две екстремни гледишта верувајќи дека поетскиот превод е понекогаш возможен, понекогаш невозможен, некогаш тешок, некогаш лесен, некогаш е неуспешен, а некогаш е многу успешен. Најдобриот аргумент во корист на оваа средишна позиција е фактот дека во реалноста постои широк спектар на поетски преводи: некавалитетни, просечни и добри“ (Holmes 1988: 45, Brynczka 1997: 9).

Нашиот став во поглед на преводливоста на поезијата е најблизок до оној кој го среќаваме кај Бринчка и кај Мунен. Имено, иако не е секогаш можно да се пренесе истиот значенски ефект од изворниот текст во целниот текст, сепак, сосема е можно да се пренесе изворната порака во задоволителна мера. И покрај бројните потешкотии, поетскиот превод им е наменет на оние кои не познаваат повеќе од еден јазик и кои имаат потреба од превод за да го разберат текстот што го одбрале (Brynczka 1997: 9). Ниту еден читател не може да ги познава сите постојни јазици и дијалекти и секој барем еднаш ќе се најде во ситуација да не успее да ја дешифрира пораката на изворниот текст затоа што не го познава доволно јазикот на кој е напишан. Токму тука интервенира преведувачот (Mounin 1963: 8).

Кога станува збор за успешноста на поетскиот превод, Тајтлер нагласува дека треба да бидат исполнети некои услови. Така, според него, за да може преводот да биде оквалификуван како добар, неопходно е да се има предвид следново: „преводот треба да ги пренесе потполно мотивот и идејата на изворниот текст без притоа „слепо“ да се држи до оригиналните лексеми; стилот и начинот на пишување во изворниот и во целниот текст треба да бидат истоветни; во преводот треба да се чувствува истата леснотија како во оригиналната верзија (Tytler 1970: 15, Brynczka 1997: 19).

Во суштина, лексиката и синтаксата на изворниот текст претставуваат негов содржател, додека семантиката е негова содржина, односно „душата“ на текстот. При преведувањето, преведувачот мора, во многу поголема мера, да остане верен на содржината на текстот што сака да ја пренесе во целниот јазик, отколку да се држи до лексиката и синтаксата, заматувајќи ја вистинската смисла која е сржта на изворното дело.

Поезијата на Блаже Конески

Блаже Конески е еден од кодификаторите на современиот македонски литературен јазик – виден културен, книжевен и јавен работник: академик, професор, преведувач, литературен историчар, есеист, прозаист и поет. Неговиот придонес за македонската поезија е огромен. Или, според зборовите на Старделов (1990: 5): „Она што Блаже Конески го создаде во македонската поезија како нејзин највисок дострел беа големите поетски структури, оние мали поеми во кои овој јазичен гениј ги дофати и осмисли темелите на нашата историска судбина, темелите на бескрајните човекови трауми и искушенија, порази и надежи, падови и восторзи, крикови и осами, болки и бесови што татнале и што протатнале овде на македонскава почва и под македонско небо“.

Циклусот песни „Стерна“ претставува дополние на второто издание на „Везилка“, во кое се поместени песните „Стерна“, „Одземање на силата“, „Марковиот манастир“, „Болен Дојчин“ „Кале“ и „Песјо брдце“ со коишто се заокружува циклусот „Марко Крале“. Со овој циклус, Конески го прави најкрупниот чекор во неговиот поетски израз, воведувајќи ја македонската поезија во современите поетски текови.

Поемата „Стерна“ се базира на народната легенда во која митскиот јунак Крале Марко ја затнал страшната подземна вода во обид да го спаси Прилепско Поле од катастрофална поплава. Во поемата, подземната вода е персонифицирана и низ една изразена драматика во неа е отелотворена вечната борба на човекот со мрачните сили на злото. „Стерна“ изобилува со културолошки лексички единици со голема експресивна моќ, како реалии, архаизми, турцизми, но и со дијалектна лексика. Овие термини се вистински предизвик за препејување на странски јазик затоа што преку нив доаѓаат до израз културните, историските и општествените разлики меѓу два народа. Токму во успешното пренесување на ваквите лексеми се согледува и умешноста на преведувачот, иако доста често ваквите термини се речиси непреводливи.

Анализа на препевите на „Стерна“ на англиски и на француски јазик Форма на поемата (строфи, стихови и употреба на интерпункциски знаци)

„Стерна“ е составена од десет строфи, а во секоја строфа има различен број стихови. Во францускиот препев, организацијата на строфите не е доследно задржана. Имено, препевот е организиран во единаесет строфи. Последниот стих од третата строфа е одделен како посебен стих. Шестата строфа, во која има само од еден стих, е припоена кон петтата. Осмата строфа е поделена на две строфи. Третата строфа е составена од 17 стихови, за разлика од препевот во кој има 16. Шестата строфа е составена од 8 стихови, а во францускиот препев за оваа строфа има 9.

Во англискиот препев е задржана истата организација на строфите со неколку помали отстапувања. Имено, и во оригиналот и во препевот поемата е составена од 10 строфи. Меѓутоа, во осмата строфа во оригиналот има 16 стихови, а во преводот 14. Претпоследната строфа, која во оригиналот се состои од еден стих, во преводот е испуштена. Во последната строфа од оригиналот има 17 стихови. Оваа строфа во преводот е поделена на две строфи кои се составени од 10 и од 8 стихови редоследно.

Кога станува збор за интерпункциските знаци, анализата покажа дека во францускиот препев има поголема доследност. Има исклучок само во два стиха во кои на крајот е испуштен извичникот, а се забележува извичник на место на кое во оригиналот не е употребен. Употребата на цртата е доследна, а на едно место е употребен интерпункцискиот знак точка и запирка, која не постои во оригиналот.

Од друга страна, во англискиот препев се забележани далеку поголем број отстапки во однос на интерпункцијата. Имено, иако во оригиналот скоро секој стих завршува со интерпункциски знак (запирка, точка и црта), во преводот тој знак е испуштен во голема мера. Интересно е и тоа што цртата, која во оригиналот е ставена на крајот на стихот, во англиската варијанта се среќава на крајот на други стихови.

Анализа на синтаксичко ниво / анализа на синтаксичките фигури (метатакси)

Една од основните карактеристики за ова рамниште е обележаниот збороред или преместување на редот на зборовите или на делови од реченицата во редослед којшто е обратен или, пак, изместен во однос на вообичаениот (нормираниот) синтаксички редослед.

Оригиналот изобилува со вакви примери. Меѓутоа, во препевот на француски и на англиски јазик се забележува употреба на необележан збороред (табела бр. 1).

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>Да го усние мајка детето</i>	<i>que la mère endorme son enfant</i>	<i>until the mother has lulled her child to sleep</i>
<i>Дека се послаб иде нејзиниот глас</i>	<i>Sa voix parvenait du sous-sol, de plus en plus faible</i>	<i>Its voice came weaker and weaker</i>
<i>Ми бучи Стерната в уши како никогаш</i>	<i>Comme jamais, la Sterna bruit dans mes oreilles.</i>	<i>Sterna's is rumbling in my ears as never before</i>
<i>Да вечераат орачите</i>	<i>que les laboureurs dinent</i>	<i>Untill the plougmen have eaten</i>

Табела бр. 1: Необележан збороред

Многу е помал бројот на стихови во кои збороредот е зачуван во препевот на англиски јазик. Тоа не е случај со францускиот препев (табела бр. 2).

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>Во ниедно доба, сум одел да наслушам ...</i>	<i>J'allais en pleine nuit, écouter l'eau grossir- (не е задржан)</i>	<i>At dead of night I went to listen (задржан)</i>
<i>минав по челото со кална рака</i>	<i>J'ai passé ma main boueuse sur mon front- (не е задржан)</i>	<i>And wiped my forehead with a muddy hand (задржан)</i>

Табела бр. 2: Обележан збороред, но само во англискиот препев

Во препевите се појавуваат одредени промени во синтаксичката структура (употреба на реченици и дел-реченици различни од оние употребени во оригиналот). Сепак, отстапките се многу поголеми во англискиот препев споредено со францускиот (табела бр. 3).

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>Таа ќе почека <u>да го усние мајка детето</u></i> (да-конструкција)	<i>Elle attend que la mère endorme son enfant (нема отстапување)</i>	<i>It will wait <u>until the mother has lulled her child to sleep</u> (временска дел-реч.)</i>
<i>Колку ликував <u>дека ја задавнувам</u></i> ... (исказна дел-реченица)	<i>Quel triomphe : je l'étranglais jusqu'à la détente de mort (извична, независна реч.)</i>	<i>How I exulted! I was strangling it... (независни реч.)</i>
<i>И старците <u>што ги мачи бесоница и кашлица</u>- да тивнат</i> (односна реч.еница)	<i>et que se calment les vieillards qui souffrent d'insomnie et toussent (нема отстапување)</i>	<i>The old men <u>with their coughs and insomnia</u> become quiet (предлошка фраза)</i>

Табела бр. 3: Промена на типот на реченицата

Повторувањето и **набројувањето** се, исто така, одлики на синтаксичкото ниво. Во однос на повторувањето, првата строфа се повторува целосно како шеста, а тоа е задржано и во двата препева. Исто така, се среќава и повторување на исти стихови во различни строфи во поемата. (табела бр. 4).

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>Таа го чека својот час</i>	<i>Elle attend son heure</i>	<i>It was just binding its time</i>
<i>Да биде глуво и спокојно и темно кога ќе рикне</i>	<i>Que tout soit paisible et sourd et obscur et alors elle rougira, la Sterna</i>	<i>In the hush and the peace and the darkness it will suddenly snarl</i>

Табела бр. 4: Повторување на ист стих во различни строфи

Набројувањето како синтаксичка фигура умешно е проткаено низ целата поема. Тоа се забележува речиси во сите строфи. Во првата строфа тоа е дадено кога се набројува сè што било употребено за да се затне стерната (табела бр. 5, пример бр. 1); во третата строфа, кога поетот го објаснува однесувањето на подземната вода (табела бр. 5, пример бр. 2), во четвртата строфа, кога се набројува што чека стерната да се случи за да се излее од подземјето (табела бр. 5, пример бр. 3), кога објаснува како се чувствува лирскиот субјект додека ја чека стерната (табела бр. 5, пример бр. 4) итн. Оваа одлика на оригиналот е целосно запазена и во препевите.

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>Пример бр. 1: песок, чакалишите, камења и карпи</i>	<i>du sable, des cailloux, des pierres et des rochers</i>	<i>sand, gravel, stones, rocks</i>
<i>Пример бр. 2: приидува водата, гргори, грчи, зајачува под земи, се лутти...</i>	<i>(écouter) l'eau grossir, gargouiller, bouillonner et gémir sous terre, s'irriter</i>	<i>gurguling, writhing and groaning underground</i>

<i>Пример бр. 3: да го усние мајка детето, лелејката да запре во лулањето,... да вечераат орачите...</i>	<i>que la mère endorme son enfant, que le berceau arrête de se balancer...que les laboureurs dinent</i>	<i>... the mother has lulled her child to sleep, the craddele has stopped rocking, ... the ploughmen have eaten...</i>
<i>Пример бр. 4: јас сум буден... чекам... ми иде да викам, да мавтам со раце, да будам</i>	<i>Je suis le seul éveillé...J'ai envie de crier, d'agiter les mains, de réveiller ceux qui dorment</i>	<i>I'm the only one awake, ... I'm waiting...I want to scream, to wave my arms, to wake everybody up</i>

Табела бр. 5: Набројување

Во поглед на стилските фигури се забележува употреба на **полисиндентон** (повторување на сврзници без граматичка потреба). Во францускиот препев има делумна доследност при неговото пренесување, додека во англискиот препев оваа фигура е целосно изоставена.

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>Сопартали, Сопесочиште, со чакалиште, Сокамења, со карти</i>	<i>avec des haillons, avec du sable, avec des cailloux, avec avec avec des pierres, avec des rochers</i>	<i>Rags Sand, gravel Stones, rocks</i>
<i>Со нокти корнев –и мавав ишибав И толчев, итрупав грамада</i>	<i>Je grattai avec mes ongles, et je tapai et je fouettai et j'écrasai et j'entassai masse sur masse</i>	<i>I scabbled with my nails, shovelled, kicked, pushed and piled up the rubble / /</i>
<i>Ќе гргне, дапоклопи, даподави, даповлече, Дасе успокои во ширината.</i>	<i>s'échappera, jaillira, pour submerger, noyer, entrainer et s'apaiser dans l'étendue (сврзниците не се повторуваат)</i>	<i>It will gush out Sumberge, drown, sweep away ... / /</i>

Табела бр. 6: Полисиндентон

Анализа на морфолошко ниво

Она што може да се воочи на морфолошко ниво во „Стерна“ е повторливата употреба и умешното испреплетување на трите основни глаголски времиња (минато, сегашно и идно). Се чини како лирскиот субјект да патува низ времето со временска машина. Час е во сегашноста, час се враќа во минатото, за потоа многу брзо да се префрли во иднината. Тоа и ја прави песната комплексна, но во исто време и многу динамична и енергична, исто како и надојдената подземна вода. Всушност, преку алтернацијата на времињата се отсликува духовната битка што ја води авторот сам со себе.

Семантиката која ја носи употребата на минатото време е поврзана со напорот на лирскиот субјект да го спречи надоаѓањето на страшната подземна вода, затнувајќи го нејзиниот отвор. Меѓутоа, и покрај сите натчовечки напори, иднината се исправува пред него како кобно претчувство дека разјарената вода, несреќата, сепак не мирува. Напротив, кога најмалку ќе очекува, од заседа, лукаво, ќе нападне и ќе го опустоши неговиот живот. Сегашното време е поврзано со стравот што го чувствува лирскиот субјект и со неговата опседнатост со повторното надоаѓање на злокобната вода. Во сегашноста тој константно го слуша нејзиното бучење и е подготвен во секој миг да ја нападне стерната со голи раце или да го затне одново нејзиното дувло. Во цикличноста на овие временски интервали се препознава симболиката на постојаната борба на човекот со демонските искушенија, со несреќите и трагедиите кои сиркаат од секој агол, излегуваат од секоја пукнатина.

И во англискиот и во францускиот препев на песната, доследна е употребата на сите наведени глаголски времиња со неколку мали исклучоци. Имено, само во третата строфа од францускиот препев употребено е сегашно наместо идно време: *Таа ќе почека да го*

успие мајка dememo / Elle attend que la mere endorme son enfant; Taa ќе почека да вечераат орачите / Elle attend que les laboureurs dînent...), но имајќи предвид дека во францускиот јазик сегашното време може да пренесе семантичко значење на идност, тоа не го нарушува значењето. Во англискиот препев направена е една отстапка. Во четвртата строфа во оригиналот на почетокот е дадено минато време, а веднаш потоа се продолжува со сегашно, па со идно време. Во препевот, сегашното време на почетокот на строфата се заменува со минато (*трпелива тaa го чека својот час / it was binding its time*). Истиот стих се повторува кон крајот на строфата, но таму веќе и во препевот е задржана употребата на сегашно време (*taa го чека само својот час / it's only binding its time*).

Анализа на лексичко ниво

Лексичката анализа на препевите покажува дека се направени доста отстапувања од страна на преведувачите. Тие се однесуваат на: употребата на неутрална наместо негативната лексика (табела бр. 7) и на културолошките термини (табела бр. 8) кои преовладуваат во оригиналот; несоодветноста на преводните решенија (буквален или неточен превод) (табела бр. 9), како и употребата на слободен превод (табела бр. 10), додадена лексика (табела бр. 11) и испуштена лексика (табела бр. 12).

Во „Стерна“ преовладуваат лексеми со негативен, темен семантички полнеж. Уште во првата строфа се употребени именски форми во пејоратив/аугментатив. Во англискиот и во францускиот препев ваквите именски форми се лексикализирани и затоа тие се предадени со основната форма на именката. На тој начин е изгубено пејоративното значење во преводот и делумно е одземен оригиналниот сентимент кој се чувствува во поемата „Стерна“ на македонски јазик.

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>Песочиште</i>	<i>du sable (несок)</i>	<i>Sand</i>
<i>Чакалиште</i>	<i>des cailloux (камења)</i>	<i>Gravel</i>
<i>Дувло</i>	<i>ouverture (отвор)</i>	<i>Hole</i>
<i>ниедно доба</i>	<i>en pleine nuit (среде ноќ)</i>	<i>at dead of night (задржано)</i>

Табела бр. 7: Употреба на неутрална лексика во препевот на негативните лексеми

Освен тоа, употребени се и многу културолошки термини, архаизми, турцизми, а повремено и дијалектизми, кои придонесуваат за стилска обоеност на стихуваниот израз, но истовремено се многу тешко преводливи поради културолошките разлики. Поради неможноста да се употребат соодветни преводни решенија (освен кај терминот „аршин“ за кој е употребен француски архаизам *aune*, и соодветниот превод на „ајдут“ со *haïdouk*), преведувачите и кон англиски и кон француски јазик прилегнале кон употреба на стилски неутрална терминологија.

Исто така, важно е да се напомене дека преведувачите и на двата јазика се одлучиле да го преземат архаизмот *стерна* и во самиот наслов, но и во целата поема. Во препевот на француски јазик, уште во насловот е вметната фуснота со која се објаснува значењето на стерната: „Според народната традиција: голем затворен извор, резервоар со вода (наш превод). Се согласуваме со Бабамова (Babamova 2018: 95) дека „со ваквото пренесување на македонски зборови во францускиот јазик се обезбедува литературен континуитет, односно се продолжува животниот век на македонските поеми“.

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>Бубак</i>	<i>cotton/намук</i>	<i>cotton/намук</i>
<i>Лелејка</i>	<i>berceau/лулка</i>	<i>cradle/лулка</i>

Објала	<i>bandes molletières/ завој</i>	<i>leg wrappings</i>
Пусија	<i>embuscade/ заседа</i>	<i>on the lookout</i>
Опинци	<i>chaussures/чевли, обувки</i>	<i>shoes/чевли, обувки</i>
се токми	<i>s'apprête/се подготвува</i>	<i>it was ready/подготвено беше</i>
Сопашат	<i>ôter/собува</i>	<i>unwound/обвиткува</i>
Намовнат	<i>hérissé/наежен</i>	<i>alert/спремен, на готово</i>

Табела бр. 8: Употреба на неутрална лексика во препевот на културолошките термини

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
Беше заден час!	<i>C'était la dernière heure (беше последниот час, буквален превод.</i>	<i>Just in time (точно навреме)</i>
Ноќе	<i>Il fait nuit (ноќ е, се стемни)</i>	<i>By night (точен превод)</i>
со нокти корнев	<i>je grattai avec mes ongles (гребев со нокти)</i>	<i>I scabbled with my nails – scratched= гребев</i>
Пците	<i>chiens (кучиња, неутрален превод)</i>	<i>birds – неточен превод</i>

Табела бр. 9: Несоодветност на преводните решенија (буквален или неточен превод)

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
Наслушнам	<i>écouter (слуша)</i>	<i>I listen (слуша)</i>
да потера лов	<i>pour chasser sa proie (да го улови својот плен)</i>	<i>to hunt its prey (да го улови својот плен)</i>
Рикне	<i>rugir - рика (задржано)</i>	<i>snarl ('ржи)</i>
а не го разбираш зборот	<i>- et tu ne comprends pas ce qui est dit (не разбираш што се кажува)</i>	<i>You couldn't catch the words (не ги разбираш зборовите)</i>
да ги потурат	<i>qu'ils bourrent (да ги наполнат)</i>	<i>filled (полни, наполнува)</i>
ги мачи кашлица	<i>toussent (кашлаат)</i>	<i>coughs (кашлица)</i>
крои најлошо	<i>prépare le pire (подготвува најлошо)</i>	<i>It's planning the worst (планира најлошо)</i>
колку ликував	<i>quel triomphe (каква победа)</i>	<i>How I exulted! (задржано е)</i>

Табела бр. 10: Слободен превод

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
ми иде да викам, да мафтам со рацето, да будам	<i>d'agiter les mains, de reveiller ceux qui dorment (да ги разбудам оние што спујам)</i>	<i>I want to scream, to wave my arms, to wake everyone up</i>
како сура мечка од нештера	<i>comme l'ours gris quitte sa grotte (како сива мечка што ја напушта нештерата)</i>	/
да биде глуво и спокојно	<i>que tout soit sourd et paisible (се' да биде глуво и мирно)</i>	/
таа го чека својот час	/	<i>yes, it's only biding time</i>
некој под земи далеку се кикоти	/	<i>someone underground, far, far away, was tittering</i>

Табела бр. 11: Додадена лексика

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
Сиотнамовнат	<i>Hérissé (испуштено е сиот)</i>	<i>Alert for the moment (испуштено е сиот)</i>
декаја задавувам	<i>je l'étranglai (ја задавив)- (испуштено е дека)</i>	<i>I was strangling it (испуштено е дека)</i>

<i>декасè</i> послаб иде нејзиниот глас-	<i>sa voix parvenait</i> (нејзиниот глас доаѓаше) (испуштено е дека)	<i>It's was was getting weaker and weaker</i> (испуштено е дека)
<i>се исправив</i> совсем простум	<i>quand je me suis relevé</i> (кога се исправив) (испуштено е совсем простум)	<i>When I stood upright</i> (испуштено е совсем простум)
Трпелива	<i>patiente-</i> преведено	/ (не е понуден превод еквивалент)

Табела бр. 12: Испуштена лексика

Анализа на фонетско рамниште / анализа на фонетските стилски фигури

Во изворната поема, на фонетско рамниште може да се забележи голема зачестеност на гласот **p** во сите строфи, што, според некои теоретичари, претставува начин за изразување на движење (Платон 2006: 9798, 112–113; Младеновски 2014: 79). Во конкретниов случај, повторувањето на гласот **p** може да се поврзе со течењето на големата подземна вода. Дополнително, атмосферата на страв и мачнината при помислата за траорната сила со која подземната вода се стреми да разори сè околу себе, се пренесува и преку употребата на консонантски комбинации кои претежно ја содржат фонемата **p**: *pn, pt, tp, pn, kp, grg, грч, трп, врт, мрт, трл*.

Употребата на **p** е многу честа и во францускиот (*déchiré, fureur, courent souterraines, jallira, noyer...*) и во англискиот препев (*rags, rocks, ready, rocking, reel, rubble, furiously, pure air, rumbling*). Истата тенденција во препевот ја има и во однос на консонантските комбинации во кои влегува гласот **p**. Тоа се забележува и во францускиот (*sombres, submerger, acharnai, entraîner...*) и во англискиот препев (*dark, groaning, underground, grey, prey, cradle, strained, harder, scrabbled, breathed, streamed gravel...*).

Кога станува збор за фонетските стилски фигури, во песната се среќаваат примери на **афереза**, која подразбира скратување на почетокот на зборот со тоа што се изостави првата буква или првиот слог. Во францускиот и во англискиот препев не е употребена афереза, односно глаголите се употребени во својата нередуцирана форма (табела бр. 14).

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>минав</i> (од поминав)	<i>Passer</i>	<i>wiped</i>
<i>молкне</i> (од замолкне)	<i>se taire</i>	<i>become quiet</i>

Табела бр. 13: Афереза

Освен тоа, употребена е стилската фигура **асонанца**, која ја прикажува зачестеноста на самогласките **a** и **o** (*со песочиште, со чакалиште, со камења со карпи, што ги натрунав на дувлото да крепат*), кои внесуваат темен колорит што кореспондира со тешкиот и мачен сентимент кој провејува во „Стерна“. И овој аспект е доследно применет и во францускиот (*la Sterna avec du coton, avec du sable avec des cailloux, l'eau grossir...*) и во англискиот препев (*rocks, stopped, frantically, forehead, panting, waters, soul...*).

Во оригиналот употребена е и **алитерација**, стилска фигура со која се означува повторување на истиот консонант на почетокот на неколку зборови во еден стих (*како да липа и да моли милост; кога ќе рикне, ќе се оттиши, ќе гргне да поклопи, да подави, да повлече...*). Во препевот, француските преведувачи успеале доста успешно да ја применат алитерацијата на некои места (*comme si elle sanglotait et demandait grace; et alors elle rougira, s'échappera, jaillira, pour submerger, noyer, entraîner...*), но некаде таа

изостанува. За сметка на тоа, преведувачите направиле компензација, употребувајќи алитерација во други стихови (*И старците што ги мачи бесоница и кашлица – Да тивнат / et que se calment les vieillards qui souffrent d'insomnie*).

Во англискиот препев, стихот „како да липа и да моли милост“ е сосема испуштен, додека во останатите стихови очигледни се напорите на преведувачите да ја задржат алитерацијата (*и толчев и трупав грамада / pushed and piled up the rubble; а кога запрев задишан и помен / when I stopped panting and sweaty...*). Исто како во францускиот, и во англискиот препев се забележува стилската фигура алитерација, во стихови во кои ја нема во оригиналот (*што ги натрунав на дувлото / I heared them over the hole*).

Во оригиналот забележителна е и употребата на **анафората** како фонолошка стилска фигура која означува повторување на истиот збор на почетокот на два или повеќе последователни стиха (табела бр. 14). Како што е прикажано во табелата подолу, препејувачите на двата јазика успеале ја зачуваат оваа стилска фигура во повеќето стихови.

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>таа го чека својот час таа ќе почека да го усние мајка детето</i>	<i>Elle attend son heure, patiente Elle attend que la mere endorme l'enfant</i>	<i>It was binding its time, It'll wait ...</i>
<i>таа расте, таа го чека само својот час</i>	<i>Elle grossit Elle attend seulement son heure</i>	<i>It'sswelling It'sonly binding its time</i>

Табела бр. 14: Анафора

Анализа на фигурите на содржина во препевот

Фонолошките и синтаксичките фигури ги разгледаваме во рамките на анализата на соодветните јазични рамништа. Освен тие, во „Стерна“ се среќаваат и семантички и логички фигури.

Од анализата може да се заклучи дека стилската фигура **метафора** е многу подоследно преведена во францускиот, отколку во англискиот препев (табела бр. 15), додека стилската фигура **компарација** е целосно зачувана во двата препева (табела бр. 16).

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>Сонот ми скипна</i>	<i>mon sommeil était tari (задржана)</i>	<i>I couldn't sleep (не е задржана)</i>
<i>Јас го загубив сонот</i>	<i>j'ai perdu le sommeil (задржана)</i>	<i>I shall never be able to sleep (не е задржана)</i>

Табела бр. 15: Метафора

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<i>како сура мечка од нештера</i>	<i>comme l'ours gris quitte sa grotte</i>	<i>like a grey bear form its cave</i>
<i>како ајдут на пуција</i>	<i>comme un haïdouk en embuscade</i>	<i>a kind of bandit on a lookout</i>
<i>како да ја прекрил устата со дланка</i>	<i>comme s'il se couvrait la bouche de la main</i>	<i>as if it had streamed over into me</i>

Табела бр. 16: Компарација

Стилската фигура **персонификација**, преку која на **стерната** ѝ се даваат карактеристики на човек (*таа чека, планира, се пресекава*) и карактеристики на животно (*рикнува*), е зачувана целосно и во францускиот и во англискиот препев.

Во „Стерна“ се забележува и употреба на *градација*, стилска фигура со која се постигнува постепено интензивирање на почетната мисла или намера (табела бр. 17). Во двата препева градацијата се чувствува со истиот интензитет како во оригиналот.

Оригинал	Препев на француски	Препев на англиски
<p><i>C'è повеќе се силев, раскинат од бес</i> <i>Со нокти корнев — и мавав и шибав</i> <i>И толчев, и трунав грамада</i> <i>Брзав — да не ѝ се загревам.</i> <i>А кога запрев...</i></p>	<p><i>Déchiré de fureur, je m'acharnai</i> <i>je grattai avec mes ongles-et je tapai</i> <i>et je fouettaï</i> <i>et j'écrasai et j'entassai masse sur</i> <i>masse</i> <i>je me hâtai pour ne pas m'apitoyer</i> <i>sur elle</i> <i>Et quand je me suis arrêté</i></p>	<p><i>I strained harder and harder, frantically</i> <i>I scrabbled with my nails, shoveled, kicked,</i> <i>Pushed and piled up the rubble</i> <i>Furiously – so as not to feel any pity for it</i> <i>But when I stopped ...</i></p>

Табела бр. 17: Градација

Заклучок

Од направената анализа на англискиот и на францускиот препев на „Стерна“, може да се заклучи дека најголема доследност се забележува на морфолошко ниво и во однос на употребата на фигурите на содржина (кај компарацијата, персонификацијата и градацијата). Забележана е отстапка во однос на употребата на метафората. Таа не е успешно задржана во англискиот препев.

Постои делумна доследност и во однос на формата, и на синтаксичко и на фонетско ниво. Од формален аспект, забележани се отстапки во однос на употребата на интерпункциските знаци во двата препева. На синтаксичко ниво се согледуваат разлики во однос на збороредот во двата препева. Има поголеми промени во поглед на синтаксичката структура на стиховите во англискиот препев отколку во францускиот. Полисиндентонот не се сретнува воопшто во англиската варијанта, а во француската е делумно застапен. Наспроти тоа, набројувањето како стилска фигура, е задржано и во англискиот и во францускиот препев. На фонетско ниво, и во двата препева е доследно запазена зачестеноста на гласот *p* и употребата на фонетските фигури асонанца и алитерација, додека аферезата и анафората не се доследно применети.

Најголеми пропусти се уочија на лексичко ниво. Тоа се забележува јасно, особено во препевот на културолошките термини и во употребата на т.н. „негативна“ лексика, претставена со неутрални, општи термини кои не го содржат истиот семантички полнеж. Во препевите, понекогаш, се забележува и несоодветен, слободен превод. Исто така, постојат и примери на додадена и на испуштена лексика.

Сепак, и покрај формалните и содржински отстапувања, се наметнува заклучокот дека преведувачите му пристапиле многу внимателно и студиозно на оригиналот. Тоа се согледува од финалниот резултат – препевите кои се многу блиски до оригиналот. Со тоа, неизбежно е да се констатира дека и англискиот и францускиот препев се доста успешни во пренесувањето на основниот мотив и на сентимент во „Стерна“.

Нашите заклучоци ги потврдуваат ставовите на теоретичарите кои сметаат дека поезијата е преводлива и дека, преводот, макар и осиромашен, е многу корисен. Тој може да се смета за успешен доколку кај читателот го буди истото чувство кое го предизвикува и изворниот текст. Сето тоа е присутно и во англискиот и во францускиот препев на поемата „Стерна“.

Користена литература

Кирилица

Арсова-Николиќ, Л. (1999). *Преведување: Теорија и практика*, Скопје. Матица

Македонска.

- Младеновски, Р. (2014). *Практикум по теорија на поезијата*, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип.
- Никодиновска, Р. (2009). *Дидактика и евалуација на преведувањето*. Филолошки факултет, Скопје.
- Силјан, Р. (2001). *Прилози за наставата по литература- македонска поезија*, Скопје: Матица македонска.
- Старделов, Г. (1990). *Одземање на силата: Поезијата на Блаже Конески*, Скопје: Мисла.
- Ќулавкова, К. (1989). *Одлики на лириката*. Скопје: Наша книга.

Латиница

- Ali, M. (2016). La traduction poétique entre la littéralité et l’adaptation (Le cas de Fleurs du mal de Baudelaire), *Journal of Faculty of Arts*, Benha University, 44.
- Babamova, I. (2018). Sur quelques référents culturels macédoniens dans des poèmes de Blaze Koneski traduits en français, Actes du colloque international *Le même, le semblable et le différent au sein de la langue, de la littérature et de la culture dans les pays francophones*, Faculté de philologie, Skopje.
- Bennett, G. (2001). Translation of poetry/ poetry of translation: Some thoughts on transpoiesis. *Aufgabe 2*, 1-9. <https://docplayer.net/64063799-Translation-of-poetrypoetry-of-translation-some-thoughts-on-transpoiesis-1.html>
- Brynczka, P. (1997). *A saving grace de Lorna Crosier: Traduction et commentaire*, Carlton University, Ottawa Ontario.
- Ellrodt, R. (2006). Comment traduire la poésie? *Palimpsestes*, 65-75, DOI: <https://doi.org/10.4000/palimpsestes>.
- Kayra, E. (1998). Le langage, la poésie et la traduction poétique ou une approche scientifique de la traduction poétique. *Meta*, 43(2), 254–261. <https://doi.org/10.7202/003295ar>
- Lefevre, A. (1975). The Translation of Poetry: Some Observations and a Model. *Comparative Literature Studies*, 12(4), 384-392.
- Mounin, G. (1963). *Les problèmes théoriques de la traduction*, Gallimard, Paris.

ANALYSIS OF THE ENGLISH AND FRENCH TRANSLATION OF BLAZHE KONESKI’S “STERNA”

Abstract: The poem “Sterna” was inspired by a legend about a mythical hero, Krale Marko, who is believed to have prevented fierce underground water from flooding the Prilep plain.

The underground water in the poem is personification of evil, misfortune and deep internal unrest with which Krale Marko, i.e. every man, fights during his lifetime; all of this is depicted in the poem in a highly dramatic way and by means of pronounced poetic tension. “Sterna” abounds with culture-specific terms, charged with expressive power; archaisms; borrowings from Turkish, and instances of dialectal terms. All of these are extremely challenging to deal with in translation because they reflect the cultural, historic and social differences between any two countries. Given that these terms are virtually untranslatable, they have the capacity to put the translator’s skills to a real test.

The paper at hand aims to offer a comprehensive analysis of the original poem and its translations into French and English, in order to ascertain to what extent the translations are faithful to the original text. The analysis encompasses the phonetic, lexical, and syntactic level as well as the formal structure and the figures of speech used in the poem. The results point to the fact that despite the formal and content-related concessions made on the part of the translators, both translations are highly successful in preserving the major motif and sentiment present in “Sterna”.

Key words: Sterna, Koneski, translation, English, French.

Стела Босилковска
Педагошки факултет – Битола
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола
РС Македонија

ПРЕПЕЈУВАЊЕТО НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ

... оти поезијата помага да се откријат прозодиските елементи на јазикот...

Апстракт: Оваа статија дава два осврта: првиот е препејувањето на Конески како посредување помеѓу јазичните култури, а вториот осврт е препејувањето како метода на учење на туѓите јазици, преку прозодиските елементи во поезијата.

Појдовна точка за оваа тема е тоа што преведувачите на поезија – препејувачите, се стремат да ги толкуваат слоевите на значењето на изворната песна изразени преку употребените елементи на поезијата. Ваквиот стремеж при изработување препев неизоставно води кон спознавање и дискурс на јазичните култури, а со тоа и кон посредување како меѓу тие јазични култури така и меѓу реализаторите на нивната вербална, физичка и социјална експресија.

За ова бил свесен и Блаже Конески, кој во своето интервју објавено во „Разговори со Конески“ од авторот Цане Андреевски (1991: 89), вели: *Мојот метод на учење на словенските јазици се одликуваше со тоа што јас одев, главно, на поезија прво. Така, го учев и акцентот и изговорот оти поезијата помага да се откријат тие прозодиски елементи на јазикот и мене учењето на јазикот поради тоа ми беше интересно.*

Клучни зборови: препев, поезија, елементи на поезија, прозодија, метода на учење странски јазик.

Вовед

Преводот, речиси никогаш не е директно пренесување на поединечните зборови од еден во друг јазик затоа што активното, дијалектички-динамично, социо-културолошко битисување (било синхроно или дијахроно) на еден јазик, како жив ентитет низ кој дејствува еден народ, е предмет на преводот, а не текстовите на хартија. Оттука, поетскиот превод (препејувањето) може да се дефинира како пренесување на поетскиот јазичен одраз на еден социо-културолошки ентитет, во даден момент, во кореспондирачка поетска јазична форма на друг социо-културолошки ентитет, во друг момент.

Елементите на поезијата, во зависност од поетската творба, понекогаш, преку употребените јазични средства можат да ја потенцираат само гласовната природа на тој социо-културолошки ентитет/момент на ентитетот (пример „sound and sense“ од Аманда Стјуарт¹⁰), другпат – само синтаксичката или само структурната или само прагматичната. Но најчесто се работи за комбинација од овие, и тоа секогаш во конзистентна и нераскинлива корелација со семантиката. Следствено, препејувачите се заинтересирани да ги толкуваат слоевите на значењето на изворната песна изразени преку употребените елементи на поезијата. Вака согледаниот пристап, при правење препев на поезијата, неизоставно води кон препознавање и спознавање и дискурс, а со тоа и кон посредување како меѓу творците на поетските дела и нивните препејувачи така и меѓу нивните јазичните култури.

¹⁰ <https://www.lyrikline.org/en/poems/sound-and-sense-1411?fbclid=IwAR2LfVquoYhVY2DkqsXBdpwvdlvRQLAsQ1o2OH0743m3mc4KgVtGXeXY8zQ>

Тука ќе се повикаме на исказот на познатиот книжевник Енес Халиловиќ¹¹, кој во едно свое интервју во 2015, водено од Зоран Радисављевиќ за Политика, рекол: *Невидливи сидови стојат меѓу луѓето и народите, меѓу културите. Не можат да се допрат, па затоа е потешко и да се урнат. Поединецот кој има храброст да погледне во себе, ќе погледне и во другиот, тоа важи и за колективитетот. Културата секогаш наоѓа пукнатина во сидот.*¹²

Оттука, посредувањето меѓу творците на поетските дела и препејувачите не мора да биде физичко; тоа, впрочем, би било невозможно за преведувач кој работи препев на поезија на автор кој живеел век или повеќе порано. Воспоставувањето врска со авторот се случува кај преведувачот, на прво место на ментално и духовно ниво, преку читање и разбирање на поетската творба, а потоа и преку запознавање со животот на авторот и на општествено-културолошката средина и времето во кое ја создавал и ја создал својата поезија.

За разлика од преведувањето проза, преведувањето, поточно препејувањето поезија, од еден јазик на друг, значително се разликува во степенот на вложување од страна на препејувачот, за да може, покрај смислата и стилските вредности на експресивните елементи на изворниот јазик, да ги пренесе и содржината и формата. Ова особено важи од гледна точка што строфите на една песна може да опфаќаат содржина колку еден роман затоа што врвната карактеристика на поезијата е збиеноста, лапидарноста на содржината во осмислената, односно создадената поетска форма. Задачата станува уште потешка при препејувањето, кога на ред доаѓа композицијата, односно стихот (силабичен стих, тонски стих, силаботонски, скалест или интонацискиот познат и како слободен стих, којшто залажува за леснотијата на преведувањето поради потребата да се пренесе интонацијата на којашто се темели), потоа строфичноста/астрофичноста, метриката, ритмиката, и римуваноста/неримуваноста во поетската форма, како и стилските фигури што може да се дадени во неа.

Но, опсегот на работата со којашто препејувачот треба да се зафати не завршува тука, особено кога работи за поезија не само од премногу различна култура туку и од сосема друго време. Може тоа да биде и поезија, која претставува уметнички, книжевен и интелектуален правец во даден период на една туѓа земја или општество, а тој правец или не се случил или не заживеал или е само во зародиш во земјата на целниот јазик на преводот. Ваквата ситуација наметнува сериозен истражувачки пристап, длабоко запознавање со контекстот и изнаоѓање на најсоодветно преведувачко/препејувачко решение кое би ја доближило содржинската порака на поетското дело. Затоа и неретко се спомнува мотото дека врз погрешно или лошо протолкувана/разбрана песна не може да се создаде добар препев. Ова е, всушност, претпоследната поставка битна за еден препејувач да се впушти во процесот на создавање поетска форма на својот јазик, која би била еквивалента по содржина, порака и форма, на таа од изворниот јазик.

На горенаведеното мото се надоврзува и последниот услов, а тој се потпира на два столба: љубовта кон поезијата и личната поетска креативност/надареност. Вториот, често, е предмет на дискусија од аспект дека и преведувач кој не твори поезија може да

¹¹ Роден на 5 март, 1977, во Нови Пазар, Србија, новинар и основач на новинската агенција Sanapress, книжевното списание Sent и на веб списанието Eckermann. Пишува раскази, поезија, драми. Преведуван и препејуван на англиски, германски, шпански, француски, полски, романски, украински, унгарски, словенечки, летонски, албански, и македонски.

¹² Понудениот превод е од авторот на трудот (*Nevidljivi zidovi stoje među ljudima i narodima, među kulturama. Ne mogu se dodirnuti, pa ih je stoga teže i srušiti. Pojedinac koji ima hrabrosti da pogleda u sebe, pogledaće i u drugog, to važi i za kolektivitet. Kultura uvek nađe pukotinu u zidu.*) <https://www.politika.rs/sr/clanak/319890/Kultura/Preskociti-sebe-znaci-preskociti-svaki-zid>

даде добар препев на поетско дело, но заклучокот е дека препевот на такво дело секогаш е за извесен степен поквалитетен кога е изработен од поет.

Но што значи да се љуби (дадена) поезија ако не да се препознае себе, нешто свое, можеби свое тежнење, исто размислување, исто треперење, иста болка или иста борба за жена, татковина, тревка, река, слобода..., во и на својот колективитет, во поетската форма на автор од туѓа земја и од друго време и да се почувствува тоа препознавање како таква близина која ја поттикнува потребата тоа чувствено препознавање да се претстави на јазикот говорен во својата земја.

И токму тука, преку таквото претставување, односно препевот, настанува таа интерлингвална комуникација, а со неа и врска, меѓу две култури, две општества, две сепства, меѓу две далечни времиња, два колективитета, во чијашто врска целниот јазик на препевот доживува дијалектичка придвиженост преку барањето и изнаоѓањето најсоодветна јазична и културолошка лексика, што би се инкорпорирала во дадената поетска форма, пропратена со најсоодветни стилски елементи.

Конески како посредник меѓу јазичните култури

Препејувачкиот поетски опус на Блаже Конески не се смета за голем затоа што тој тежнеел кон квалитет, а не кон квантитет. Па сепак, неговиот придонес е немерлив, дури и кога се работи за почетоците на неговата препејувачка дејност, кога само на осумнаесетгодишна возраст за првпат се зафатил со препев на избор од поезијата на Марија дела Грациеⁱ и Петефиⁱⁱ – од унгарски на македонски и на Дебелјановⁱⁱⁱ – од бугарски на македонски, за потоа да продолжи со препевите од бугарски на македонски, на избор од поетското творештво и на Лазар Поп Трајков^{iv} и Вапцаров^v; од германски јазик на поезија од Гете^{vi}, Хајне^{vii}, Клопшток^{viii}, Хелдерлин^{ix}, Шилер^x; од руски јазик на таа од Блок^{xi}, Мајаковски^{xii}, Брјусов^{xiii}, Багрицки^{xiv}, Мартинов^{xv}, Сурков^{xvi}, Вера Инбер^{xvii}; од полски поезија на Мицкјевич^{xviii}, Словацки^{xix}, Крашињски^{xx}, Пшерва-Тетмаер^{xxi}, Стаф^{xxii}, Тувим^{xxiii}, Ружевиц^{xxiv}; од чешки на К. Ј. Ербен^{xxv}, К. Х. Маха^{xxvi}, Ј. Неруда^{xxvii}, Безруч^{xxviii}, Ј.К. Волкер^{xxix}, Незвал^{xxx}; од српски на Његош^{xxxi} и Десанка Максимовиќ^{xxxii}; од словенечки – поезија на Прешерн^{xxxiii}, но и на уште многу други овде неспомнати поети.

Карактеристично е тоа што, во изборот на поети чија поезија ја препејува, Конески најмногу се осврнал на лиричари, романтичари и на симболисти, но и на поети патриоти, за разлика од изборот во циклусот „Пораки од исток“, објавен во неговата последна збирка „Црн овен“ (1993) со којшто тој ја заокружува својата препејувачка активност. За овие препеви, *Ќулавкова (1997 7—22) пишува: Овие препеви се толку радикални, што би можело да се каже дека се авторски заокружени од Конески*¹³. Во овој циклус, Конески првпат препејува и од англиски, како јазик источник за разлика од претходните негови препеви на дела на Шекспир коишто го имале рускиот јазик како јазик — посредник.

Кога станува збор за Конески како препејувач, тешко е да се избегне веќе кажаното од многу истакнати филолози, лингвисти, преведувачи, компаративисти и книжевни критичари. Затоа, тука се обидуваме да избегнеме повторувања од тој вид. Но едно нешто не може да се заобиколи, а тоа е фактот за тенденцијата што Конески ја негува преку препевот од туѓ на македонски јазик да го побуди она уметничко и она субјективно доживување кај читателот што и тој сам го искусил при читање на оригиналот, односно при запознавање со поезијата на изворниот автор. А за да се постигне тоа, тој се вложува

¹³ „Меѓународен научен симпозиум Блаже Конески и македонскиот јазик, литература и култура“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 2012, стр. 579–588.

препевот да биде адекватен на социо-културолошката и временската основа на која се темелат спознателното и чувственото кај читателот. Токму поради тоа, неретко, неговите препеви се чинат како пресоздавање (она што е спомнато погоре како исказ од Ќулавкова), односно ново поетско творење на изворната песна, но со таква препејувачка плодотворност што ќе биде блиска на македонскиот читател. Штом еднаш препевот ќе го допре македонскиот читател, тоа значи дека успешно е воспоставено реципроцитетно вмрежување меѓу него и авторот на оригиналното поетско дело, односно меѓу македонското социо-културолошко поднебје како реципиент и социокултуролошкото поднебје на авторот како давател.

За што поуспешно препејување на творбата, а со внимателно одбрана лексика и стилски синтетици, па дури и создавање нови, и за приближување на таа творба до читателот реципиент, како што веќе спомнавме понапред, Конески консултирал преводи од оригиналот на други словенски јазици, односно на јазици посредници, но никогаш без да се осврнува и на јазикот источник. Затоа, токму низ ваквата дејност, неговото препејување се покажува и потврдува како алатка за претставување на поетски правци и содржини од други култури, а со тоа, последователно, и за прогресивен развој на македонскиот јазик и на македонската поезија. Но, важно е да се напомене дека врз прогресивниот развој на македонскиот јазик и на македонската поезија, не влијаеле само препејувачките решенија за оригиналното дело туку и препејувачките решенија во јазиците посредници, односно самите јазици посредници, како и, воопшто, консултираните препеви на други јазици.

Оттука, кога зборуваме за препејувачката дејност на Конески, но и препејувањето воопшто, мораме да кажеме дека ниту еден репев не може да се работи само меѓу оригиналот и целниот јазик, туку секогаш мора да се темели и на вмрежување со други препеви, решенија на други јазици, па дури и кога не станува збор за иста поетска творба, туку само за дадена фраза од поетската творба којашто, можеби, припаѓа на т.н. културолошки концепти и алузии.

Prolog. Heinrich Heine

Es war mal ein Ritter trübselig und stumm,
Mit hohlen, schneeweißen Wangen;
Er schwankte und schlenderte schlotternd herum,

...

Prologue, англиски превод – Хал Дрејпер

*There once was a knight so afflicted with care,
So silent, with cheeks white and haggard,
He stumbled and bumbled he didn't know where,*

...

Пролог, македонски превод – Блаже Конески

*Си бил еден ритер, бил страдалник клет,
Во мртвило ликот му стинел.
Се штуткал, се плеткал по белиов свет,*

...

Пролог, српски превод – Алекса Шантиќ

*Бејаше витез ђутљив и свео.
Тужан и блед, и сетна ока.
У мукле снове тонући цео,*

...

Ritter, *рицар* и *vitez* се три синоними за истиот концепт во препевот на *Пролог* од Хајнрих Хајне, а Конески се определува за оној што е најблиску до источникот. Во англискиот превод, Хал Дрејпер, иако и во англискиот јазик постои терминот *ritter* со еднакво значење како и изворникот, тој сепак се определува за *knight*. Се претпоставува дека тука дека бил принуден на тоа решение поради запазување на бројот на слогови. Во српскиот јазик, покрај терминот *vitez*, постои и синонимот *ritter*, но Алекса Шантиќ сепак се определува за првиот термин. Се претпоставува дека тоа е не само поради општествено-културолошките темели, туку и поради стилско гласовно усогласување и звучен ефект (асонанца и алитерација): *витез/ђутљив/свео/ тужан/блед/сетна/ока...*, коешто и Конески, впрочем, го постигнал со изборот: *ритер/*

страдалник/клет/мртвило/ликом/стинел..., а и Дајпер: *knight/afflicted/care/silent/cheeks/white/haggard...*

Ваквиот пристап во решавање на еден културолошки концепт, на лексичко, семантичко, но и на фонетско-фонолошко ниво, несомнено е еден од чинителите за прогресивното придвижување на јазичната експресија кон слобода на нејзино збогатување и осовременување, без да се наруши квалитетот на постојниот колективен јазичен капитал на народот на чиј јазик се преведува.

Препејувањето како метода на учење на туѓите јазици преку прозодиските елементи во поезијата

Секој текст се класифицира како даден вид и жанр според содржината, формата и изборот на јазичните средства и стилски фигури. Функционалноста на таквиот текст да биде препознаен како прозен, наспроти поетски или книжевен наспроти стручен, е она што е неопходно за читателот да ја разбере намерата и целта на авторот на текстот. Оттука, според организацијата на литературните елементи, зборуваме и за каквост на дискурсот на тој текст чишто елементи секогаш се придружени со прозодиски избор, а којшто го определува факторот на восприемање и доживување на тој текст од страна на читателот. Дискурсот на дадениот текст му помага на читателот да ја открие и да ја доживее состојбата на умот и субјективноста, но и доживувањето на сопствениот социо-културолошки колективитет и времето кога секој автор комуницира со читателот.

Неспорно, за успешно комуницирање со исказот и намерата на авторот, прозодиските алатки во дискурсот се тие што играат важна улога и му овозможуваат на читателот да ја восприеме менталната состојба, но и духовната и емоционалната нота со која се обраќа авторот. Со оглед на тоа што прозодиските елементи, односно алатки, се аудитивни по природа, во пишаниот поетски дискурс, интерпункцијата, ритамот, метриката, интонацијата и стилските фигури се тие коишто помагаат читателот да ја „чуе“ песната во нејзиниот наменски израз. Прозодиските елементи, покрај емоционалната порака, можат да истакнат и други карактеристики на пораката на авторот: прашална контемплација, повик на дејствување, тагување, иронија, сарказам итн.

Спознавањето на поетското јазично рамниште на дискурсот, како и можноста за воспоставување посредство меѓу дадената и јазичната култура на својот социо-културолошки колективитет, преку препев, воедно, наметнува длабоко запознавање и препознавање на прозодиските елементи на јазикот на дадената култура.

За ова бил свесен и Блаже Конески, кој во своето интервју објавено во „Разговори со Конески“ од авторот Цане Андреевски (1991: 89) вели: *Мојот метод на учење на словенските јазици се одликуваше со тоа што јас одев, главно, на поезија прво. Така го учев и акцентот и изговорот оти поезијата помага да се откријат тие прозодиски елементи на јазикот и мене учењето на јазикот поради тоа ми беше интересно.*

Пример на ваквиот пристап на Конески можеме да најдеме во неговиот препев на *Прологот* на Хајнрих Хајне:

Prolog Heinrich Heine

Es war mal ein Ritter trübselig und stumm,
Mit hohlen, schneeweissen Wangen;
Er schwankte und schlenderte schlotternd herum,
In dumpfen Träumen befangen.
Er war so hölzern, so täppisch, so links,

Prolog Heinrich Heine

Си бил еден ритер, бил страдалник клет,
Во мртвило ликот му стинел.
Се штуткал, се плеткал по белиов свет,
Во соништа заблудан гинел.
Тој толку бил здрвен и загубен сет,

Die Blümlein und Mädlein die kicherten rings,
Wenn er stolpernd vorbeigegangen.

Oft saß er im finstersten Winkel zu Haus;
Er hatt sich vor Menschen verkrochen.
Da streckte er sehnd die Arme aus,
Doch hat er kein Wörtlein gesprochen.
Kam aber die Mitternachtsstunde heran,
Ein seltsames Singen und Klingen begann -
An die Türe da hört er es pochen.

Da kommt seine Liebste geschlichen herein,
Im rauschenden Wellenschaumkleide.
Sie blüht und glüht wie ein Röselein,
Ihr Schleier ist eitel Geschmeide.
Goldlocken umspielen die schlanke Gestalt,
Die Äuglein grüßen mit süßer Gewalt -
In die Arme sinken sich beide.

Der Ritter umschlingt sie mit Liebesmacht,
Der Hölzerne steht jetzt im Feuer,
Der Blasse errötet, der Träumer erwacht,
Der Blöde wird freier und freier.
Sie aber, sie hat ihn gar schalkhaft geneckt,
Sie hat ihm ganz leise den Kopf bedeckt
Mit dem weißen, demantenen Schleier.

In einen kristallinen Wasserpalast
Ist plötzlich gezaubert der Ritter.
Er staunt, und die Augen erblinden ihm fast
Vor alle dem Glanz und Geflitter.
Doch hält ihn die Nixe umarmet gar traut,
Der Ritter ist Bräutigam, die Nixe ist Braut;
Ihre Jungfrau spielen die Zither.

Sie spielen und singen, und singen so schön,
Und heben zum Tanze die Füße;
Dem Ritter dem wollen die Sinne vergehn,
Und fester umschließt er die Süße -
Da löschen auf einmal die Lichter aus,
Der Ritter sitzt wieder ganz einsam zu Haus,
In dem düstern Poetenstübchen.

Цвеќињата лични, момињата вред
Се смееле каде што минел.

Си седел тој често дома в мрачен кат;
Се криел од луѓето тука.
Ќе раширел раце во безгласен јад,
По призраци умот му штука.
Но кога ќе дојде полноќниот час,
Свон чуден ќе чуеш и запева глас –
И некој на вратата чука.

Неговата мила престапува праг
Во шумна од пена руба,
И развива сета како цветец драг
Од превезот чудесна убав.
Брановити коси ѝ обвиле лик,
И очите слатко опиваат в миг,
Та двајцата в преграб се губат.

Ја гушка тој силно во поривот врел,
Дрвениот еве кај гори,
Заспаниот буден, сметениот смел
И бледниот ---- румен се стори.
А неа пак занес за игра ја зел,
Му прекрива глава со превезот бел
И задирно нешто му збори.

Во кристална подводна палата вчас
Тој опсенет себе се виде.
И остана смајан, и иде без глас,
Од блискотот заслепен иде.
Но нимфата гушнат го води, и мек
Од милозна лира се зачува ек,
Пир свадбен, пир нивнин, ќе биде.

Нејзините друшки мил извиле пој,
И оро зафаќаат сега;
Љубимата сиот растрепетен тој
Сè посилено в прегреб ја стега,
Но светлата гаснат, в миг — темничен
мрак
И ритерот седи сам дома му пак,
Во темното поетско собче.

Пролог е дел од циклусот *Лирски интермецо* во *Книга на песните* на Хајнрих Хајне (Lyrisches Intermezzo; Buch der Lieder) објавена во 1827 г. Циклусот се состои од прологот и шесет и пет песни, кои се движат од месец мај до зима, тематски обработувајќи ги вознесените и силни чувства на љубов од една страна и уништените надежи за љубов од друга страна.

Прологот се состои од шест септини во кои се менуваат: единаесетерци, осмерци, деветтерци, еден десеттерец и еден деветтерец. Првите две строфи содржат ироничен призив, а во третата се открива нејзината љубовна позадина. Прологот говори за поетот. Тој во песната е претставен како витез кој живеел толку заблуден во свои соништа, во свој свет, што предизвикувал потсмев каде и да минел. Затоа, повеќе сакал да седи осамен дома, сокриен од луѓето. Тука ја очекувал полноќта, кога неговите илузии и соништа станувале живи, а тој растрепетен од можноста на љубовта со љубената во

нив. Но, пред зори, илузиите за љубовта и за животот со љубената се распливнуваат и исчезнуваат, а тој се освестува сурово осамен во темното поетско сопче.

Тонот е лесен, потсетува на народно творештво, со лесен вокабулар, но акумулиран ироничен пристап кон претставување на сликите и чувствата на романтичарска љубов; љубовта е претставена како оска на причината за потсмев затоа што токму таа го прави непригоден за вистинскиот свет и постојано во тежнение да живее во сосем друг свет, во светот на своите илузии. Контрастот поставен овде меѓу убавото привидение на љубената и враќањето во стварноста на осамата во своето сопче само ја интензивира нотата на иронија којашто е карактеристична за поезијата на Хајне.

Познато е дека Хајнрих Хајне бил еден од омилените поети на Блаже Конески, но изборот за препејување секогаш е од повеќестрана природа.

Ако го погледнеме препевот на Конески, можеме да видиме дека тој е јазично близок до културата на читателот. Но, за да се постигне ваков препев, ваква поетска слика, блиска на читателот, несомнено е дека Конески неизбежно морал да ги владее не само метриката и ритмот, цезурите, поетската интонација и стилските фигури на својот јазик туку и да навлезе во истите и на туѓиот јазик како на јазикот источник така и на јазичите посредници (слика бр. 1).

Es war mal 'ein 'ri tter 'trüb se lig und <u>stumm</u> , 11/4	Си бил е ден ри тер, бил стра дал ник <u>клет</u> , 11/4
Mit 'hoh len, 'schnee wei ßen <u>'Wan gen</u> ; 8/3	Во мр тви ло ли кот му <u>сти</u> нел. 9/3
Er schwank te und 'schlen der te 'schlo tternd <u>he 'rum</u> , 11/4	Се шту ткал, се пле ткал по бе ли ов <u>свет</u> , 11/4
In 'dum pfen 'Träu men <u>be 'fa ngen</u> . 8/3	Во со ни шта за блу дан <u>ги</u> нел. 9/3
Er war so 'hö lern, so 'tä ppisch, so <u>'links</u> , 10/3	Тој тол ку бил <u>здр</u> вен и за гу бен <u>сет</u> , 10/4
Die 'Blüm lein und 'Mägd lein die 'ki cher ten <u>'rings</u> , 11/4	Цве ќи ња та ли чни мо ми ња та <u>вред</u> 11/4
Wenn er 'stol pernd 'vor bei ge ga ngen. 9/3	Се сме ел е ка де што ми нел. 9/3

Слика бр. 1. Приказ на анализа на препевот на *Пролог* од Хајнрих Хајне што го изработил Блаже Конески

За да го провериме неговиот став, избравме група од десет студенти (пет студенти од јазични и пет студенти од нејазични студии) кои не го познаваат германскиот јазик. На сите им беше доделена првата строфа од *Пролог*, без дополнителни информации за авторот, а со задача да ја преведат на свој мајчин јазик во рок од половина час. Со оглед на тоа дека оригиналот, освен лексика, содржи и граматички елементи (фонетско-фонолошки, фонетско-морфолошки и синтаксички), токму пристапот кон препознавање или запознавање со истите, би помогнал да се реализира преводот. Притоа, на студентите им беше објаснето дека се работи за истражување и, следствено – назначено да не ја користат алатката *гугл превод*, туку онлајн германско-македонски речници и речници од германски на друг јазик посредник (под претпоставка дека оние кои познаваат друг јазик, а кои не се задоволни од понудениот превод во германско-македонскиот речник, би се служеле со речник од германски на друг јазик што тие го познаваат).

Поради економичноста на просторот, во овој труд, претставуваме постигнати резултати од шестмина од испитаниците:

Пролог
студенти од јазичен факултет

Ст.1ј	Ст.2ј	Ст.3ј
<p>Еднаш си беше витез меланхоличен и нем,/</p> <p>Со исушени, снежно-бели образи;/</p> <p>Тресејќи се, се нишаше и движеше наоколу;/</p> <p>Потонат во мрачно и нервозно фантазирање./</p> <p>Тој изгледаше премногу здрвен, премногу несмасен, премногу настран,/</p> <p>Девојките со цвеќиња, се потсвнуваа наоколу,/</p> <p>Кога тој сплеткан минуваше.</p>	<p>Си бил еден витез загрижен и тивок,/</p> <p>Образите му беа ослабени и снежно-бели./</p> <p>Во мрачен транс тој се движеше;/</p> <p>Во длабоко и мрачно фантазирање./</p> <p>Тој беше толку здрвен, несмасен и чуден,/</p> <p>Цвеќињата и чупињата се кикотееа/</p> <p>Кога тој се сопнуваше врвејќи покрај.</p>	<p>Си беше одмна еден тажен и нем витез,/</p> <p>Со испиени, снежно-бели образи;/</p> <p>кој се мавташе и талкаше наоколу треперејќи,/</p> <p>свесен во досадните соништа./</p> <p>Тој беше толку здрвен, толку трапав, толку "лев"(обратен),/</p> <p>Што цвеќињата и девиците/ младите девојки одоколу му се кикотееа,/</p> <p>Кога тој одминувајќи ги ќе се сопнеше.</p>

Пролог
студенти од нејазичен факултет

Ст.1 н/ј	Ст.2 н/ј	Ст.3 н/ј
<p>Си беше едаш еден загрижен витез кој беше многу тивок/</p> <p>Неговите снежно-бели образи ослабеле./</p> <p>Се тресеше и нишаше кога се движеше;/</p> <p>западнат во мрачен транс./</p> <p>Беше многу дрвен, несмасен и лев,/</p> <p>Цвеќињата и чупињата се смееја/</p> <p>Кога ќе се сопнеше покрај нив.</p>	<p>Беше еден витез тажен и тивок,/</p> <p>со снежно-бели испиени образи;/</p> <p>Се движеше наоколу и се нишаше;/</p> <p>Беше потонат во мрачно фантазирање кое го правеше нервозен./</p> <p>Изгледаше многу вкочанет, многу несмасен, многу настран./</p> <p>Се кикотееа наоколу и цвеќињата и момите/</p> <p>Кога тој се сопнуваше покрај нив.</p>	<p>Си беше еден тажен и молчелив витез,/</p> <p>Образи имаше бледи и испиени,/</p> <p>Наоколу се тетеравеше и трепереше./</p> <p>Задлабочен во мачни сни.</p> <p>Тој беше толку здрвен, несмасен и чуден,/</p> <p>Што и цвеќињата и девојките му се смееја/</p> <p>Кога ќе се сопнеше покрај нив.</p>

Резултатите покажаа дека и студентите од јазичните и студентите од нејазичните факултети умеа да најдат некакви лексички решенија со помош на речник. Интересно е тоа што, во крајните решенија, не се покажа важен факторот дали студентите се од јазичен или од нејазичен факултет, туку наклонетоста кон поезијата (Ст.3н/ј). Сепак, неспорно е дека непознавањето на прозодиските елементи во германскиот јазик, како и немањето можност во кустиот зададен рок да го истражат јазикот од тој аспект, извршило влијание врз квалитетот на крајните решенија. Оттука, можеме да се согласиме со ставот на Конески дека и прозодиските елементи во голема мера помагаат да се учи туѓиот јазик, а не само лексиката.

Заклучок

Препејувањето може да се дефинира како пренесување на поетскиот јазичен одраз на еден социо-културолошки ентитет во даден момент, во кореспондирачка поетска јазична форма на друг социо-културолошки ентитет во друг момент. За разлика од преведувањето проза, препејувањето од еден на друг јазик значително се разликува во степенот на вложување од страна на препејувачот за да може, покрај смислата и стилските вредности на експресивните елементи на изворниот јазик, да ги пренесе и содржината и формата. Ова особено важи од гледна точка што, врвната карактеристика на поезијата е збиеноста, лапидарноста на содржината во осмислената, односно создадената поетска форма. Уште потешка задачата станува при препејувањето кога на ред доаѓа композицијата на песната со сите стилски и прозодиски елементи.

Затоа е невозможно да се заобиколи тенденцијата што Конески ја негува преку препевот од туѓ на македонски јазик, да го побуди она уметничко и она субјективно доживување кај читателот што и тој сам го искусил при читање на оригиналот, запазувајќи ги сите стилски и прозодиски елементи употребени во поезијата на изворниот автор. Карактеристично е тоа што, во изборот на поети чија поезија ја препејува, Конески најмногу се осврнал на лиричари, романтичари и симболисти, но и на поети патриоти.

Можноста за воспоставување посредство меѓу дадена култура и јазичната култура на својот социо-културолошки колективитет преку препев, Конески ја гледа низ длабоко запознавање и препознавање на прозодиските елементи на јазикот на дадената култура. Оттаму, тој го промовира таквото запознавање и како метода за изучување на туѓ јазик. За ова најдовме поткрепа и во спроведеното истражување со група студенти непознавачи на германскиот јазик на кои им беше зададено како задача да ја преведат првата строфа од *Пролог* во кус временски рок, односно со недоволно време да се запознаат со прозодиските елементи на германскиот јазик.

Користена литература

- Андреевски, Ц. (1991). *Разговори со Конески*. Скопје: Култура
- Ѓурчинов, М. (2002). *Делото на Блаже Конески (Остварување и перспективи)*. Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески, МАНУ, Скопје 2002 <http://manu.edu.mk/>
- Карапејовски, Б. (2013). *Јазикот на препевите на Конески*. Поетиката, стилистиката и лингвистиката на текстовите од Блаже Конески во корпусот „Гралис“. Грац – Скопје / Graz – Skopje: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Филолошки факултет „Блаже Конески“ во Скопје – Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, 2013. <https://repository.ukim.mk/>
- Конески, Б. (1981). *Препеви*. Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга
- Кујунџиски, Ж. (2003). *Блаже Конески како текстовен преведувач и заведувач*. Критика, Литература, Блесок бр. 31, електронско издание. Последен пристап на 29.8.2021 г. <https://blesok.mk/mk/>
- Михајловски, Д. (2007). *Под Вавилон: задачата на преведувачот*. Скопје: Каприкорнус.
- Специјализиран електронски неделник за креација и рекреација „Репер“, (2013). *Поетскиот превод меѓу создавањето и пресоздавањето*. Последен пристап 1.9. 2021 г. <http://www.reper.net.mk/2013/07/21/esej/>
- Hampson, Th., Stark-Voit, R., Verdino-Süllwold, C.M., Ecej: “A Great Song Work...”: Notes on the Genesis of Schumann’s “Dichterliebe”. Последен пристап на 2.9.2021 г. <https://hampsongfoundation.org/resource/a-great-song-work-notes-on-the-genesis-of-schumanns-dichterliebe/>

BLAZHE KONESKI'S POETRY TRANSLATIONS
...for poetry helps us discover the prosodic elements of language...

Abstract: This article gives two reviews: the first one is the translation of Koneski as a link that connects language cultures, and the second review is the translation as a method of learning foreign languages through the prosodic elements in poetry.

The starting point for this topic is that poetry translators strive to interpret the layers of meaning of the original poem expressed through the applied poetic elements. Such approach to translation inevitably leads to cognition of the discourse of language cultures as well, and thus to establishing connection between those language cultures on the one side and between the author and translator of the verbal, physical, and social expression on the other.

Blazhe Koneski was also aware of the a/s fact and in the interview published in "Conversations with Koneski" by the author Cane Andreevski (Skopje: Kultura, 1991, p. 89) he says: *My method of learning Slavic languages was characterized by the fact that I would mainly start with poetry first. That's how I learned the accent and the pronunciation, because poetry helps us discover the prosodic elements of the language; this was the reason I found language learning interesting.*

Keywords: translation, poetry, elements of poetry, prosody, foreign language learning method.

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА СИМБОЛИЧКИТЕ АСПЕКТИ НА ПЕСНАТА „ДЕТЕ ЗАСПАНО КРАЈ ЕЗЕРО“ ОД БЛАЖЕ КОНЕСКИ

Апстракт: Целта на овој текст е да ја прикаже интерпретацијата на симболичките аспекти на песната „Дете заспано крај езеро“ од Блаже Конески (1921 – 1993), низ современ книжевно-теориски и методолошки пристап во проучувањето на лирската песна. Таа опфаќа две рамништа: 1. симболичките значења на метафоризираниот поетски исказ во дадената песна и 2. автореференцијалниот код на песната како разоткривање на авторовата творечка парадигма.

Клучни зборови: Блаже Конески, симболички код, имплицитна поетика, автореференцијалност.

„Текстот треба да биде организиран на таков начин што секој што го чита да мисли дека тој го создава. А не да си вели – а ова не требало да влезе, она не требало да влезе. Текстот е тогаш успешен, кога оној што го чита си мисли дека тој го создава во моментот.“

Блаже Конески (сп Андреевски 1981: 112)

Наведеното искажување на Блаже Конески е во контекст на идејата на познатиот учен Ханс Роберт Јаус (Hans Robert Jauss 1978), кој во науката за книжевноста го промовира и го теоретизира поимот на книжевната рецепција. Според книжевната рецепција најважното место во тријадата автор – дело – публика го зазема токму читателот (реципиентот), кој учествува активно во создавањето на делото. Реципиентот не е пасивен примател на значењата на делото дадени од авторот, туку косоздавач, кој врз основа на сопствениот хоризонт на очекување и на сопственото искуство, го восприема делото од читањето на дадениот текст, но и од неговото содејство со други текстови.

Оттука, песната „Дете заспано крај езеро“ (за првпат објавена во стихозбирката „Везилка“, 1955 г.) од Блаже Конески ќе биде интерпретирана во низа на плуралност од методи во зависност од дадениот релационен контекст. Песната изобилува со мноштво значења и поттикнува креативен дијалог помеѓу текстот и читателот. Во насока на т.н. теорија на рецепција на научникот Ханс Роберт Јаус, песната отвора можности за повеќеслојни читања на поетскиот дискурс, кои произлегуваат од искуството на читателот („естетската дистанца“ на читателот ја има кон даденото дело), како и од неговиот „хоризонт на очекување“.

Најпрво да го погледнеме текстот на оваа песна во целост.

ДЕТЕ ЗАСПАНО КРАЈ ЕЗЕРО

Ти спиеш малечко
а езерото се замислило –
езерото ја подготвува твојата судбина.
Ти спиеш а тоа
со неусетно потписнување ти влегува в душа
како во заливче со бели камчиња
во кое секое камче се гледа.
Ти спиеш

но и најситното негово набирање
како нишка води до оние гласни таласи
што еднаш ќе се родат, ќе заплачат и ќе те понесат.
Спиј си детенце
Езерото ја создава твојата душа
И мисли за твоите идни возбуди.

(Конески, „Везилка“, 1955: 42)

Песната „Дете заспано крај езеро“ е поставена како директно апострофирано обраќање на лирскиот субјект кон лирскиот објект – детето, кое спие покрај езерото. Таа содржи богати визуелизации на сликата на езерото и отвора можности за повеќекратни и повеќеслојни читања на сликата на езерото. Песната има нагласена сетилна сензација и непосредно поетско доживување, кое е инспирирано од сликата на езерото како дел од природата. Во неа се преплетуваат емотивниот и рефлексивниот елемент, во кохезивна структура во која конвергираат и трансцендираат бројни симболички значења.

Денотативното читање на песната би можело да ни овозможи да ја прочитаме песната како описна (пејзажна) лирика во која мотивски се генерирани слики на езерото, на езерскиот брег и на езерската вода. Но, во самата структура на песната, овие слики на езерото и на детето кое спие покрај него, претставуваат многу повеќе.

Во песната на Блаже Конески, езерото е метафора која крие мноштво значења. На симболичко рамниште, особено е силен мотивот на езерската вода, односно на водата која отвора повеќе конотации. Во „Речникот на симболи“ од авторите Жан Шевалие и Алан Гербран (Jean Chevalier, Alain Geerbrant, 2005: 160), симболичките значења на водата се поврзуваат со три доминантни теми: извор на животот, средство за прочистување и средиште на обновувањето. Во тој контекст, езерската вода во песната на Блаже Конески е женски елемент, кој се поврзува со плодноста, со создавањето на живот и, во крајна линија, со принципот на мајчинството.

Во песната „Дете заспано крај езеро“, езерото симболички се поврзува со мајката која бдее над своето чедо. Тоа е актуализирано во метафоричниот поетски исказ во првите три стиха („Ти спиеш малечко, / а езерото се замислило / – езерото ја подготвува твојата судбина.“). Исказот ја содржи симболиката на заветување на мајката, на мајчинската грижа и на обрвската што ги има кон своето чедо.

Во поетскиот дискурс на Конески, езерото е моќна метафора артикулирана низ богати стилски конкретизации. Семантичкиот слој на песната открива дека езерото нуди смиреност, спокојство, внатрешен мир и обновувачка енергија на оној кој спие во неговата прегратка. Водата е *materia prima*, која го носи животниот здив „со неусетно потплиснување“, творечки принцип кој „ти влегува в душа / како во заливче со бели камчиња / во кое секое камче се гледа“. Во овие дезавтоматизирани поетски искази е семантизирана чистотата и бистрината на водата, која се поврзува со духовната и со идеалната чистота како симбол на највисоката особина на мајката.

Водата во песната на Конески ја означува ембрионалната состојба и создавањето на животот како неповторлив космички чин. Тој со вистинско мајсторство внесува метафоризирани искази за да го опее чинот на раѓањето, преку езерото сфатено како матка, додека новиот живот започнува да се раѓа. Езерото е поетски насликано во „најситното негово набирање“, како жена/мајка во нејзинот породилен грч и го претставува и самиот момент на раѓање кој „како нишка води до оние гласни таласи / што еднаш ќе се родат, ќе заплачат и ќе те понесат“. Конески ги поврзува со голема умешност овие навидум неразделни поими, преку активирање на семиотичко-семантичкиот и на емотивниот слој на песната, со што се предизвикува силен естетски ефект.

Завршните стихови на песната синтаксички се надоврзуваат на претходната поетска низа и се заокружува лирското сведоштво за создавачката моќ на езерото – мајка, кое ја „создава твојата душа / и мисли за твоите идни возбуди“. Последните стихови во песната ги разоткриваат концептите на животосмирувачка и прочистувачка енергија и сила, но и извор на нова енергија и сила, центар на универзумот, прапочеток во неговата митска форма.

„Поетскиот говор е самата бесконечност на кодот“, истакнува теоретичарката Јулија Крестева (сп Кулавкова, 1989: 191). Оттука, песната „Дете заспано крај езеро“ не ги исцрпува своите значења до крај со даденото толкување, туку отвора можности и за толкување на еден друг автопоетски или автореференцијален код на песната и на поетиката на Конески.

„Дете заспано крај езеро“ не е само песна која го опева мајчинството реализирано во неговата највисока форма преку чинот на раѓање, туку и песна која имплицитно го проблематизира и тематизира самиот чин на пишување и на создавање на песна/поезија.

Во „Речникот на симболи“ (2005: 165) е наведено дека водата претставува светлина, збор, творечки збор. Покрај тоа, „водата е симбол на несвесни енергии, на безоблични сили на душата, на таинствени и непознати мотивации“ (2005: 167). Водата и езерската вода ја симболизираат несвесната творечка сила од која се раѓа песната.

Како што објаснува Георги Старделов во неговиот текст „Имплицитната поетика на Блаже Конески“ (2002: 66), песните кои припаѓаат на имплицитната поетика на Конески, на прв поглед немаат никакви поетички импликации. Ова толкување на Старделов може да се согледа и преку примерот на песната „Дете заспано крај езеро“. Ако примениме метонимиска замена, односно зборот езеро го замениме со песна/поезија, ќе дојдеме до идејата дека Конески во неговата песна го преиспитува и самиот чин на раѓање на песната. Имено, како настанува песната?

Преку песната „Дете заспано крај езеро“, Блаже Конески имплицитно изнесува некои од своите поетички сфаќања на поезијата. Поетот е дете кое е симбол на природната едноставност, на спонтаноста (2005: 249), имплицирајќи го т.н. едноставен поетски израз, кој претставува иманентно поетичко начело издигнато на ниво на парадигма во поезијата на Конески. Ако пак, тргнеме од толкувањата дека езерата ги симболизираат творбите на бујната фантазија и на вечната творечка сила (2005: 289), Блаже Конески во песната „Дете заспано крај езеро“ ја проблематизира токму идејата дека поезијата како чин на раѓање можеби проникнува од таинствените (мистериозните) и неосознаените слоеви на **човековата** душа.

Во контекст на ова, најрелевантен е есејот „Еден опит“ (1981) од Блаже Конески во кој самиот поет зборува за креативниот процес како чин на „откривање“ на песната. Како што самиот Конески вели: „... јас песната заправо не ја пишувам, ами ја откривам“ (1981: 213), а притоа во процесот на создавање на песната ѝ доделува важно место на традицијата, т.е. на колективот, но без да го исклучи значењето и коментарот на поетот. На крајот од есејот, Конески заклучува:

„Кога размислува човек, излегува дека можеби откривањето на песната во добра мера значи издигање на еден рудиментиран податок, но со потенционален емоционален набој, до повисоко ниво, до поетското рамниште, кое се достигнува преку споменатиот авторски, поетски коментар“ (1981: 216).

Создавањето (раѓањето) на песната е природен спонтан чин, актуализиран преку детето/поетот кој/кое спие. Поетичкото начело на Блаже Конески, дека еден од предусловите за создавање на песната е „чувствена(та) сензација“ (1981: 213), е изразено преку метафората на детето во песната „Дете заспано крај езеро“. Тоа, на симболичко рамниште, се поврзува со спонтаноста, искреноста и природноста (2005: 259). Оттука, во контекст на песната „Дете заспано крај езеро“, поезијата е интимно доживување на

светот, космички чин, сетилна сензација, а чинот на создавање поезија е комплементарен по својата природа. Имено, колку и да потекнува од најдлабоките слоеви на човековата душа, како еден вид „емфатичен говор“ за кој пишува и самиот Конески (1981: 212), поезијата секогаш мора да биде откриена низ мисловниот процес и ратиото на авторот. Тоа е искажано имплицитно преку почетните стихови од песната од кои се забележува дека „езерото се замислило“, а е заокружено во последните стихови во песната: „езерото ... мисли за твоите идни возбуди“. Ваквото заокружување, преку повторувањето на слични поетски искази на почетокот и на крајот на песната, а изразено преку бинарната опозиција дете – езеро, ја иницира идејата дека можеби песната/поезијата претставува непрекинато трагање по смисла, цикличен процес, впрочем како што е и самиот живот. Во тој контекст, значењето на една песна никогаш не е конечно заокружено или завршено, а читателот е исто толку творец на делото, колку што е и самиот автор.

Секоја нова генерација читатели го интерпретира делото во нов, сопствен, индивидуален контекст и го продолжува својот дијалог со делото. Оттука, песната „Дете заспано крај езеро“ ја антиципира идејата на Умберто Еко (Umberto Eco 2016) за „отвореното дело“ бидејќи овозможува широка перспектива на нови и други препрочитувања, реинтерпретирања и допишувања, од страна на некој нов читател, во некој друг временски контекст. Читателот, налик на автор, секогаш одново ќе мора да се нурне во длабочините, под површината на текстот – езеро, за да допре до новата смисла, во постојана потрага низ себераѓање и себеосознавање, да изнурне на брегот, пронаоѓајќи ја слободата во сопствената мисла...

Користена литература

- Андоновски, В.-прир. (2007). *Судбината на значењето: Од Сосур до Дерида*. Скопје: Култура.
- Андреевски, Ц. (2008). *Конески. Кажувања за животот и литературата*. Скопје: Слово.
- Beker, M. (1991). *Semiotika književnosti*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti.
- Еко, У. (2016). *Отворено дело*. Скопје: Арс студио.
- Jauss Hans, R. (1978). *Estetika recepcije: izbor studija*. Beograd: Nolit.
- Конески, Б. (1955). *Везилка*. Скопје: Култура.
- Конески, Б. (1981). *За литературата и културата*. Скопје: Култура, Македонска книга, Мисла, Наша книга.
- Лотман, Ј. (2005). *Структурата на уметничкиот текст*. Скопје: Македонска реч.
- Ќулавкова, К. (1984). *Фигуративниот говор и македонската поезија*. Скопје: Наша книга.
- Ќулавкова, К. (1989). *Одлики на лириката*. Скопје: Наша книга.
- Шевалие, Ж., Гербран, А. (2005). *Речник на симболите*. Скопје: Табернакул.
- (2002). *Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ.

AN INTERPRETATION OF THE SYMBOLIC ASPECTS OF THE POEM "CHILD ASLEEP BY THE LAKE" BY BLAŽE KONESKI

Abstract: This text aims to present an interpretation of the symbolic aspects of the poem "Child asleep by the lake" by Blaže Koneski (1921-1993) through a contemporary literary-theoretical and methodological approach to the study of lyric poem on two levels: 1. The symbolic meanings of the metaphorical poetic expression in the given poem and, and 2. The autoreferential code of the poem as a revelation of the author's creative paradigm.

Keywords: Blazhe Koneski, symbolic code, implicit poetics, autoreferentiality.

Иван Антоновски
Скопје,
РС Македонија

„ЛОЗЈЕ“ НА КОНЕСКИ КАКО (НЕ)СЛУЧАЕН НАСТАН ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ

Апстракт: „...Не сум имал никогаш некоја намера посериозна да се бавам со проза. И таа збирка на некој начин случајно настана.“ – вели Блаже Конески за збирката раскази „Лозје“. Но, читана и вреднувана во севкупниот македонски книжевен контекст, оваа книга, иако нема доживеано потемелити критички осврнувања и оценки, не е многу вреднувана и во периодот на нејзиното објавување не само што не е случајност туку е и настан во современата македонска книжевност. И тоа не само заради тоа што неколку од расказите објавени во неа спаѓаат во антологискиот врв на македонскиот и јужнословенскиот (претходно и југословенскиот) прозен уметнички израз туку, пред сè, затоа што со „Лозје“, Конески има остварено еден исклучително важен исчекор за нашата белетристика како во тематска така и во изразна смисла. Исчитувањето на оваа книга во рамките на историскиот развој на македонската проза укажува дека нејзината објава можела да одигра клучна улога во осовременувањето на македонската книжевност, со ослободување од стереотипите и анахронизмите доминантно присутни во македонската (а и југословенска) прозна продукција по Втората светска војна. Во овој труд, „Лозје“ се исчитува и коментира од ваква перспектива, како остварување на исклучителна поетичка иновативност на своето време. Но, едновременно, во исчитувањето и коментирањето се имаат предвид и автопоетичките искажувања на Конески, коишто упатуваат кон неопходноста „Лозје“ да се вреднува како потврда на вдахновената, недогматска естетика на неговиот севкупен творечки израз. Притоа, се поставува и прашањето за развојот на македонската проза, доколку Конески имаше време повеќе да се посвети на изразувањето во прозна форма.

Клучни зборови: Блаже Конески, „Лозје“, проза, поетика, модернизам.

„Не сум имал никогаш некоја намера посериозна да се бавам со проза. И таа збирка на некој начин случајно настана“ – има речено Блаже Конески за збирката раскази „Лозје“ (Андреевски: 2009). Но, читана и вреднувана по временска дистанца, во севкупниот македонски книжевен контекст, оваа книга – негово прозно деби не само што не е случајност туку е настан во современата македонска книжевност. Неспорно е дека како што посочува Милан Ѓурчинов непосредно по нејзиното објавување во 1955 година, „нејзиното значење (како прозен првенец на поетот Конески) не треба ниту да се преувеличува ниту да се потценува“ (Ѓурчинов 2008: 92)¹⁴, но како што ќе нагласи самиот Ѓурчинов, 46 години подоцна, „...непобитен е заклучокот дека со *Лозје* Конески беше остварил еден сигурен и подолго време очекуван исчекор на нашата белетристика како во тематска така и во изразна смисла, исчекор кој беше неопходен во осовременувањето на нашата литература во целост, за ослободувањето од пливнатите стереотипи и анахронизми какви што ги имаше премногу во тогашната наша прозна продукција“ (Ѓурчинов 2002: 44).

Но, за оваа прозна книга – настан, Димитар Митрев, иако најревносен проследувач на македонската книжевна продукција од тој период, воопшто не се произнесува по нејзиното објавување во 1955 година, за по извесна временска дистанцираност да истакне дека прозното деби на Блаже Конески, „Лозје“, за нашата реалистичка еволуција значеше почеток на еден чеховски третман на сивото и обичното во животот на луѓето (1988), додека Миодраг Друговац, во неговата „Историја на македонската книжевност – XX век“, првата прозна книга на Конески не ја ни споменува во приказот на развојот на

¹⁴ Текстот е објавен во списанието „Современост“ во мај 1955 година и потоа во првата книга на Ѓурчинов, „Време и израз“ (1956), а во овој текст е цитиран според избраните дела на Ѓурчинов (2008).

современата македонска проза. Иако не би можело да се каже дека е книга којашто со својата објава предизвикува епигонистички поетички бран во македонскиот расказ, неминовно е дека таа е творечко остварување со десет раскази на прозаист за којшто уште во средината на педесеттите години на минатиот век е забележано дека е „ослободен од онаа успореност и монотоност, од онаа често пати самоцелна и изнурителна дескриптоманија, од она занаетско и астетично нижење на зборовите ред по ред, од кое изгледаше дека хронично боледуваше нашиот раскажувач“ (Гурчинов 2008: 81). Оттука, согледано од денешна перспектива, недопустливо е несоодветно валоризирање или невалоризирање на „Лозје“ во рамките на македонската книжевна вертикала на минатото столетие. Но, со тоа и одново се отвора прашањето за нецелосната, недоволната и/или несоодветната критичка рецепција на „Лозје“, во периодот на нејзиното објавување, а и не малку потоа, пред сè, во македонската книжевна средина, иако наспроти тоа, некои од расказите поместени во оваа книга, се валоризирани во повеќе антологиски избори на, тогаш, југословенскиот расказ (пр. антологијата на југословенскиот расказ, издадена во Лајпциг, дури и носи наслов по расказ на Конески – „Петревата песна“, при што насловот на неговиот расказ, „Песна“, е проширен со името на главниот јунак / протагонистот во конкретниот прозен текст). Или, поконкретно речено, одново се отвора прашањето дали македонската книжевна критика и македонската книжевна средина, воопшто, беше (и дали можеше да биде) целосно подготвена да пристапи соодветно кон вреднувачко микрочитање на прозното деби на Конески.

„Битно ли е за наведените раскази кон каков книжевен правец се однесува нивната фактура? Сигурно – не.“ – ќе нагласи Гурчинов (2008: 81) по објавувањето на „Лозје“. Но, токму поливалентноста на книжевните правци, односно на стилските формации, којашто ја одразуваат расказите на Конески, е едно од клучните обележја на поетиката на неговата дебитантска проза. Со неа, тој не само што целосно и тематско-мотивски и изразно е на страна од, дотогаш, доминантниот социореалистички дискурс туку и не припаѓа целосно ниту кон реализмот ниту кон модернизмот (и покрај обидите во критичките интерпретации да биде вреднуван во таква стилско-формациска рамка) и на поетички план одразува, условно речено, стилско-формациска хибридна форма која што овдешната книжевна критика поопстојно ја препозна многу подоцна, особено со осознавањето на особеностите на поетиката, којашто и надвор од македонскиот книжевен контекст се идентификуваше како „нов реализам“, за потоа, во отсуство на поетичко единство во книжевниот простор, да прерасне во „книжевен индивидуализам“. Во исто време, во ниту еден од овие раскази не може да се препознае и да анализира класичен тек на нарацијата каков што се очекува според канонот и на реализмот и на модернизмот, исто онолку колку што е отсутно и придржувањето до поетичката формула на структурирање на фабулата и сижето, којашто би овозможила да се анализира текстот со примена на структуралистичките теории, барем не онака како што е остварливо кај поголемиот дел од реалистичките и од модернистичките раскази од македонската книжевност. Поконкретно, иако се раскажани од позиција на омнисцентен раскажувач, не станува збор за текстови со класичен заплет, кулминација и расплет во текот на раскажувањето, но во исто време не станува збор ниту за жанровски *чисти* текстови, туку за *жанровски* хибридна проза (расказ – есеј, *граничен текст* меѓу расказ и новела итн.), којашто во македонскиот книжевен простор поизразено се појави многу подоцна. Оттука е и согледувањето на Атанас Вангелов дека „токму таа проза на Конески има директна врска со нашата најнова проза“ (сп. Јурукоска 2020: 10) – прозата на новите автори на XXI век.

Следствено, без ни малку глорификација за делото на Конески, треба да се има предвид дека „Лозје“ во себе синтетизира особености на поетички / изразни искуства и

особености коишто во периодот на нејзината објава не беа познати за дотогашната раскажувачка практика во македонскиот книжевен простор. Од денешната перспектива, и покрај извесната упатеност на македонската книжевна критика во поетичките особености на книжевните тенденции и остварувања надвор од македонскиот и, воопшто, јужнословенскиот книжевен контекст, се препознава и критичката неможност целосно соодветно да се анализира и да се вреднува непознатото (а навидум, првично погрешно перципирано како познато заради присуството на рефлексивна особеност од претходни, предмодернистички книжевни особености) во поетичката хибридна што ја претставува како целина. Може да се каже и дека тоа е и неподготвеност за рецепција на таква поетичка хибридна како дел од тогашната македонска книжевна стварност, имајќи предвид дека, и покрај т.н. забрзан книжевен развој, не може да се рече дека во тој момент македонската книжевна сцена била подготвена за поетички експерименти меѓу традиционалното (канонизираното) и новото. Тие би биле изразено непознати за книжевниот канон, иако на места вклучуваат еманација на ползувани, но надградени книжевни обрасци, како што е случајот со Чеховата поетика во дел од расказите на Конески („Лозје“, „Изложба“, „Потез“ и автобиографскиот „Прочка“).

Накучо, клучната одлика на расказите од „Лозје“ и тоа и на кусите и на подолгите раскази е поетичката, комплексна едноставност, којашто е прозен пандан на комплексната едноставност на „простата и строга песна“ на Конески. Прозна, комплексна едноставност во себе ги вклучува и комплексната тематска едноставност релевантна за она што во некои од критичките осврнувања се нарекува „современ живот“ (а во тој контекст и книжевна трансформација на автобиографското и познатото од стварноста ставено во покомплексни мисловно-творечки рамки) и изразната едноставност, преку коишто се остварува комплексната поливалентна отвореност на секој од текстовите, со различни интерпретативни рамништа. Таквата едноставност ја има и во подолгите раскази на Конески, иако, повремено, е оспорувана во некои од критичките осврнувања во периодот на објавувањето на книгата.

Оттука, не можеме да се согласиме со оцената на Ѓурчинов дека, иако првата прозна книга на Конески воведува еден непосреден и темпераментен раскажувач во нашата книжевност, „...со неа низа акутни проблеми на нашиот денешен (тогашен – заб. наша) прозен развој не престануваат, туку напротив, би рекол допрва започнуваат“ (Ѓурчинов 2008: 92). Тоа е така особено затоа што притоа се упатува на став дека во „Лозје“ отсутува „изградена и целосна творечка индивидуалност, од белетрист со свој оформен и уедначен творечки став и свој автохтонен и компактен тематски простор“ (ibidem). Не би можело да се тврди дека „Лозје“ извршува поетичко – тематско и стилско-изразно влијание со коешто ги разрешува „проблемите“ на рамниште на севкупната книжевност, но согледано од позицијата на денешното македонско книжевно искуство, не би можело да се тврди дека во оваа книга се истакнати или генерирани некои од тие проблеми. Уште помалку е вистинито тврдењето дека има отсуство на творечка индивидуалност затоа што, иако неретко е забележливо експериментирањето со сегментите на изразот во „Лозје“, составен дел е од нејзината препознатлива комплексна едноставност, којашто ја има и во подолгите раскази, и тоа поизразена отколку во првата половина од книгата. Но токму тие раскази се оценети со негативни, но и ригидни оценки од Милан Ѓурчинов и Александар Спасов, дотолку што при осврнување за подолгиот расказ „Љубов“ е поставено прашањето: „Возможно ли е авторот на „Песна“ и на „Љубов“ да е едно и исто лице?“ (Ѓурчинов 2008: 87). Впрочем, Ѓурчинов и експлицитно нагласува дека „Лозје“ на Конески требало да заврши некаде на 61-та страница. Но, „за жал“, вели Ѓурчинов, таа не завршила „ни на 81-та страница“ ни потоа и затоа неговата критика била принудена да пристапи кон здодевната „монотона рударска работа“ (2008: 82).

Согледано во севкупниот македонски книжевен контекст, од ретроспективна позиција, го споделуваме ставот на Вангелов (2021) за тоа кој е главниот аргумент, но и порив на тогашната критика, која, како и прозата и поезијата, брзо го има добиено називот „модернистичка“, лоцирајќи го во есејот „Време, израз“ на тогаш радикалниот модернист Димитар Солев, кој подоцна, токму од Ѓурчинов беше наречен „програмски“. Поконкретно, во овој есеистички, програмски текст, Солев промовираше парола според која една модерна проза сè повеќе „еманира“ и сè помалку „декрибира“, а прозата што држи до „анегдота“ и „ликови што ги опишува“ е, веќе, анахронизам – став, којшто за волја на вистината, како што би рекол Конески, во тој период е присутен и во други европски книжевни средини, и со поразлична традиција и (дис)континуитет од оние на македонската, под влијание на „новиот француски роман“. Ваквите перцепции и ставови на Солев, евидентно ги споделува и тогашната етаблирана модернистичка критика, што се наметнува и како причина за оцената дека подолгите раскази на Конески не се напишани во духот на тогашниот „модерен сензибилитет“. Имено, дескрипцијата во потесна и поширока смисла, вклучувајќи ја и онаа што се однесува на ликовите и анегдотската, наместа и дигресивно дополнета подлога во овие раскази на Конески, се најголемите гревови за коишто тогашните критичари – модернисти го обвинуваат прозаистот – дебитант Конески.

Но, токму дескрипцијата остварена на таков начин, како и поврзаноста со анегдотата, а исто толку и „дигресиите во кои доминира сентенцизноста и резонерството“, за коишто Ѓурчинов ќе рече дека се „најголема опасност во прозниот израз на Конески“ (2008: 90–91), остварија свој исклучителен одраз и најдоа свое упориште и во доцниот модернизам. Не му беа туѓи на постмодернизмот, а речиси се дел и од канонот на т.н. „нов реализам“ и на т.н. „нов модернизам“ коишто следат по загушеноста од постмодернистичките колажи. Или, со други зборови, она за што во педесеттите години на минатиот век му е забележувано на прозаистот Конески, како недостаток или негативност на неговиот расказ, подоцна ќе претставува дел од поетичката норма и нејзина закономерност. Освен тоа и критички се опсервира како нејзино достоинство, дотолку повеќе што во анализата на некои прозни текстови се оценува индивидуалноста на стилот и изразот, особено по завладувањето на книжевниот индивидуализам, на рамниште на своевидна развојна етапа на книжеvnата стварност. Како еден од бројните конкретни примери во којшто многу подоцна има елементи од поетиката на подолгиот расказ на Конески, меѓу другите се издвојува и раскажувачката поетика на Димитар Пандев, но со друг сензибилитет, особено присутна во прозата на поновите македонски прозаисти заради што Вангелов констатира дека „нашите сегашни, нови прозаисти се далеку од тоа да ги презрат интригата и психологијата во својата нарација, составки што за нашите модернисти од 50-тите беа „застарени изразни средства“. Тоа не значи друго, освен дека таа нарација воспостави жива, духовна врска токму со оној тип раскажување што дојде до израз во долгите раскази на Конески“ (2021).

Впрочем, денес „веќе одамна се надминати или би требало да се надминати ставовите дека описите претставуваат „прекин во раскажувањето. Таквите сфаќања се нелегитимни дури и за самоцелната дескрипција, т.е. „безначајната белешка“ (=„непотребен детал“). Таа е, можеби „луксуз во нарацијата“, но со својата „функционална нефункционалност“ има своја цел: „да се земе воздух, да се внесе стварност во текстот на фикцијата, да се убеди читателот во тоа што се кажува!“ (Караниколова 2012: 41). Во расказите на Конески, дескрипцијата, исто колку и повремениите дополнителни коментари на нараторот, коишто Ѓурчинов, исто така ги вбројува меѓу „грешките“ во дел од расказите од „Лозје“ затоа што „го нарушуваат природниот тек на нарацијата“ (2008: 91), всушност ја остварува и оваа функција пред таа да биде целосно спознаена од нашата книжевна критика како таква наротивна

можност. Дескрипцијата, во некои од текстовите остварува и одреден придонес за поливалентната отвореност за повеќе интерпретативни рамништа во исчитувањето на текстот.

Оттука може да се констатира дека исчитувањето на подолгите раскази на Конески од македонските модернистички критичари, меѓу другото е „заразено“ од „детските болести“ коишто ги прележуваат голем дел од критичко-естетските платформи. Целта на овие платформи е да отпочне нова фаза на книжевниот развој. Критичарите сметаат дека за да биде остварливо тоа, неизбежно е избегнување или негирање на поетичките особености на некои од претходните стилски формации коишто ги мина европската книжевност. Исто така, според нив потребно е неприфаќање на секоја поетичка особеност којашто отстапува од прифатливиот „образец“ на текстот или во случајот – нарацијата, а со тоа и негативна критичка рецепција на присуство на сегменти од тие особености во актуелната книжевна стварност. Наспроти тоа, во нарацијата на Конески, има синтеза меѓу новото и старото – не само предмодернистичкото и соцреалистичко во авторската (не само македонска) книжевност туку и фолклорното. Тоа наговестува проза којашто во македонскиот книжевен контекст, во тој момент го претставува книжевно, хибридно непознатото. Очигледно, тогашните нови тенденции не прифаќаа поетички компромис меѓу веќе канонизираниите особености на некои стилски формации, некои елементи на поетиките што ги сметаа за декадентни и новиот книжевен израз за којшто се залагаа. Па затоа, забележувајќи го присуството на поетички инкорпорираниите дескриптивност и дигресивност во нарацијата, не ја препознаа до крај стилско-изразната целовита комплексност на подолгиот расказ на Конески, а со тоа и функцијата што ја имаа тие, за нив, „анахрони“ елементи. Функцијата во прозата кај Конески суштински се разликува од поетичката функција што ја имаат во предмодернистичката и социореалистичката проза.

Но, од друга страна, не препознаа и дека декспривноста, анегдотска предлошка и дигресивност, се поетичка одлика којашто се должи и на поимањето на Конески за книжевноста. „...Во литературата нема недоживеано. Само, може да биде од мене доживеано лично, може да биде раскажано, да сум го чул од друг. Па, можеби тоа што ми го раскажале да направило на мене многу поголем впечаток од тоа што самиот сум го доживеал. А може нешто и да измислам. А може нешто и да сонувам. А може нешто и од литературата да земам. Сето тоа е доживеано. Во секој случај треба да има канали за авторот да ја дознае реалноста. А тие канали треба да комуницираат и со неговите читатели. Инаку ќе изостане врската меѓу авторот и читателите“ – вели Конески (сп. Андреевски 2009). Оттука, при микрочитањето на расказите од „Лозје“, сегментите за коишто забележува Ѓурчинов се восприемаат и како поетичка последователност на определбата во книжевноста да се остварува естетизиран и мисловен дијалог со доживеаното, иако Ѓурчинов за расказот „Крчмите“ ќе забележи дека во поголемиот дел од својот текст, Конески „...се движи на една стабилна почва од сигурни факти и едноставни инвентивни доградувања“ (2008: 88).

Од друга страна, во овој контекст на критичка рецепција, молкот на Митрев во периодот на објавувањето на „Лозје“, имајќи ја предвид неговата позиција на предводник на предмодернистичката македонска критика, ја наметнува и размислата дали за дел од тогашната критичка мисла, со дебитантската прозна книга на Конески, ако ѝ се посветеше потемелно и погласно афирмативно критичко внимание (коешто не е исклучено дека би резултирало со следење на еден прозен образец во зародиш), можеби прерано ќе се оствареше и тематско-мотивски и стилско-изразен пресврт и нов тек во македонската проза. Тоа би довело и до поинаков формат на македонскиот модернизам, којшто би егзистирал паралелно и со стилско-изразната особеност на пера како она на Славко Јаневски – можеби порано од она што се чинело за соодветно за

тогашната концепција и рецепција на соодветен забрзан книжевен развој. „Лозје“ се остварува и треба да се вреднува како потврда на вдахновената, недогматска естетика на севкупниот творечки израз на Конески. Но, се чини ваквите прашања допрва ќе треба да бидат елаборирани од македонската книжевна наука, кога таа веќе има временска оддалеченост (од 50-тите години на минатиот век досега), што е доволно за објективна и необременета, а во исто време и неидеализирана и неполтронизирана рецепција.

Но, во ваквиот книжевно-историски и критички контекст, неизбежно е да се констатира дека оние сегменти коишто за модернистичките критичари беа аномалии на расказите на Конески, не се резултат на помала творечко-самокритичка посветеност на текстот, како што имплицитно е укажувано во 50-тите години на минатиот век. И самиот Конески нагласува дека расказот „Крчмите“ за којшто Ѓурчинов искажува најостра критика во текстот објавен уште во мај 1955 година, во списанието „Современост“, всушност е неговиот прв напишан расказ (уште во 1944 година). Конески, подоцна, овој расказ најмногу го има доработувано, односно коригирано. „Десет години тој текст останал така настрана. Кога го открив, го прочитав и видов дека со извесни корекции тој може да се објави. Јас тие корекции ги направив“ – вели Конески (Андреевски, 2009). Од друга страна, расказот „Песна“, којшто и Ѓурчинов и Спасов го оценуваат исклучително високо од аспект на неговата стилско-изразна рафинираност, а Ѓурчинов дури и констатира: „извонреден расказ“, кој, покрај „Прочка“, е „најсугестивниот расказ во збиркава“. „Сè е тука поставено на свое место. Ништо не може да се одземе, ништо да се додаде“ (Ѓурчинов, 2008: 86). Самиот Конески сведочи дека е напишан во еден здив. „...се случи јас да го импровизирам расказот *Песна*, така да кажам на еден здив. Беше веќе тоа, летото педесет и четвртата година, август месец, или самиот почеток на септември. Се најдов во зградата на тогашниот Филозофски факултет, близу до Вардар. Не во старата зграда, ами малку подолу, оние училишта кајшто беа... Не беше работен ден, а имав задача во амамот да отворам една изложба на нашите ликовни уметници. Да речеме, тоа беше предвидено за 11 часот. А јас имав време. Негде во девет и пол можеби сум отишол на факултет. И таму, за да ми помине времето, уште еден час, ставив една хартија на машината и пробав некои свои впечатоци од посетата, претходно, на еден манастир, на машина да ги забележам. И одеднаш тргна тој расказ. Го напишав. Тоа е за мене единствен случај. Јас никогаш не пишувам на машина, ами со рака. И тој е скоро без поправки после објавен по онаа верзија тогаш што настана.“ – вели Конески во разговорите со Цане Андреевски (2009).

Оттука, евидентно е дека сето она што е составен дел од расказите на Конески, колку и да подлежи на вродена и вдахновена творечка интуиција и неспорен талент (иако Ѓурчинов самиот нагласува дека свесно, од критичка позиција ја избегнува етикецијата на талентот при вреднувањето и коментирањето на „Лозје“), на поетички план е резултат на обмислена и свесна авторска концепција и постапка и иако збирката „Лозје“ е објавена мошне скоро по создавањето на расказите од нејзината содржина, ништо во неа не е резултат на недоволна авторско-самокритичка посветеност на нејзините поетички особености. Самиот Конески упатува на неопходноста за организација на прозниот текст. „...Има некој принцип што го организира текстот. Текстот треба да биде организиран на таков начин што секој што го чита да мисли дека тој го создава. А не да си вели – а ова не требало да влезе, она не требало да влезе. Текстот е тогаш успешен, кога оној што го чита си мисли дека тој го создава во моментот. Ако авторот го постигне тоа, тогаш се ослободил од приватизмот, независно колку е тоа автобиографска работа... ..ако читателот има илузија дека тој во моментот како да го искажува текстот, во моментот на читањето, тогаш е постигната целта и во тој момент станува совршено неважно дали текстот предава вистински преживелици, вистински животни факти од

опитот на авторот или тој претставува слободна комбинација на извесни факти.“ (Андреевски, 2009) – нагласува Конески.

Неспорно е и дека неговиот расказ којшто остварува таква комуникација со реципиентот, подлежи на авторски осмислена организација на текстот и сето она што го има во него, а за критичарите – модернисти Ѓурчинов и Спасов е „анахроно“ и „банално“, за Конески е составка на таа текстуална организираност – на неговиот израз и на неговата поетика. И самиот Ѓурчинов со други зборови вели дека изразот и поетиката на Конески *не робуваат на стилско-формациска рамка* или барем Конески не се придржува до стилско-формациска рамка, онака како што инсистира и обмислува раниот македонски модернизам.

Впрочем, со примена на современата книжевна теорија, токму во таквите составки се препознава најголемиот предизвик за критичко-теориска анализа на „Лозје“ од Конески, особено литерарната дескрипција. „Како еден од начините на литерарно претставување (=диегезис, т.е. наратија во поширока смисла), описот во оваа прозна збирка постои во два типа: „чист“ опис, кој подразбира два вида – „чист“ опис во потесна смисла (=опис на средина, амбиент, атмосфера) и опис на лик (=портрет), а потоа и „наротивизиран“ опис (=опис кој копнее кон конкретизација) и опис „супстантивизиран предикат“ (=„кондензирано дејство“) или: чист опис на наротивни елементи. Последниов го подразбира прагот на наратијата или, попрецизно, границата меѓу наротивната и дескриптивната диегетска инстанца“ (Караниколова 2012: 13). Современите критичко-теориски согледувања упатуваат кон заклучокот дека литерарната дескриптивна категорија во расказите на Конески е независен наротивен ентитет на наратијата во потесна смисла (=низата од „кардинални функции“), односно дека дескрипцијата е суверен наротивен ентитет, а не само еден аспект на диегезисот.

Иако, како што упатуваат и воводните напомени, значењето на „Лозје“ не треба да се увеличува, неспорно е дека прозното деби на Конески се вбројува меѓу книжевните остварувања на современата македонска книжевност коишто припаѓаат на категоријата *објавени пред своето време*. Нејзиното објавување, согледано од денешна перспектива претставува настан во македонската книжевност. За да биде перципирано и соодветно вреднувано како такво во македонската книжевна стварност, се чини, неопходни беа поетичките можности што македонската книжевност ги осозна искуствено, преку својот натамошен книжевен развој, заклучно со најновата македонска проза. Исто така беше значајно и применувањето на современите книжевно-теориски пристапи со коишто повремено се остваруваат не само потребните туку и неопходните нови вреднувачки микрочитања на расказите на Конески. Но, со тоа, имплицитно се отвора и прашањето за развојот на македонската проза ако Конески имаше време повеќе да се посвети на изразувањето во прозна форма.

Користена литература

Андреевски, Ц. (1992). *Разговори со Конески*. Скопје: Култура.

Андреевски, Ц. (2009). Конески: Кажувања (11). *Окно*. Преземено од <https://okno.mk>, 7.4.2021.

Вангелов, А. (2021). Нашата нова проза. *Нова Македонија*. Преземено од <https://www.novamakedonija.com.mk>, 30.4.2021.

Друговац, М. (1990). *Историја на македонската книжевност: XX век*. Скопје: Мисла.

Ѓурчинов, М. (2002). Блаже Конески, стожерна личност – белег на епохата. Во: *Делото на Блаже Конески (остварувања и перспективи) – Меѓународен научен собир од 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

- Ѓурчинов, М. (2008). Прозното деби на Блаже Конески. Во: М. Ѓурчинов, *Време и израз / Присутности – избрани дела т.1*. Скопје: Матица македонска.
- Јурукоска, А. (2020). Воодушевен сум од нашата сегашна проза – разговор со Атанас Вангелов. *Стожер ревија за литература, култура и уметност*, бр. 137 (4/2020), 10-12.
- Караниколова, Л. (2012). Описното рамниште во прозата на Конески (или: Дескриптивниот дијегетски аспект во збирката раскази „Лозје“). Во: Л. Караниколова, *Наратоструктури – читања*. Скопје: Галикул.
- Конески, Б. (1967). *Лозје*. Скопје: Култура.
- Митрев, Д. (1988). Помеѓу ситуации и реминисценции. Во: Полемиките во македонската книжевност – *Стремеж* 1-2.

KONESKI'S "VINEYARD" AS A (NON)ACCIDENTAL EVENT IN MACEDONIAN LITERATURE

Abstract: "...I have never had a serious intention to create prose. And that collection somehow was created by accident," said Blaže Koneski about his collection of short stories titled "Vineyard". However, read and valued in the overall Macedonian literary context, this book, although it has not experienced more thorough critical reviews and evaluations and is not much valued in the period of its publication, is far from an accident and represents an event in contemporary Macedonian literature. This is not only because several of the stories published in it belong to the anthological crown of the Macedonian and South Slavic (formerly Yugoslav) prose artistic expression, but above all, because with "Vineyard", Koneski has made an extremely important step forward for our fiction, both thematically and in terms of expression. Reading this book in the context of the historical development of Macedonian prose indicates that its publication has played a key role in modernizing Macedonian literature, freeing itself from the stereotypes and anachronisms predominantly present in Macedonian (and Yugoslav) prose production after World War II. This book, "Vineyard", is read and commented from such a perspective, as the realization of exceptional poetic innovation of its time. But, at the same time, in reading and commenting, Koneski's autopoetic expressions are taken into account, which points to the necessity of "Vineyard" to be valued as a confirmation of the inspired, non-dogmatic aesthetics of his overall creative expression. The question also arises about the development of Macedonian prose, if Koneski had more time to devote to expressing himself in prose.

Keywords: Blaže Koneski, "Vineyard", prose, poetics, modernism.

ЗА НЕКОЛКУ ЛЕКСИЧКИ ГАЛИЦИЗМИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Апстракт: Силното влијание на францускиот јазик и култура низ вековите доведува до навлегување и присуство на зборови што потекнуваат од францускиот јазик (галицизми) во многу јазици во светот. Исто така, и во македонскиот јазик забележана е употреба на околу 2000 галицизми. Нивното присуство се должи на силното влијание и престижот на францускиот јазик и култура во трговијата, дипломатијата и образованието до првата половина на 20 век. Во битолскиот говор се забележува поголема употреба на лексичките галицизми во однос на другите дијалекти на македонскиот јазик. Ова е резултат на силното влијание на францускиот јазик и култура во Битола како високо урбана средина кон крајот на 18 и во текот на целиот 19 век. Целта на овој труд е да ја утврди современата употреба на неколку лексички галицизми кои се типични за овој дијалект (*ангаже, гри, портманто, стило, тимон*), како и на неколку други кои се присутни во современиот македонски јазик (*емајл, клошар, портмоне, салон*). Врз основа на резултатите од истражувањето, се потврдува нивната употреба во современиот македонски јазик, односно во битолскиот градски говор. Притоа, галицизмите добиваат семантичка екстензија или ново значење. Исто така, се потврдува и ограничената географска употреба на „битолските лексички галицизми“ кои постепено радијално се шират од градот Битола кон соседните населени места. Нивната употреба се намалува пропорционално со географската оддалеченост од Битола и тие се отсутни во останатите македонски дијалекти.

Клучни зборови: лексички галицизми, македонски јазик, битолски градски говор.

Вовед

Силното влијание на францускиот јазик и култура низ вековите доведува до навлегување и присуство на зборови кои потекнуваат од францускиот јазик (галицизми), во многу јазици во светот. Исто така, и во македонскиот јазик е забележана употреба на околу 2000 галицизми (РМЈ 2010: 85 – 269). Нивното присуство се должи на силното влијание и престижот на францускиот јазик и култура во трговијата, дипломатијата, образованието и во други области, до првата половина на 20 век (*ibid.*, 85 – 98).

Во говорот на градот Битола се забележува поголема употреба на лексичките галицизми во однос на другите дијалекти на македонскиот јазик. Покрај горенаведените фактори, мошне е битен фактот што градот Битола претставувал високо урбана средина којашто била под силно влијание на францускиот јазик и култура кон крајот на 18 и во текот на целиот 19 век (ФЗБКЈНСВ 1999: 446, ДНЗКС 2007: 19 – 31, РМЈ 2010: 95 – 98).

Целта на овој труд е да се утврди современата употреба на неколку лексички галицизми кои се типични за овој дијалект (*ангаже, гри, портманто, стило, тимон*), како и на неколку други кои се присутни во современиот македонскиот јазик (*емајл, клошар, портмоне, салон*).

Корпусот го сочинуваат неколку референтни француски и македонски речници, докторската дисертација на Мирјана Алексоска-Чкатроска, материјалот од истражувањата за докторската дисертација на Кирил Трајковски објавен во посебна книга, како и трудот на Владимир Цветковски (в. *Користена литература*).

Во однос на *присутвото* на истражуваните галицизми во изворите од корпусот, четири галицизми (*емајл, портмоне, салон и стило*) се присутни во шест извори, односно *емајл, портмоне* и *салон* во ТРСМК, РМЈСТ, ДРМЈ, ОДРМЈ, РМЈ, ФЗБКЈНСВ, додека *стило* во ТРСМК, РМЈСТ, ДРМЈ, ОДРМЈ, ДНЗКС, ФЗБКЈНСВ. *Клошар* е присутен во четири извори (ТРСМК, ДРМЈ, ОДРМЈ, РМЈ), а *ангаже, гри, тимон* и *портманто* се присутни во два извора (ДНЗКС, ФЗБКЈНСВ).

Во истражувањето е користен дихотомен *затворен прашалник* за употреба на галицизмите на кој одговориле 527 лица од неколку групи на социјалната мрежа *Фејсбук* и личниот профил на авторот на трудот на *LinkedIn* во периодот од 11.4.2021 до 9.5.2021.¹⁵ Прашалникот опфаќа и податоци за местото на раѓање и живеење на испитаниците, нивната возрастна група и степенот на образование заради нивно географско, возрастно и образовно детерминирање. Од испитаниците, исто така, се бараше да одговорат и дали ги разбираат овие галицизми и да наведат пример за нивна употреба.

Во однос на *местото на раѓање* добивме 516 одговори или 97,91 % од анкетираниите. 331 испитаник (64,1 %) е роден во градот Битола, 124 испитаници (23,53 %) се родени надвор од Пелагонискиот плански регион во Република Македонија, 24 испитаници (4,7 %) во Пелагонискиот плански регион, 23 испитаници (4,5 %) во Општина Битола и 14 испитаници (2,7 %) надвор од РСМ.

Што се однесува на *местото на живеење*, добивме 517 одговори (98,10 %) од вкупно 527 испитаници. 303 испитаници (58,6 %) живеат во градот Битола, 128 испитаници (24,29 %) во останатите делови на Република Северна Македонија (РСМ), 41 испитаник (7,9 %) надвор од државата, 24 (4,6 %) во Пелагонискиот плански регион и 21 испитаник (4,1 %) во Општина Битола.

Во однос на *возрасната група* добивме 519 одговори (98,48 %) од вкупно 527. Најголем дел од испитаниците 463 (89,2 %) припаѓаат на возрастната група од 25 до 64 години, потоа следува возрастната група од 15 до 24 години со 33 испитаници (6,4 %) и на крајот 23 испитаници (4,4 %) од возрастната група над 65 години. Во анкетата не учествуваат испитаници до 14 годишна возраст.

Во однос на *степенот на образование*, одговориле 519 испитаници (98,48 %). 286 испитаници (55,1 %) имаат завршено високо образование (факултет, висока школа), 88 испитаници (17 %) имаат завршено средно образование, 75 испитаници (14,5 %) имаат завршена магистратура/мастер, 68 испитаници (13,1 %) се доктори на науки и 2 испитаника (0,4 %) имаат завршено основно образование.

Во однос на *добиените одговори*, најмногу одговори има за лексичките галицизми *салон* и *стило* – 517 одговори (98,10 %), потоа *клошар* – 515 одговори (97,72 %), *ангаже* – 513 одговори (97,34 %), *тимон* – 511 одговори (96,96 %), потоа *гри* и *портмоне* – 509 одговори (96,58 %), *портманто* – 508 одговори (96,39 %) и *емајл* – 505 одговори (95,83 %).

Во однос на *разбирањето* на лексичките галицизми, најмногу потврдни одговори има *салон*. За него потврдно одговараат 511 испитаници (98,8 %). За галицизмот *клошар* потврден одговор има од 505 (98,1 %) испитаници. За *стило* се дадени 505 (97,7 %) потврдни одговори. За *емајл* има 473 (93,7 %) потврдни одговори. За *портмоне* потврдно одговориле 375 (73,7 %) испитаници. За *ангаже* има 366 (71,3 %) потврдни одговори, за *портманто* – 345 (67,9 %), за *гри* – 343 (67,4 %) и за *тимон* – 337 (65,9 %) потврдни одговори.

Ангаже

¹⁵ Во прашалникот се користени неколку фејсбук групи со потенцијални 29 098 членови (*Стари битолчани* (22 975 членови), *Деловен француски јазик 1 и 2* (467 члена), *ФТУ-Француски јазик* (64 члена), *TLTL (TEACHERS - LINGUISTS - TRANSLATORS - LAWYERS)* (1 061 член), *ВМШ – Француски јазик* (129 членови), *Француски 3* (36 members), *Педагошки факултет – Француски јазик* (417 членови), *Педагошки факултет – Битола* (830 членови), личните профили на авторот на истражувањето на *Фејсбук* (3119 членови) и социјалната професионална мрежа *LinkedIn* со 463 конекции со вкупен досег од 29 561 лице.

За лексемата *ангаже* одговор дале 513 испитаници од истражувањето (97,34 %) од кои 366 (71,3 %) одговориле дека го разбираат овој галицизам. Од нив 353 испитаници (96,45 %) навеле пример за употреба или дале некакво објаснување за истиот. Сите испитаници кои одговориле на ова прашање се родени во градот, т.е., општина Битола, а најголем дел живеат во местото на раѓање. Тоа значи дека неговата употреба е ограничена во ова подрачје. Нивната структура од аспект на образованието и возраста одговара на соодветната структура на испитаниците од целата анкета.

Галицизмот *ангаже* доаѓа од придавката *engagé* [ãgaze] која произлегува од глаголот *engager*. Покрај многубројните значења на оваа лексема во повеќе области, *engager* значи да се биде свршен, заветен, предан некому т.е. „поврзување со некое лице [...] преку заветување за верност во однос на неговиот емотивен или духовен живот“ (TLFi).¹⁶ Исто така, *engager* значи и „да се оди во некој правец (многу или премногу напред)“ (TLFi)¹⁷, а повратната форма *s'engager* значи „навлегување, водење во еден правец“ (TLFi)¹⁸. Исто така, придавката *engagé*, меѓу другото, значи и „внесување“ (во нешто што држи, задржува) (PR)¹⁹, како и спречнат, блокиран, укотвен. Сите овие објаснувања упатуваат на дефинициите што ги даваат изворите кои се однесуваат на битолскиот дијалект: „Одење на шетање под рака (на двајца)“ (ДНЗКС и ФЗБКЈНСВ). Изворите кои се однесуваат на стандардниот македонски јазик не даваат објаснување за овој галицизам. Испитаниците го даваат истото објаснување како ДНЗКС и ФЗБКЈНСВ и допрецизираат дека тоа се однесува на свршениците, сопружниците, партнерите (каде што жената го држи мажот) (1, 2) или на две жени (3).

- 1) *Мајка ми и татко ми се фатија ангаже и поминаа по Широк Сокак.* (131)
- 2) *Драга, вечерва ќе шетаме по корзо ангаже.* (383)
- 3) *Две другарки се фатиле ангаже и правец на корзо.* (296)

Некои од испитаниците од сите географски групи и сите циклуси на високото образование од возрастната група 25 – 64 години, одговориле дека овој галицизам значи *зафатен, во врска со некого, обврзан, организиран, ангажира (се)*. Други кои се родени и живеат во останатиот дел на РСМ, од истата возрастна група (25 – 64 г.), со завршени магистерски т.е. докторски студии, сметаат дека *ангаже* е синоним на англиската лексема *engage* или ги употребуваат формите *ангаж* и *ангаже* со значење *задолжение, обврска* и формите кои се изведени од глаголот *ангажира* (*ангажиран, ангажирање, ангажираност, ангажман*).

Гри

Што се однесува на лексемата *гри* одговор дале 509 испитаници (96,58 %) од кои 343 испитаници (67,4 %) потврдно одговориле дека го разбираат овој галицизам. Од нив, 341 испитаник (99,42 %) навел пример за употреба или дал некакво објаснување за него. Најмногу испитаници се родени и живеат во градот, т.е. општината Битола, а неколкумина во Пелагонискиот плански регион, што значи дека неговата употреба е ограничена во ова подрачје. Нивната структура од аспект на образованието и возраста одговара на структурата на испитаниците од целата анкета.

Галицизмот *гри* доаѓа од придавка *gris* [gri] во машки род која претставува „Боја меѓу бела и црна“ (TLFi, PR)²⁰. Овој галицизам не го пронајдовме во изворите кои се

¹⁶ « Lier une personne [...] par une promesse de fidélité concernant sa vie sentimentale ou spirituelle ».

¹⁷ « Faire aller dans une direction (très avant ou trop avant) ».

¹⁸ « Pénétrer, conduire dans une direction ».

¹⁹ « Faire entrer (dans qqch. qui retient) ».

²⁰ « D'une couleur intermédiaire entre le blanc et le noir ».

однесуваат на македонскиот јазик, освен оние кои се однесуваат на битолскиот дијалект со значење на „сива боја, боја на гугутка“ (ДНЗКС и ФЗБКЈНСВ). Оваа лексема во македонскиот јазик не се менува по род и по број. Објаснувањата на испитаниците соодветствуваат на оние од изворите за битолскиот говор, а нивните примери се однесуваат на следниве групи: *облека* (4), *атмосферски услови* (5), *храна* (6), *мебел* (7), *живеалиште* (8), *греење* (9), *животни* (10), *превозни средства* (11).

- 4) *Денес си купив гри шал.* (223) * *Имам гри мантил.* (439)
- 5) *Небото денес е гри.* (123) * *Облаците се навистина гри.* (372)
- 6) *Гри сурење.* (135)
- 7) *Гри столица.* (433)
- 8) *Го бојадисавме сидот гри.* (306)
- 9) *Гри печка на пелети.* (467)
- 10) *Таа гри мачката на Марија, многу зијан прави.* (383)
- 11) *Беше во еден гри автомобил.* (143)

Емајл

Во однос на лексемата *емајл* добивме 505 одговори (95,83 %) од кои 473 испитаници (93,7%) потврдно одговориле дека го разбираат овој галицизам. Од нив 432 испитаника (91,33 %) навеле пример за употреба или дале некакво објаснување за него. Нивната структура од аспект на географската положба, образованието и возраста одговара на соодветната структура на испитаниците од целата анкета.

Галицизмот *емајл* доаѓа од именката *email* [emaј] со значење: 1. „Лак составен од стаклесто тело (производ), безбоен или обоен со метални оксиди, кој стопен, на соодветна температура, се зацврстува и станува непроменлив“. 2. „Стаклеста материја со која се обложуваат керамички, земјени садови“. 3. „Емајлиран златарски предмет“. 4. „Емајлиран лим, леано железо“. 5. „Исклучително тврда просирна супстанција која содржи повеќе од 95 % минерална материја и ја покрива коската од круната на забите“ (PR)²¹. Дефинициите на речниците на македонскиот јазик кореспондираат со оние на PR, па така, *емајл* значи: „Смеса од разни метални оксиди, безбојни или обоени, со која се премачкуваат метални, глинени и стаклени предмети, за по печењето да се добие стаклест заштитен слој што не пропушта вода“ (ОДРМЈ, ДРМЈ и РМЈ); „Просирна или полупросирна стаклеста материја за премачкување тврди површини како заштита или украс“ (ТРСМК), „emaј, gled“ (РМЈСТ).

Објаснувањата на испитаниците соодветствуваат на дефинициите од изворите за македонскиот и за францускиот јазик, а примерите се однесуваат на садови или на елементи од кујна (12), бања (13), дентална анатомија (14). Нивната структура според местото на раѓање и живеење, образованието и возраста, е слична на структурата на испитаниците од целата анкета.

- 12) *Ѓезве од емајл.* (10) * *На комшивката ѝ го дадов тавчето емајл.* (27)
- 13) *Када со емајл.* (49)
- 14) *Емајл на забот.* (464)

Кај одреден дел од испитаниците постои двоумење во однос на значењето на оваа лексема, па така *емајл* означува и *електронска пошта* (15) или *порака во електронската*

²¹ PR: 1. « Vernis constitué par un produit vitreux, incolore, coloré par des oxydes métalliques, et qui, porté à la température convenable et fondu, se solidifie et devient inaltérable ». 2. « Matière vitreuse dont on enduit la faïence, les poteries ». 3. « Ouvrage d'orfèvrerie en émail ». 4. « Tôle, fonte émaillée ». 5. « Substance transparente extrêmement dure, contenant plus de 95 % de matières minérales, qui recouvre l'ivoire de la couronne des dents ».

пошта (16). Нивната образовна и возрасна структура одговара на структурата на испитаниците од целата анкета.

15) *Пиши ми на емајл.* (73)

16) *Ти пратив емајл. Провери си го инбоксот.* (418)

Најверојатно, изедначувањето при читањето на пишаната форма на галицизмот *email* и на англицизмот *e-mail* (< *Electronic mail*) доведува до нивна хомофонија.

Клошар

Што се однесува на лексемата *клошар* одговор дале 515 испитаници (97,72%) од кои потврдно одговориле 505 (98,1%). Од нив, 453 испитаници (89,70 %) навеле пример за употреба или дале некакво објаснување за истиот. Нивната структура од аспект на географската положба, образованието и возраста одговара на соодветната структура на испитаниците од целата анкета.

Галицизмот *клошар* доаѓа од именката во машки род *clochard* [klɔʃar] со значење на „социјално неприспособено лице кое живее во големите градови без работа или без дом“ (PR)²². Дефинициите на македонските извори се слични со онаа на PR: „бездомник, скитник“ (ОДРМЈ и ДРМЈ), „скитник, уличар, припадник на париското дно на животот“ (РМЈ). ТРСМК додава и ново значење: „мрзлив, неуреден или флегматичен човек“ (17, 18).

Покрај постојните значења во македонските извори, испитаниците наведуваат и други значења на оваа лексема во македонскиот јазик: питач (19) губитник (20), необразован (21), невоспитан (22), прост, некултурен (23), неодговорен (24), пијаница (25), погрден збор, глуп, смотан (26), лош, нечесен, ситен крадец, искористувач, фалбација, несериозен, надмен, човек без планови за иднина, мангуп, неугледен, бесчувствителен, со сиромашен дух, човек со голема социјална разлика (27).

17) *Тој не може вредно да работи бидејќи е клошар.* (243)

18) *Беше распартавен и извалкан како клошар.* (193)

19) *Живееш питачки живот како клошар.* (167)

20) *Изгуби сè во животот, па живееше како клошар до судниот ден.* (398)

21) *Тој е клошар, необразован и сиромав.* (437)

22) *Е колкав клошар си, немаш никаква почит кон никој.* (418)

23) *Тој не се однесува прикладно, навистина е клошар.* (342)

24) *Толку е неодговорен, се однесува безобразно. Баш е клошар.* (93)

25) *Клошарот седеше на скали, смрдлив и пијан.* (448)

26) *Бегај, бе, клошар еден!* (137)

27) *Тој беше клошар спроти нејзе, но таа сепак го сакаше.* (461)

Некои испитаници ги употребуваат и изведенките *клошарски* (што се однесува на клошар) и *клошари* (безделнички, денгуби).

Портманто

Во однос на лексемата *портманто* одговор дале 508 испитаници (96,39%) од кои потврдно одговориле 345 (67,9 %). Од нив 321 испитаник (93,04 %) навел и пример за употреба или некакво објаснување за неа. Најголем дел се родени и живеат во градот, т.е. во општината Битола, што значи дека неговата употреба е ограничена во ова

²² « Personne socialement inadaptée, qui vit sans travail ni domicile, dans les grandes villes » (PR).

подрачје. Нивната структура од аспект на образованието и возраста одговара на структурата на испитаниците од целата анкета.

Портманто доаѓа од именката *portemanteau* [pɔrt(ə)mɑ̃to] со значење: „независна или фиксирана направа на сид за закачување на палта или друга облека“ (TLFi)²³. Речниците кои се однесуваат на македонскиот јазик не даваат дефиниција за оваа лексема, освен изворите кои се однесуваат на битолскиот дијалект: „плакар со закачалка за во претсобје“ (ДНЗКС) и „закачалка за алишта на сид“ (ФЗБКЈНСВ).

Објаснувањата на испитаниците се совпаѓаат со оние на горенаведените извори (28, 29), дополнувајќи дека на таа направа може да се вгради огледало, а покрај облека, во неа може да се чуваат и чевли (30), чадори (31), шапки или други ситни предмети (32).

28) *Во салонот имаа прекрасно портманто.* (348)

29) *Влезе во салонот и го обеси палтото на закачалката на портмантото.* (481)

30) *Чевлите и палтото ми се во портмантото.* (146)

31) *Закачи го чадорот на портмантото.* (400)

32) *Ги оставив клучевите на портмантото.* (434)

Еден испитаник го употребил изразот *Виси на портманто*, со значење *Да се биде постојано на располагање* (33).

33) *Што си мисли комшиевката, кога ќе ме повика веднаш да одам на кафе кај неа? Па јас имам сопруга, не висам на портманто!*

Портмоне

На лексемата *портмоне* 509 испитаници (96,58%) дале одговор. Од нив потврдно одговориле 375 (73,7%). Од 375 испитаници со потврден одговор 353 испитаници (94,13 %) навеле пример за употреба или дале некакво објаснување за овој галицизам. Нивната структура од аспект на географската положба, образованието и возраста одговара на структурата на испитаниците од целата анкета.

Портмоне доаѓа од именката во машки род *portemonnaie, porte-monnaie* [pɔrt(ə)mɔ̃nɛ] со следново значење: „чанте со една или повеќе прегради, со мали димензии, наменето за чување, главно, монети“ (TLFi)²⁴. Според македонските извори *портмоне* е: „кесе за ситни пари и монети“ (РМЈСТ, ДРМЈ, ОДРМЈ, РМЈ), а се додава и „паричник“ (ОДРМЈ, ДРМЈ), „кожно кесе за пари, паричник“ (ФЗБКЈНСВ).

Објаснувањата и примерите на испитаниците не се разликуваат од дефинициите на изворите на француски и на македонски јазик (34). Меѓутоа, во корпусот пронајдовме и пример каде што овој галицизам го проширува своето значење и се однесува и на чување на книжни пари, банкноти (35), лични документи (36), платежни картички (37) итн.

34) *Во портмонето имаше ситни монети од дваесетина земји.* (348)

35) *Изваде една стоденарка од портмонето, ја стави на масата и си замина.* (86)

36) *Личната карта ми е во портмонето.* (218)

37) *Кредитната картичка е во моето портмоне.* (505)

Салон

На прашањето за лексемата *салон* одговориле 517 испитаници (98,10 %) од кои потврдно одговор дале 511 (98,8 %). Од нив 462 испитаници (90,41 %) навеле пример за

²³ « Dispositif, indépendant ou fixé à une paroi, permettant de suspendre des manteaux ou d'autres vêtements ».

²⁴ « Bourse à un ou à plusieurs compartiments, de dimensions réduites, destinée à contenir essentiellement des pièces de monnaie ».

употреба или некакво објаснување за овој галицизам. Нивната структура од аспект на географската положба, образованието и возрасната структура одговара на соодветната структура на испитаниците од целата анкета.

Салон доаѓа од именката *salon* [salɔ̃] со следниве значења: 1. „приемна соба (во куќа или во стан)“, 2. „собирно место во куќа каде што редовно се примаат гости; друштво (мондени, уметници, разни познати личности) кое се среќава таму“, 3. „сала (во објект отворен за јавноста)“, 4. „периодична изложба на дела од живи уметници (слика, скулптура итн.)“ и 5. „периодична (најчесто годишна) изложба на која се презентираат нови производи“ (PR).²⁵

Дефинициите на изворите од македонскиот јазик, како и објаснувањата на анкетираниите лица, речиси целосно кореспондираат со оние на PR од францускиот јазик: 1. „голема, пространа просторија уредена за примање гости; гостинска соба“ (ОДРМЈ); „гостинска соба“ (РМЈСТ, ДРМЈ и РМЈ), „приемна соба“ (ФЗБКЈНСВ) и „приемна соба во голема куќа“ (ТРСМК) (38). 2. „работна просторија во којашто се даваат фризерски, кројачки и други услуги“ (ОДРМЈ); „дуќан или просторија каде што работи фризер, козметичар итн.“ (ТРСМК) и „работни простории на угледен фризер, кројач“ (РМЈСТ, ДРМЈ и РМЈ) (39). 3. „просторија за изложување и продажба на уметнички или модни производи“ (ОДРМЈ); „продавница особено за волуминозна стока како мебел, автомобили итн.“ (ТРСМК); „просторија за излагање“ (ФЗБКЈНСВ) (40, 41). 4. „голема просторија за приредби, сала“ (РМЈСТ, ДРМЈ и РМЈ); „голема просторија или сала во хотел или јавна зграда“ (ТРСМК) (42). 5. литературен или општествено-политички кружок за тесен круг луѓе во буржоаските земји (РМЈСТ, ДРМЈ и РМЈ) (43).

38) *Визита чека во салон.* (27)

39) *Го посетив новиот фризерски салон.* (106) * *Ќе одам во салон за убавина.* (84)

40) *Купив автомобил од новиот салон за автомобили.* (456)

41) *Се отвори нов продажен салон од таа фирма.* (65)

42) *Настанот ќе се одржи во големиот салон на театарот.* (328)

43) *Во салонот на Вагнер доаѓал и Бодлер.* (66)

Меѓутоа, дел од испитаниците кои се родени и живеат во градот, т. е. во општината Битола, даваат ново значење за лексемата *салон* кое се разликува од изворите од корпусот на двата јазика: „Претсобје, ходник во кој се влегува од влезната врата во стан (куќа) што ги поврзува другите простории и каде што може да има и мебел за седење“ (44, 45, 46).

44) *Од влезната врата влегуваш во салонот, па во дневната соба.* (91)

45) *Си ги остави чевлите во салонот па потоа влезе во дневната.* (59)

46) *Во салонот имам закачалка за палта.* (376)

Стило

На прашањето за лексемата *стило* одговор дале 517 испитаници (98,10%) од кои потврдно одговориле 505 (97,7 %). Од нив, 470 испитаници (93,07 %) навеле пример за употреба или објаснување на овој галицизам. Најголем дел од нив се родени и живеат во градот, односно, во општината Битола, што значи дека овој галицизам се употребува само во ова подрачје. Нивната структура од аспект на образованието и возраста одговара на структурата на испитаниците од целата анкета.

²⁵ 1. « Pièce de réception (dans une maison ou un appartement) ». 2. « Lieu de réunion dans une maison où l'on reçoit régulièrement ; la société (mondains, artistes, personnalités diverses) qui s'y réunit ». 3. « Salle (d'un établissement ouvert au public) ». 4. « Exposition périodique d'œuvres d'artistes vivants (peinture, sculpture, etc.) ». 5. « Exposition périodique (le plus souvent annuelle) où l'on présente des nouveautés ».

Лексемата *стило* доаѓа од именката *stylo* [stilo] со значење „инструмент за пишување кој во телото содржи резерва од мастило“ (PR)²⁶. Сите извори од македонскиот јазик под заглавниот збор *стило* упатуваат на *пенкало* што претставува „алатка со перо или со метален врв за пишување“ (ОДРМЈ), „налив перо“ (ДРМЈ) Слични се и објаснувањата на анкетираниите лица: (*хемиско*) *пенкало*, *налив*, *мастилен молив* (47, 48).

47) *Јас пишувам со скапо стило.* (478)

48) *Вије битолчани за пенкало викате стило.* (270)

Тимон

На прашањето за лексемата *тимон* одговор дале 511 испитаници (96,96 %) од кои потврдно одговориле 337 (65,9 %). Од нив, 322 испитаници (95,55 %) навеле пример за употреба или некакво објаснување за овој галицизам. Тие се родени и живеат во градот, т.е. во општината Битола, што значи дека употребата на *тимон* е ограничена во ова подрачје. Нивната структура од аспект на образованието и возраста одговара на структурата на испитаниците од целата анкета.

Тимон доаѓа од именката *timon* [timõ] со следново значење: „долго дрвено или метално парче сместено на предниот крај на запрежно возило или на земјоделската опрема на која се впрегнати едно или повеќе животни за влечење“ (TLFi)²⁷. Исто така, лексемата *timon* значи и *кормило* (*barre de gouvernail, gouvernail*).

Ниту еден речник кој се однесува на стандардниот македонскиот јазик не ја опишува оваа лексема, освен оние извори кои се однесуваат на битолскиот дијалект „волан, управувач на велосипед“ (ДНЗКС) и „управувач кај велосипедот“ (ФЗБКЈНСВ). Објаснувањата и примерите на испитаниците соодветствуваат со оние на ДНЗКС и на ФЗБКЈНСВ (49, 50, 51).

49) *Тимонот го управуваше со една рака, а некогаш и нозете ги ставаше на тимон.* (348)

50) *На тимонот имам звонче.* (133)

51) *Кесите од пазар ги обесив на рачките од тимонот и ги тргнав.* (415)

Од гореневеденото, можеме да заклучиме дека лексемата *тимон* од земјоделската и од поморската терминологија во францускиот јазик навлегла во делот за велосипедизам во битолскиот градски говор, со сосема ново значење. Испитаниците кои се родени надвор од градот, т.е. од општината Битола и припаѓаат во возрастната група 25 – 64 години, дале и други објаснувања за *тимон*: *кормило на брод*, *Тимон и Пумба* (ликови од анимирана телевизиска серија), *екипа*, најверојатно заради асоцијацијата со англицизмот кој е присутен и во македонскиот јазик *тим* (*team*). Со значење на *тимон*, во францускиот јазик се употребува лексемата *guidon*: „Метална цевка што го контролира управувачот на велосипедот, мотоциклот“ (PR)²⁸.

Заклучок

Врз основа на резултатите од истражувањето, се потврдува употребата на неколку лексички галицизми во современиот македонски јазик (*емајл*, *клошар*, *портмоне*, *салон*), односно во битолскиот градски говор (*ангаже*, *гри*, *портманто*, *стило*, *тимон*). Притоа, некои од нив добиваат семантичка екстензија (*салон*) или сосема ново значење (*тимон*,

²⁶ « Instrument pour écrire dont le corps contient une réserve d'encre » (PR).

²⁷ « Longue pièce de bois ou de métal située à l'avant-train d'un véhicule ou d'un instrument agricole et à laquelle on attelle une ou plusieurs bêtes de trait ».

²⁸ « Tube de métal qui commande la roue directrice d'une bicyclette, d'une motocyclette ».

клошар). Исто така, се потврдува и ограничената географска употреба на „битолските лексички галицизми“ коишто постепено радијално се шират од градот Битола кон соседните населени места. Нивната употреба се намалува пропорционално со географската оддалеченост од Битола и тие се отсутни од останатите македонски дијалекти. Во однос на возрастната граница, разбирањето на овие галицизми се спушта од повисоките кон пониските возрастни групи и интересен е податокот дека многу испитаници од возрастната група 15 – 24 години, не разбираат дел од овие галицизми, иако се родени во градот, односно во општината Битола.

Користена литература

- ДНЗКС = Трајковски, К. (2007). *Да не забораваме кои сме*. Битола: Педагошки факултет– Битола, Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола.
- ДРМЈ = *Дигитален речник на македонскиот јазик*. Преземено од <http://drmj.eu/>, 14.8.2021.
- ФЗБКЈНСВ = Цветковски, В. (1999). Француските зборови во битолскиот колоквијален јазик и нивната семантичка вредност. *Македонско-француски врски*. Битола: Друштво за наука и уметност – Битола, 445-466.
- ОДРМЈ = *Официјален дигитален речник на македонскиот јазик*. Преземено од <https://makedonski.gov.mk/>, 14.8.2021.
- PR = Rey, A. & Rey-Debove, J. (dir.) (2004). *Le Nouveau Petit Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Paris: Dictionnaires Le Robert.
- PMJ = Алексоска-Чкатроска, М. (2010). *Романизмите во македонскиот јазик, Прилог кон етимолошките истражувања за македонскиот јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје.
- PMJCT = *Речник на македонскиот јазик (со српскохрватски толкувања)*, (ред.: Б. Конески). (1986). Скопје: Македонска Книга & Графички завод „Гоце Делчев“ – Скопје.
- TLFi = *Trésor de la langue française informatisé*. Преземено од <http://atilf.atilf.fr/2002>, 01.09.2009.
- TPСМК = Мургоски, З. (2011). *Толковен речник на современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје.

ABOUT SOME LEXICAL GALICISMS IN THE MACEDONIAN LANGUAGE

Abstract: The strong influence of the French language and culture over the centuries leads to the penetration and presence of words derived from the French language (Gallicisms) in many languages of the world. Also in the Macedonian language the use of about 2000 Gallicisms has been noticed. Their presence is due to the strong influence and prestige of the French language and culture in trade, diplomacy and education until the first half of the 20th century. In the speech of the city of Bitola, there is a greater use of lexical Gallicisms in relation to other dialects of the Macedonian language. In addition to the above factors, a very important element for that is the fact that the city of Bitola was a highly urban environment (milieu) that was strongly influenced by the French language and culture in the late 18th and throughout the 19th century. The purpose of this paper is to determine the modern use of several lexical Gallicisms that are typical of this dialect (*ангаже, гри, портманто, стило, тимон*), as well as several others that are present in the modern Macedonian language (*емајл, клошар, портмоне, салон*). Based on the results of the research, their use in the modern Macedonian language is confirmed, i.e. in the Bitola city speech. In doing so, some of them acquire a semantic extension or a completely new meaning. Also the findings of this study confirmed the limited geographical use of the "Bitola lexical Gallicisms" which gradually spread radially from the city of Bitola to neighboring settlements. Their use decreases in direct proportion to the geographical distance from Bitola and they are absent from the other Macedonian dialects.

Keywords: lexical Gallicisms, Macedonian language, Bitola city speech.

ⁱ Марија Еугениа дела Грацие (германски: Marie Eugenie Delle Grazie); (август 1864, Бела Црква, во тоа време Унгарија, денес Војводина, Србија – февруари 1931, Виена, Австрија) – австриска писателка на поезија, романи и драми, најпозната и најсупешна жена писател во своето време.

ⁱⁱ Шандор Петефи (унгарски: Petőfi Sándor); (јануари 1823, Кишкереш – јули 1849, Шегешвар) – унгарски поет и еден од водачите на Унгарската револуција од 1848 година.

ⁱⁱⁱ Димчо Дебелјанов (бугарски: Димчо Дебелянов); (март 1887, Копрившчица – октомври 1916, Горно Караѓово) – бугарски писател и поет.

^{iv} Лазар Поп Трајков (април 1878, село Д'мбени, Костурско, Грција, – октомври 1903, Руља, Леринско, Грција) – македонски револуционер и писател, раководител и војвода на Македонската револуционерна организација.

^v Никола Ј.Вапцаров (декември 1909 Банско, Пиринска Македонија, Бугарија – јули 1942, Софија, Бугарија) Македонец, голем поет, преведуван на околу 45 јазици, еден од организаторите на „Македонскиот литературен кружок“ во Софија, кој иако пишуваше на бугарски јазик, јасно истакнуваше во својата поезија карактеристична македонска обоеност.

^{vi} Јохан Волфганг фон Гете (германски: Johann Wolfgang von Goethe); (август 1749, Франкфурт на Мајна – март 1832, Вајмар) – германски романописец, поет, драматург, хуманист, научник и филозоф.

^{vii} Кристијан Јохан Хајнрих Хајне (германски: Christian Johann Heinrich Heine); (декември 1797, Дизелдорф – февруари 1856, Париз) германски поет чие меѓународно реноме во сферата на книжевноста особено дојде до израз со неговата збирка песни *Buch der Lieder* (1827; Книга на песните), за коишто славни композитори искомпонираа музика (пр. Шуман, Љубовта на поетот).

^{viii} Фридрих Готлиб Клопшток (германски: Friedrich Gottlieb Klopstock); (јули 1724, Кведлинбург, тогаш во состав на Светото римско Царство, денес град во Германија – март 1803, Хамбург, тогаш во состав на Светото римско Царство, денес град во Германија) – германски поет.

^{ix} Фридрих Хелдерлин (германски: Friedrich Hölderlin) (март 1770, Лауфен на Некар, Германија – јуни 1843, Тибинген, Германија) – еден од најзначајните германски лирски поети од времето на романтизмот.

^x Фридрих Шилер (германски: Friedrich Schiller); (ноември 1759, Марбах – мај 1805, Вајмар) – германски поет и драмски писател.

^{xi} Александар Александрович Блок (руски: Александр Александрович Блок); (ноември 1880, Санкт Петербург – август 1921, Петроград) – познат руски и советски поет од почетокот на XX век, истакнат претставник на рускиот симболизам.

^{xii} Владимир Владимирович Мајаковски (руски: Влади́мир Влади́мирович Маяко́вский); (јули 1893, грузиското село Багдади (кое денес се вика Мајаковско) – април 1930, Москва) – руски писател, еден од најпознатите претставници на поетскиот футуризам во Царска Русија и Советскиот Сојуз во раниот XX век.

^{xiii} Валериј Јаковљевич Брјусов (руски: Валерий Яковлевич Брюсов); (декември 1873, Москва, Русија – октомври 1924, Москва, Русија) – руски поет, прозаист, драмски писател, критичар и историчар.

^{xiv} Едуард Георгиевич Багрицки (руски: Эдуа́рд Гео́ргиевич Багри́цкий); (ноември 1895, Одеса, Украина – февруари 1934, Москва, Русија), руски поет, преведувач, драматург, редактор.

^{xv} Леонид Николаевич Мартинов (руски: Леони́д Никола́евич Марти́нов); (мај 1905, Омск, Руско Царство – јуни 1980, Москва, СССР) – руски поет и новинар.

^{xvi} Алексеј Александрович Сурков (руски: Алексе́й Алексе́ндрович Сурко́в); (октомври 1899, Среднево, Руско Царство – јуни 1983, Москва, СССР) – руски поет и литературен критичар, педагог и новинар.

^{xvii} Вера Михајловна Инбер (руски: Ве́ра Миха́йловна Ёнбер); (јуни 1890, Одеса, (денешна Украина) тогашна Царска Русија – ноември 1972, Москва, СССР) – поет, прозаист, преведувач, журналист.

^{xviii} Адам Бернард Мицкјевич (полски: Adam Bernard Mickiewicz); (декември 1798, За(в)осе, Белорусија – ноември 1855, Цариград) – полски книжевник и поет, еден од „Тројцата барди“ на полската книжевност, поет, драматичар, есеист, публицист, преведувач, претставник на полскиот романтизам и истакнат борец за слободата на Полска.

^{xix} Јулиуш Словацки (полски: Juliusz Słowacki); (септември 1809, Кременец, Украина – април 1849, Париз, Франција) полски романтичарски поет кој воедно се смета за еден од „Тројцата барди“ на полската книжевност, како и татко на современата полска драма.

-
- ^{xx} Зигмунт Крашињски (полски: Napoleon Stanisław Adam Feliks Zygmunt Krasiński); (февруари 1812; Париз, Француска Империја – февруари 1859, Париз, Француска Империја) – еден од „Тројцата барди“ на полската книжевност, романтичарски поет кој извршил влијание врз националната свест во периодот на трите поделби на Полско-литванска Државна Заедница кон крајот на 18 в.
- ^{xxi} Казимјеж Пшерва-Тетмаер (полски: Kazimierz Przerwa-Tetmajer); (февруари 1865 с. Луджмјеш, Полска – јануари 1940, Варшава, Полска) – полски поет, романсиер, драматичар и новинар.
- ^{xxii} Леополд Стаф (полски: Leopold Henryk Staff); (ноември 1878 Лавов, Украина, тогаш под окупација на Австрија – мај 1957, Скаржиско-Камјена, Полска) – познат и влијателен полски поет, преведувач и есеист.
- ^{xxiii} Јулијан Тувим (полски: Julian Tuwim); (септември 1894, Лоѓ, Полска – декември 1953, Закопане, Полска) – еден од најплодните и најсилните полски поети.
- ^{xxiv} Тадеуш Ружевиц (полски: Tadeusz Rózewicz); (октомври 1921 – април 2014) – полски поет, прозаист, драмски писател и сценарист.
- ^{xxv} Карел Јаромир Ербен (чешки: Karel Jaromír Erben); (ноември 1811, Миљетин, Чешка, тогаш во состав на Австриското царство – ноември 1870, Прага, Чешка, тогаш во состав на Австро-Унгарија)
- ^{xxvi} Карел Хинек Маха (чешки: Karel Hynek Mácha); (ноември 1810, Прага, Чешка, тогаш во состав на Австриското царство – ноември 1836, Литомержице, Чешка, тогаш во состав на Австриското царство) – чешки романтичарски поет и писател.
- ^{xxvii} Јан Неруда (чешки: Jan Neruda); (јули 1834, Праг, Чешка – август 1891, Праг, Чешка) - чешки писател, поет, публицист и уметнички критичар, еден од најистакнатите претставници на чешкиот Реализам.
- ^{xxviii} Петар Безруч (чешки: Petr Bezruč, псевдоним на Vladimír Vašek); (септември, 1867, Опава, Чешка – февруари 1958, Оломуц, Чешка) – чешки поет и писател на куси раскази.
- ^{xxix} Јиржи Волкер (чешки: Jiří Karel Wolker); (март 1900, Простејово, Чешка, тогаш во состав на Австро-Унгарија – јануари 1924, Простејово, Чешка, во состав на Чехословачка) – чешки поет, новинар и драмски писател.
- ^{xxx} Витеслав Незвал (чешки: Vítězslav Nezval); (мај 1900, с. Бискупки, Брно, Чешка, тогашна Хабзбуршка Моравија, Австро-Унгарија – април 1958, Прага, тогашна Чехословачка) – еден од најплодните авангардни книжевници во првата половина на дваесетиот век.
- ^{xxxi} Петар II Петровиќ Његош, (српски: Петар Петровић Његош); (ноември 1813, Његуши – октомври 1851, Цетиње), владика и владетел на Црна Гора од династијата Петровиќ-Његош и еден од најголемите претставници на црногорската и српската книжевност.
- ^{xxxii} Десанка Максимовиќ (српски: Десанка Максимовић); (мај 1898, Рабровица, Ваљево, Кралство Србија – февруари 1993, Белград, СР Југославија) – српска поетеса, професор по книжевност и член на Српската академија на науките и уметностите.
- ^{xxxiii} Франце Прешерн (словенечки: France Prešeren; (декември 1800, Врба, Словенија - февруари 1849, Крањ, Словенија) – еден од најистакнатите словенечки поети.